

marine giuaSvil i

**piezoel eqtrul i gardamsaxis diagnostireba magnitur-
impul suri danadgarIT**

წარდგენილია დოქტორის აკადემიური ხარისხის
მოსაპოვებლად

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
თბილისი, 0175, საქართველო
ივნისი, 2012 წელი

© საავტორო უფლება მარინე გიუაშვილი, 2012 წელი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

ენერგეტიკისა და ტელეკომუნიკაციის ფაკულტეტი

ჩვენ, ქვემოთ ხელისმომწერნი ვადასტურებთ, რომ გავეცანით მარინე გიუაშვილის მიერ შესრულებულ სადისერტაციო ნაშრომს დასახელებით: "პიეზოელექტრული გარდამსახის დიაგნოსტიკა მაგნიტურ - იმპულსური დანადგარით" და ვაძლევთ რეკომენდაციას საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ენერგეტიკისა და ტელეკომუნიკაციის ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოში მის განხილვას დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად.

თარიღი

ხელმძღვანელი: srul i profesori SoTa nemsaze

რეცენზენტი:

რეცენზენტი:

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
2012 წელი

ავტორი: მარინე გიუაშვილი
დასახელება: პიუზოელექტრული გარდამსახის დიაგნოსტი-
რება მაგნიტურ - იმპულსური დანადგარით
ფაკულტეტი : ენერგეტიკისა და ტელეკომუნიკაციის
აკადემიური ხარისხი: დოქტორი
სხდომა ჩატარდა: თარიღი

ინდივიდუალური პიროვნებების ან ინსტიტუტების მიერ
ზემომოყვანილი დასახელების დისერტაციის გაცნობის მიზნით მოთხოვნის
შემთხვევაში მისი არაკომერციული მიზნებით კოპირებისა და გავრცელების
უფლება მინიჭებული აქვს საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტს.

ავტორის ხელმოწერა

ავტორი ინარჩუნებს დანარჩენ საგამომცემლო უფლებებს და არც
მთლიანი ნაშრომის და არც მისი ცალკეული კომპონენტების გადაბეჭდვა ან
სხვა რაიმე მეთოდით რეპროდუქცია დაუშვებელია ავტორის წერილობითი
ნებართვის გარეშე.

ავტორი ირწმუნება, რომ ნაშრომში გამოყენებული საავტორო
უფლებებით დაცული მასალებზე მიღებულია შესაბამისი ნებართვა (გარდა
იმ მცირე ზომის ციტატებისა, რომლებიც მოითხოვენ მხოლოდ სპეციფიურ
მიმართებას ლიტერატურის ციტირებაში, როგორც ეს მიღებულია
სამეცნიერო ნაშრომების შესრულებისას) და ყველა მათგანზე იღებს
პასუხისმგებლობას.

რეზიუმე

მარალ სიყვარული, ინტენსიური რეჟიმებისთვის განკუთვნილი ტექნოლოგიური ტუ დიაგნოსტიკური დანიშნული ების დანადგარების გამოკვლევას მასობრივად გამოიყენება სხვადასხვა სახის მარალ სიხშირის მინიატურული გამზომი გარდამსახები, მათ შორის პიეზოელექტრული გამზომი გარდამსახები, რათა თავიდან ავიცილოთ გამზომი გარდამსახის ბაზის გასწვრივ გასაზომი სიგნალის ინტეგრირების გამოწვეული ცდომილებები. ამავდროულად დანადგარების დინამიური გამოცდების მიზნული ინფორმაციის სრულ ფასოვანი დამუშავებისთვის აუცილებელია გამოიყენოთ გამზომი გარდამსახების დინამიური მაქსიატებლების სრული პაკეტი. როგორც უფრო მინიატურული გამზომი გარდამსახები უზრუნველყოფს მარალ სიხშირის რევიტ სისტემებს და მათი დინამიური მაქსიატებლების გასაზომი უზრუნველყოფს რთულ ტექნიკურ პრობლემას. მისი გადაწყვეტა სტანდარტული დარტყმითი მექანიკური სტენდებით (ურნალები) შეუძლებელია, ვინაიდან ამ დროს განვითარებული იმპულსური დარტყმის ხანგრძლივობა მისი იმპულსების დიაპაზონშია და გამზომი გარდამსახის ხანმოკლე, მიკროიმპულსების ხანგრძლივობის იმპულსებით დარტყმის შესაძლებელია მხოლოდ უინერციო (მასის არმქონე) დამრთმელი ინსტრუმენტის გამოყენებით.

მისიდან მიკროტექნოლოგიებზე გადასვლა შესაძლებელია გახდა აქტუალური თანამედროვე იმპულსური მანტიური ველის გამოყენებით. მათ შორის დიდი უპირატესობა აქვს მანტიურ-იმპულსურ ტექნოლოგიას, რომელიც დანერგვას ხელს შეუწყობს ზღერი იმპულსური მანტიური ველის გენერატორების, დიდი სიდიდის იმპულსური დენებისა და ჯაბების ტექნიკის განვითარებას, მრეწველობის მერ მარალ ჯაბის იმპულსური კონდენსატორებისა და განმუქვების ათვისებას.

დიაგნოსტიკური და ტექნოლოგიური დანიშნული ების ნებისმიერი მანტიურ-იმპულსური სისტემის მოკმედაბა დამყარებულია ელექტრომანტიური ველის ელექტროგამტარ გარემოში გავრცელებისა და მასზე ზალური ზემოქმედების მოვლენებზე. იმპულსური მანტიური ველი სასუალეობას იწვევს განვითარების ზალზე ხანმოკლე მიკროიმპულსების დიაპაზონის ზალური ზემოქმედება გამოსადეგი ობიექტზე. სტუდენტური არის სანქტ-პეტერბურგის მეტროლოგიის ინსტიტუტის მერ არნიშნული მასალების გამოყენებით შემკნილია დარტყმითი აცვარების საზომი ПИ 93 სერიის აცვარების გარდამსახების გამოკვლევების მდიდარი გამოცდილება. დისერტაციაში ნაწვინებია მისი კონსტრუქციული სქემა რომელიც სედეგა კორპუსისაგან 1, მგრუნობიარე ელემენტის 3 და ვრეული ან ოტკუტხა ფორმის ტვირტისაგან 4 მასიტ მ, გარდამსახი დამარებულია საკვლევ ობიექტზე 2 ვებოტი ან ხრახნით. ასევე ნაწვინებია ობიექტის აცვარების $a(t)$ [გარდამსახისთვის არგუნების] და გარდამსახის რეაქციის $v(t)$ ოსცილოგრამები სხვადასხვა შემტხვევისას. ობიექტის მოზრაობის პარამეტრების დადგენა ხდება შესაბამისი ოსცილოგრამის დამუშავებით.

დინამიური გამოცდების დროს მიზნული ინფორმაციის სრულ ფასოვანი დამუშავებისთვის აუცილებელია გამოყენებული გამზომი გარდამსახების, მათ შორის პიეზოელექტრული გარდამსახის დინამიკურ

maxasiaTebel Ta srul i speqtri, rac SeiZl eba mopovebul i iqnes TviT gamzomi gardamsaxebis yovel mxrivi gamokvl evebiT maTze xanmokl e dartyimiTi zemoqmedebis saSual ebiT, msgavsad el eqtrul i wredebis sixSirul i maxasiaTebel ebis kvl evisa impul suri meTodiT.

dartyimiTi piezoel eqtrul i aCqarebis gamzomi gardamsaxebi warmoadgenen rxeviT sistemebis maRal i sakuTari rxeviTi sixSireebiT. mowyobil oba SeiZl eba model irebul i iqnes erTi, ori an mraVal masian ganawil ebul parametrebiani rxeviTi sistemebiT. maTi praqtikul i gamoyenebis dros gazomvis Sedegebis damuSavebisas, gazomvis maRal i sizustis uzrunvel yofisaTvis saWiroa gvqondes informacia gamzomi gardamsaxebis amplitudur-sixSirul i maxasiaTebel ebis Sesaxeb. es informacia SeiZl eba mopovebul iqnes gardamsaxze aCqarebis xanmokl e impul sis zemoqmedebiT, misi mgrZnobiarobis mimaRTul ebiT, gardamsaxis aRmgznebi impul sisa da Sesabamisi reaCqis registraciis da maTi Semdgomi damuSavebiT. cxadia, rom maRal sixSirul i gardamsaxis efeqturi aRgznebisatvis saWiroa aRmgznebi impul sis xangrZl ivoba nakl ebi an Tanazomadi iyos gardamsaxis sakuTari rxevebis periodTan SedarebiT.

dartyimiTi aCqarebis gamzomi gardamsaxebis dinamikuri maxasiaTebel ebis kvl evisas, gansakuTrebiT maTi arawrfivobis Seswavl isas saWiroa maTi aRgzneba impul suri aCqarebiT, romel is pikuri mniSvel oba aris $10^3 - 10^5 \text{ m/wm}^2$ xangrZl ivobiT 10mkwm-i.

am Tval sazrisiT aqtual uria SeiQmnas gamzomi gardamsaxis dinamikuri maxasiaTebel ebis gamosakvl evi mowyobil oba, romel ic saSual ebas mogvcems movaxdinoT sakvl evi obieqtis srul yofil i diagnostika.

Semotavazebul i magnitur-impul suri diagnostikuri daniSnul ebis danadgari Seicavs dammuxtav mowyobil obas, mcire induqciurobis mqone impul suri kondensatorebis batareas, induqtors, romel sic motavsebul ia l i tonis tal Ragamtari zed damagrebul i aCqarebis piezoel eqtrul i gardamsaxi, komutators reversiul ad CarTvadi dinistoris sqemiT. danadgari muSaobs Semdegnairad: komutatorze impul sis miwodebisas gaiReba dinistori da xdeba kondensatorebis batareis gadacl a induqtorze. denis pirvel i naxevertal Ris gavl is Semdeg dinistori iketeba da aRar atarebs denis ukutal Ras. induqtorSi motavsebul i tal - Ragamtari ganicdis impul sur meqanikur zemoqmedebas da masze damagrebul i sakvl evi obieqti aRgzneba erTjeradi unipol arul i impul siT. impul sis xangrZl ivoba stabil uria da ar aris damokidebul i gare faqtorebze. impul suri zemoqmedebis sidide da xangrZl ivoba damokidebul ia mxol od damuxtviz Zabvis sidi-deze da ganmuxtviz wredis parametrebze.

naxevargamtarul i xel sawyoebiT didi simZl avreebis komutaciis dadebiTi gamocdil eba arsebobs stu-Si. Cvens mier stu-Si damzadda magnitur-impul suri sadiagnostiko danadgari, romel ic Seicavs $\text{TH} - 3000$ tipis sam mimdevribiT SeerTebul impul sur ti-ristorebs, rac 9 mgva simZl avris komutaciis saSual ebas iZl eva.

rogorc cnobil ia, tiristorSi modebul i Zabvis bl okireba xdeba ukuwanacvl ebul i $p-n$ gadasvl is mocul obiTi muxtis zoniT, romel ic Zl ieri el eqtrul i vel is moqmedebiT dacl il ia muxtis matarebl ebisgan da aqvs Zal ian didi winaRoba. am zonis gamtarobis mkveTri gazrda da Sesabamisad tiristoris CarTva xdeba misi kargi gamtarobis mqone el eqtronul -xvrel uri pl azmiT Sevsebis gziT.

tiristorebis komutirebis dros xdeba didi winaRobis mqone zonis adgil as mdgradi mokl e dengamtari pl azmuri arxebis warmoqmna. tiristoris gadarTva inicirdeba Txel i bazis fenis gaswvri v emiter-bazis wredSi impul suri denis gatarebiT. am fenis didi winaRobis gamo $n^+ - p$ gadasvl is mier el eqtronebis inJeqcia l okal izirebul ia ramodenime aseul i mikronis siganis mqone viwro arxSi emiter-bazis sazRvris gaswvri v. tiristorSi am arxis sigane izrdeba, magram am procesis siCqare Zal zed dabal ia da Seadgens $0.1 \div 0.05 \text{ mm/mkwm}$. am movl enis gamo tradi ciul i komutaciis mqone tiristorebSi praqtikul ad SeuZl ebel ia didi farTis mqone dengamtari arxis Seqmna da didi simZl avreebis komutireba.

naxevargamtarul i komutatoris simZl avris mniSvnel ovani zrda SesaZl ebel ia reversiul ad CarTvadi dinistoris (rCd) saSual ebiT, romel sac ara aqvs marTvis el eqtrodi. es ukanas knel i Canacvl ebul ia mmarTavi el eqtronul -xvrel uri pl azmuri feniT, romel ic iqmneba kol eqtorul i $p-n$ gadasvl is sibrtyeSi. es fena qmnis pl azmur dengamtar arxs farTiT, romel ic tol ia xel sawyos sil iciumis firfitis farTis.

rCd damzadebis procesSi xdeba ramodenime aTeul i aTasi paral el urad CarTul i erTimeores monacvl e tiristorul i da tranzistorul i el ementebis erTobl ioba. maTi damaxasiaTebel i zoma nakl ebia, vidre xel sawyos ganieri n -bazis sisqe. central uri (kol eqtorul i) gadasvl a am el ementebisTvis saerToa, maT saerTo aqvT marjvena $n^+ - p$ emiterul i gadasvl ac. xel sawyoze modebul ia muSa Zabva naCvenebl pol arobiT. masze muSa Zabvis sawinaaRmdego pol arobis ufro nakl ebi mniSvnel obis Zabvis modebiT (reversiT) el ementebSi gadis marTvis denis impul si da mas Tan sdevs pl azmis inJeqcia n -zonaSi, romel ic saerToa tranzistorul i da tiristorul i el ementebisaTvis. kol eqtorul gadasvl asTan tranzistorebisa da tiristorebis pl azmuri svetebl erTmaneTs gadafaraven da warmoqmnan sakmaod erTg varovan pl azmur fenas. marTvis denis impul sis damTavrebis xdeba rCd-is momWerebze nominal uri mimarTul ebl muSa Zabvis modeba. am dros kol eqtorul i gadasvl is pl azmuri fenis el eqtronebi da xvrel ebl wainacvl eben n da p bazebl Sesabamisad da xdeba xel sawyos CarTva mTel sibrtyeSi erTdroul ad. vinaidan, xel sawyos marTva da muSaoba xorciel deba erTi da igive momWerebis wyvil iT, saWiroa Zal ovani da marTvis wredebis gan cal keveba, rac SesaZl ebel ia gaJRenTvadi drosel is gamoyenebiT. danadgari saSual ebas iZl eva movaxdinoT piezoel eqtrul i aCqa-

rebiS gamzomi gardamsaxebis testireba. disertaciaSi moyvaniI diagnostikuri daniSnul ebis magnitur-impul sur sistemebSi KPD-25-170 tipis dinistoris gamoyeneba saSual ebas iZl eva danadgaris teqnol ogiur kvanZSi - induqtorSi 200kA denis gatarebas. rCd-is gamoyeneba msgavsad impul suri tiristorebiT awyobil i komutatorisa saSual ebas iZl eva induqtorSi gavataroT praqtikul ad unipol arul i impul suri deni, rac gansakuTrebiT mniSvnel ovania piezoel eqtrul i gamzomi gardamsaxebis diagnostirebis dros, rodesac gazomvebis sizuste didad aris damokidebul i sakvl ev obieqtze Sesaval i Zal ovani zemoqmedebis xangrZl ivobaze. gamosacdel i obieqtis metrol ogiuri maxasiaTebli ebi _ struqtura, sakuTari rxevebis sixSire, demfirebis koeficienti, mgrZnobiaroba, arawrfivoba ganisazRvreba mowyobil obis reaqciisa da impul suri zemoqmedebis speqtral ur simkvriveTa fardobiT. es fardoba martivdeba, rodesac impul suri zemoqmedeba Zal ze xanmokl ea da uaxl ovdeba del ta funqcias, rac niSnavs, rom gamosacdel i obieqtis gadacemis funqciisa da reaqciis speqtral uri simkvriveebi praqtikul ad Tanxvdenil i funqciebia. am dros obieqtis reaqciis speqtral uri simkvrive praqtikul ad igivea, rac obieqtis kompl eqsuri sixSirul i maxasiaTebel i da obieqtis diagnostikuri kvl eva midis mis impul sur zemoqmedebaze reaqciis anal izTan.

sadiagnostiko obieqtis, piezoel eqtrul i gamzomi gardamsaxis Zal zed xanmokl e impul sur aRgznebase reaqciis speqtrali uri simkvrivis anal iziT Sesazl ebel ia garadamsaxis struqturis dadgena, ampl itudur - sixSirul i, sakuTari sixSireebis, demfirebis, arawrfivobis da sxva metrol ogiuri maxasiaTebli ebi maRal i sizustiT gansazRvra.

amgvarad, SemoTavazebul danadgarSi rCd-s komutatorad gamoyeneba komutirebul i simZl avris zrdaTan erTad saSual ebas gvaZl evs gavaumj obesot danadgaris metrol ogiuri maxasiaTebli ebi.

Abstract

At studying diagnostic or technological facilities intended for intensive modes, various high frequency tiny measuring transformers, including piezoelectric measuring ones, are used to avoid errors caused by integration of signals to be measured lengthwise to measuring transformer base. In the same time, at facilities dynamic testing, for complete processing of received information, it is necessary to use complete package of dynamic patterns of measuring transformers. As a rule, tiny measuring transformers represent high frequency oscillatory systems. Determination of their dynamic patterns is a heavy technical problem. It is impossible to solve this problem with standard impact mechanical beds because the duration of impulse load developed at that moment is in the range of milliseconds and transformer loading with short impulses of msec. duration is possible only by using impact instrument (un-weighted) without inertia.

Transition to microfabrication technologies by using impulsive magnetic field became possible. The most preferable among them is magnetic-impulsive technology, its implementation was supported by the development of strong impulsive field generators, techniques of high make-and-break currents and voltages, adoption of high voltage impulsive condensers and dischargers in manufacturing industry.

Activity of any magnetic-impulsive system of diagnostic and technological intention is based on the spreading of electromagnetic field through conductivity environment and the events of power influence on it. Impulsive magnetic field allows to develop power influence (of the shortest msec. range) on subject of research. In STU there is an experience of researching impact acceleration transformers of PI-93 series made by using mentioned materials by St. Petersburg metrology institute. Its structural scheme is shown in the thesis work. It consists of body 1, detector 3 and round or quadrangular load 4 with the mass m , the transformer is fixed on subject of research with two adhesives or screws. Object acceleration $a(t)$ [excitation for transformer] and transformer reaction $v(t)$ oscillograms in various cases are shown as well. Object movement parameters are determined by working out corresponding oscillograms.

For complete processing of the information received after dynamic tests full spectrum of dynamic data of used measuring transformers, including piezoelectric transformers, which can be received by comprehensive testing of measuring transformers by means of short impact influence similar to the study of frequency data by impulsive method.

Transformers measuring impact piezoelectric acceleration represent oscillation systems with high oscillation frequencies. A facility can be modeled by two or multi-mass oscillation systems with redistributed parameters. When using them in practice, during the processing of measurement results, for provision of high accuracy it is necessary to have information on amplitude-frequency data of transformers. This information can be found by influence of acceleration short impulse on transformers, in its sensitivity direction, by registration of transformers excitation impulse and corresponding reactions and subsequent processing of them. It is obvious that for effective excitation of high frequency transformers, duration of excitation impulse has to be less than or uniform to natural oscillation period of transformer.

At researching dynamic data of transformers measuring impact acceleration, especially when studying their nonlinearity, it is necessary to excite them with impulsive acceleration peak value of which is 10^3 - 10^5 m/sec² with duration of 10 msec.

In this purpose it is urgent to make facility for studying dynamic data of measuring transformers which allows preparing complete diagnostic of research object.

Suggested facility of magnetic-impulsive diagnostic intention contains a charging arrangement, a battery of impulsive condensers having low induction, an induc-

tor in which there is a metal wave conductor with fixed piezoelectric transformer on it, circuit changer with diode-thyristor scheme being switched reversibly. The facility works as follows: when passing impulse to the circuit changer the diode-thyristor opens and condenser battery is discharged on inductor. After passing current first half-wave diode-thyristor is closed and it does not conduct current back wave. Wave-conductor inside inductor is affected by impulsive mechanic influence and research object fixed on it is excited by single-stage unipolar impulse. Impulse duration is stable and does not depend on external factors. Magnitude and duration of impulsive influence depend only on the value of charging voltage and parameters of discharging circuit.

STU has positive experience of power commutation by semiconductor facilities. We have made magnetic-impulsive diagnostic arrangement in STU. It contains TI-3000 type 3 impulsive series connected diode-thyristors which makes possible 9 MW commutation.

As it is known, voltage blocking in entire diode-thyristor is done by the zone of volumetric charge of set-back p-n transition, which is discharged of charge bearers by the activity of strong electric field and has high resistance. Abrupt increase in conductivity of this zone and diode-thyristor corresponding switching is done by filling it with electronic-orifice plasma of high conductivity.

During commutation of diode-thyristor, steady current conductive plasma channels are formed instead of high resistance zone. Switching diode-thyristor is initiated alongside thin base layer in emitter-base circuit by conducting impulsive current. Due to high resistance of this layer injection by n^+ -p transition is localized in the narrow channel of several hundred microns width alongside emitter-base border. The width of this diode-thyristor increases but the speed of this process is too low and consists 0.1÷0.05 mm/msec. Due to this phenomenon in traditional commutation diode-thyristors making large area current-carrying channels and commutation of high powers are impossible.

Significant increase in the power of semiconductor current changer is possible by means of reversibly switching diode-thyristor which does not have operating electrode. The last one is replaced by operating electronic-orifice plasma layer made in the plane of collector p-n transition. This layer makes plasma current-carrying channel with the area equal to facility silicon plate area.

During the process of making dinistor, several thousands in-parallel alternate thyristor and transitory parts are united. Their characterizing size is less than the thickness of facility wide n-base. Central (collector) transition for these parts is common, they have common right n^+ -p emitter transition. Operating voltage is spread on the facility with shown polarity. By spreading (reversion) less voltage than polarity resistant to operating voltage, operating current impulse is passing in parts and it is accompanied with plasma injection in n-zone common for transistor and thyristor parts. At collector transition plasma columns of transistors and thyristors will overlap each other and make quite homogeneous plasma layer. At finishing operating current impulse, spreading of nominal direction operating voltage is done. At that moment electrons and orifices of collector transition plasma layer will move to n and p bases respectively and the facility is switched in entire plane simultaneously. Due to the fact that regulation and operation of the facility is done by the same pair of binders, separation of power and operating circuits is needed. It is possible by means of using permeable orifice choke. The facility makes possible testing of transformers measuring piezoelectric acceleration. Using KPD-25-170 type dinisters in magnetic-impulsive systems lets conduct 200 kA current through facility technological node. Using diode-thyristor, similar to circuit changers constructed by impulsive tests, lets conduct prac-

tically unipolar impulsive current through inductor. This is especially important when diagnosing piezoelectric measuring transformers when accuracy of measurements greatly depends on research object, duration of introductory power influence. Metrologic properties of research object – structure, demping coefficient, frequency of natural oscillation, sensitivity, nonlinearity are determined by the ratio of spectral densities of impulsive influence and facility reaction. This ratio becomes simple when impulse influence is quite short and comes up to delta value i.e. spectral densities of research object transition function and reaction are practically coincided functions. At this moment spectral density of object reaction is practically equal to its complex frequency pattern and its diagnostic research to impulse influence of reaction analysis.

By spectral analysis of density of the reaction to quite short impulsive excitation of piezoelectric measuring transformer, determination of transformer structure, amplitude-frequency, natural frequencies, demphin, nonlinearity and determination of other metrologic properties are possible.

Thus, use of diode-thyristor in the suggested facility as a current changer together with increasing commutated power lets develop metrologic properties of the facility.

შინაარსი

Sesaval i	15
1. I literaturis mimoxil va	21
Tavi I. teqnikuri mowyobil obebis diagnostika.	21
1.1 el eqtrul i mowyobil obebis diagnostikis zogadi sakiTxebi.	21
1.2. ZI ieri impul suri denis generatoris diagnostika.	25
1.3. tiristorebisa da dinistorebis diagnostireba damzadebisa da eqspl uataciis stadiaze.	26
1.4. ganmmuxtavebis zogadi mimoxil va.	27
1.4.1.ganmmuxtavebis saxeebi da maT mimarT wayenebul i moTxovnebi	27
1.5. tiristorul i ganmmuxtavebi.	34
2. Sedegebi da maTi gansj a.	43
Tavi II. piezoel eqtrul i aCqarebis gamzomi gardamsaxebi.	43
2.1 piezoel eqtrul i gamzomi gardamsaxebis gamoyenebis are, gamzomi gzrdamsaxebis ZiriTadi maxasiaTebi ebi.	43
2.2. piezoel eqtrul i gamzomi gardamsaxebis parametrebis gansazRvris meTodebi da saSual ebebi.	53
Tavi III. naxevargamtarul i komutatorebi.	57
3.1. tradiciul i komutaciuri procesi naxevargamtarul xel sawyoebsi.	57
3.2 komutatori impul sur tiristorebze	60
3.3. komutacia samarTavi pl azmuri feniT	62
3.4. rjversiul ad CarTvadi dinistori	64
3.5. dinistorul i komutatoris parametrebi	68
3.6. rCd-s CarTvis procesis ganxil va	77
3.7. komutatoris marTva	86
3. daskvna	92
gamoyenebul i I literatura	95

ცხრილების ნუსხა

cxრილი 3.1. 4500v Zabvis ganawil eba tiristorebze	61
cxრილი 3.2. reversiul ad CarTvadi-dinistorebis ZiriTadi parametrebi	74
cxრილი 3.3. rCd axal i Taobis gamocdis Sedegebi siliciumis firfitis sxvadasxva diametriT	74

ნახაზების ნუსხა

nax.1.1. მიმდებრობითი სერთული ელემენტები	24
nax.1.2. განსიადი ვრედი	24
nax.1.3. კრებადი ვრედი	24
nax.1.4. გადართვადი ვრედი	24
nax.1.5. ვრედი სუაზე გაოფის მეთოდი	25
nax.1.6. ვრედი ომმეტრი	26
nax.1.7. ვრედი მარალ ვოლტიანი რეზისტორების გამოყენებით	27
nax.1.8. ნახევარგამტარილი ხელსაყოფიანი სტრუქტურით	34
nax.1.9. სილიციუმის მართვადი ვენტილის სქემა	36
nax.1.10. სილიციუმის მართვადი ვენტილის ეკვივალენტური სქემა	36
nax.1.11. კომუტატორის რკდ-ის უნასვარი დიაგნოსტიკის ელექტრული სქემა	40
nax.1.12. რკდინისტორის ელექტრული სქემა	41
nax.1.13. მაგნიტურ-იმპულსური-პლავმური სისტემის პრინციპული სქემა	42
nax.2.1. მაგნიტურ-იმპულსური სისტემის ბლოკ-სქემა	45
nax.2.2. ობიექტის აცვარების $a(t)$ და გადამსავის რეაქციის $v(t)$ ოსცილოგრამები სხვადასხვა სემტხვევისას	47
nax.2.3. საკლავი ობიექტის (გამზომი გადამსავის) კონსტრუქციული სქემა	50
nax.2.4. საკლავი ობიექტის აცვარების $a(t)$ და გადამსავის რეაქციის $v(t)$ ოსცილოგრამები სხვადასხვა სემტხვევისას	51
nax.2.5. მოწყობილობა ერთი, ორი ან მრავალმასიანი განაწილებული პარამეტრების რევეტი სისტემებით	52
nax.3.1. ოტხსრიანი p^+Npn^+ ტრისტორის სტრუქტურა	58
nax.3.2. ტრისტორის ოტხსნიანი $p-n-p-n$ სტრუქტურა	59
nax.3.3. ელექტრული სქემა, სადაც ტრისტორები სერთულია მიმდებრობით	61
nax.3.4. სქემა, სადაც კართულია გამათანაბრებელი რეზისტორები	61
nax.3.5. ტრისტორის ელექტრონულ-ხვრელი პლავმის ერთგვაროვანი ფენის ფორმირება კოლექტორული $p-n$ გადასავლით სიბრტყეში	62
nax.3.6. მაგნიტურ-იმპულსური დანადგარის პრინციპული ელექტრული სქემა	65
nax.3.7. რკდ-ს ნახევარგამტარილი სტრუქტურა	67

nax.3.8. mZI avri rC dinistoriani komutatoris konstruqcia. . . .	69
nax.3.9. maRal sixSirul i rCd-iani generatoris sqema.	70
nax.3.10. magnitur-impul sur sistemaSi gamoyenebadi ZI ieri impul - suri denis generatoris ori varianti, sadac komutatorad gamoyenebul ia reversiul ad CarTvadi dinistori.	72
nax.3.11. rC dinistorSi gamaval i impul suri denis oscil ograma.	73
nax.3.12. komutaciis axal principebze dayrdnobiT Seqmnil i xel - sawyoebi.	75
nax.3.13. rCd-is tiristorul i el ementebis CarTvis procesi. . . .	81
nax.3.14. denis (1, 2) da Zabvis (1', 2') oscil ogramebi rCd-s komutaciisas.	82
nax.3.15. denis komutaciis oscil ograma mZI avri rCd-Ti.	83
nax.3.16. modernizebul i magnitur-impul suri danadgaris sqema rC dinistorebiani komutatoriT.	87
nax.3.17. rCd-s marTvis sqema.	89

შესავალი

samuSaos aqtual oba. მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარების განმავლობაში, უწყვეტად მიმდინარეობს სწავლა და გამოცდები იმის მიზნით, რომ შეიქმნას უფრო ეფექტური და უსაფრთხო ტექნოლოგიები, რომლებიც გამოიყენება სფეროში, როგორც სამხედრო, ასევე მშენებლობის მიზნებისთვის. განსაკუთრებით ეფექტურია ისეთი იმპულსური ტექნოლოგიების გამოყენება, როგორცაა:

- სიღრმის მაგნიტური-იმპულსური მეთოდების დამუშავება; კონსტრუქციული მასალების დინამიკური გამოცდა;
- მექანიკური დარტყმის პარამეტრების საზომი piezoელექტრული გარდამსახის დიაგნოსტიკა;

არასწორ ტექნოლოგიებს შორის განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს სიღრმის დამუშავება უფრო იმპულსური მაგნიტური ველებით, როდესაც ხორციელდება ტექნოლოგიური ოპერაციები: მოწვობა, გასწავლა, დარტყმა, დამუშავება, დიაგნოსტიკა და სხვა [2].

მარალსიყვარული, ინტენსიური დარტყმებისთვის განკუთვნილი ტექნოლოგიური ტექნიკური დანიშნულების დანადგარების გამოკვლევების, იმის გამო რომ მექანიკურ დაზიანებებს, დეფორმაციებს, აცხადებებს ხშირად აკვთვალ რური ხასიათი, მასობრივად გამოიყენება სხვადასხვა სახის მარალსიყვარული მინიატურული გამომავალი გარდამსახები, მათ შორის piezoელექტრული გამომავალი გარდამსახები, რათა თავიდან ავიცილოთ გამომავალი გარდამსახის ბაზის გაწვრივებას გამომავალი სიგნალის ინტეგრირებით გამოწვეული ცდომილებები. ამავდროულად დანადგარების დინამიკური გამოცდების მიზნით ინფორმაციის მრავალფეროვნების დამუშავებისთვის აუცილებელია გამოვიყენოთ გამომავალი გარდამსახების დინამიკური მაქსიატებილების მრავალსიყვარული რევიტ სისტემები და მათი დინამიკური მაქსიატებილების გასაზრვრა უწყვეტად რთული ტექნიკური პრობლემა. მისი გადაწყვეტის სტანდარტული დარტყმითი მექანიკური სტენდებით (ურნალებით) შეუძლებელია, ვინაიდან ამ დროს განვითარებული იმპულსური დარტყმის ხანგრძლივობა მილიმეტრების დიაპაზონშია და გამომავალი

gardamsaxis xanmokl e, mikrowamebis xangrZl ivobis impul sebiT datvirTva SesaZl ebel ia mxol od uinercio (masis armqone) damr-tymel i instrumentis gamoyenebiT [1,3].

mil idan mikroteqnoLOGiebze gadasvla SesaZl ebel i gaxda afeTqebis tal Ris an impul suri magnituri vel is gamoyenebiT. maT Soris didi upiratesoba aqvs magnitur-impul sur teqnoLOGias, roml is danergvas xel i Seuwyo Zl ieri impul suri magnituri vel is generatorebis, didi sididis impul suri denebisa da Zabvebis teqnikis ganviTarebam, mrewvel obis mier maRal i Zabvis impul suri kondensatorebisa da ganmmuxtvel ebis aTviSebam.

diagnostikuri da teqnoLOGiuri daniSnul ebis nebismieri magnitur-impul suri sistemis moqmedeba damyarebul ia el eqtro-magnituri vel is el eqtrogamtar garemoSi gavrcel ebisa da masze Zal uri zemoqmedebis movl enebze. impul suri magnituri vel i saSual ebas iZl eva ganaviTaros Zal ze xanmokl e mikrowamebis diapazonis Zal uri zemoqmedeba gamosacdel obieqtze [4].

sxvadasxva saxis masal ebis an namzadebis dinamikuri maxasi-aTebl ebis gansazRvrisaTvis saWiroa, rom cil indrul i formis l iTonis ReroSi, romelic meqanikuri tal Ragamtaris rol s asrul ebs, aRiZvras mikrowamebis diapazonis xangrZl ivobis meqanikuri Zabvebi, deformaciebi da aCqarebebi. amave dros standartul i, meqanikur dartymaze gamosacdel i stendebi (meqanikuri qanqariani an sxva tipis urnal ebi) saSual ebas iZl eva ganaviTar on mil iwamebis diapazonis impul suri datvirTebi. arsebul meqanikur dartymaze gamosacdel stendebSi gamoyenebul ia ori myari sxel is garkveul i siCqariT dajaxebis efeqti, roml is drosac dartymaSi monawil e sxel ebis kinetikuri energia nawi- l obriv gadadis am sxel ebis impul suri deformaciis energiaSi. sxel ebSi warmoSobil i impul suri deformaciebis xangrZl ivoba da intensiuroba damokidebul ia dartymis siCqareze, dartymaSi monawil e sxel ebis masaze, masal aze, sixisteze, geometriul zo- mebsa da konfiguraciaze. amis gamo, meqanikur dartymit sten- debSi (urnal ebi) xanmokl e impul sebis miReba SezRudul ia da

Semoifargl eba mil iwamebis diapazoniT, mikrowamebis diapazonze gadasvl a maTi saSual ebiT principul ad SeuZl ebel ia [6].

samuSaos mizania ufro xanmokl e impul suri deformaciebi da meqanikuri Zabvebi aRiZvras myar sxeul ebSi maTi datvirTviT „umaso“ damkvrel is _ impul suri magnituri vel is saSual ebiT. am dros impul suri zemoqmedebis xangrZl ivoba mikrowamebis diapazonisaa da miirweva deformaciis didi siCqareebi, rac saSual ebas iZl eva davadginoT gamosakvl evi masal ebis dinamiuri maxasiaTebi ebi (dinamiuri denadobisa da simtkicis zRvrebi). aseve myar sxeul Si_meqanikur tal RagamtarSi mikrowamebis diapazonis impul suri deformaciis warmoSobisas tal Ragamtaris torcebi asrul eben moZraobas maRal i donis impul suri aCqarebebiT, rac saSual ebas iZl eva torcze damagrebul i namzadi (gamzomi gardamsaxi, naxevargamtariani diodi, tranzistori, mikrosgema da sxva) gamokvl eul iqnes dartyamedegobasa da dartyamandgradobaze.

rogorc avRniSneT, mil idan mikroteqnoL ogiebze gadasvl a SesaZl ebel ia uinercio damkvrel is gamoyenebiT, roml is rol i SeiZl eba Seasrul os detonaciurma tal Ram an impul surma magniturma vel ma. dReisaTvis impul suri magnituri vel i gamoiyeneba rogorc puansonian matrica Txel kedliani kargi el eqtrogamtarobis mqone masal isagan damzadebul i detal ebis tvifvris, mownexvis, gaSl is, kal ibrebis da sxva teqnoL ogiuri operaciebis Sesasrul el ad. igi warmatebiT cvl is detonaciur teqnoL ogias, rodesac afeTqebis tal Ra asrul ebs puansonian matricis rol s. am ukanasknel saqvs didi upiratesoba praqtikul i gamoyenebis Tval sazrisiT [7,5].

ZiriTadi amocanebi:

1. Sesabamisad, intensiuri datvirTvebisTvis gankuTvnil i diagnostikuri, teqnoL ogiuri, satransporto Tu energetikul i daniSnul ebis danadgarebi eqspl uataciaSi Seyvanamde saWiroa gamoicados dinamikur dartyim iT datvirTvebze, rac SesaZl ebel ia

gamosacdel i mowyobil obebiT, romel Ta ZiriTad nawil s Seadgens didi sididis impul suri denis generatorebi [10].

2. magnitur-impul suri diagnostikuri danadgarebis moqmedeba emyareba impul suri magnituri vel is el eqtrogamtar sxeul ze Zal ovan zemoqmedebas, rodesac vl indeba zedapirisa da siaxl ovis efeqtebi.

3. damuSavebul ia aCqarebis gamzomi gardamsaxebis Tavisufal i rxevebis oscil ogramirebis meTodika da gardamsaxis amplitudur-sixSiruli maxasiaTebli s ageba, rac izl eva srul informacias gardamsaxis struqturis da sakuTari sixSireebis Sesaxeb [23].

kvI evis meTodebi.

sadisertacio samuSaos Sesrul ebisas Cvens mier stu-Si damuSavebul ia magnitur-impul suri sistema, roml is impul suri denis generatorSi gamoyenebul ia ИРТ-2 tipis ignitronul i ganmuxtveli. misi nominal uri Zabva da deni Sesabamisad aris 10kv da 100ka, magram mas ara aqvs ventil uri Tviseba, ris gamoc denis generatori Sesrul da denis watacebis sqemiT damatebiTi ganmuxtavis gamoyenebiT. sistemaSi gadawyvetil ia ZiriTadi da damatebiTi ganmuxtvel ebis anTebis da el eqtronul i oscil ografebis gaSvebis procesebis sinqronizaciis amocana. aqac, sistemis sainformacio-sazomi kompl eqsi Seicavs impul suri denebis, deformaciebisa da aCqarebebis gamzom gardamsaxebis, optikur-el eqtronul gardamqmnel s an anal ogur-cifrul gardamqmnel s informaciis damuSavebis Sesabamisi sistemi T [19,56].

samecniero siaxl e.

1. damuSavebul ia cil indrul i Reros gverdidan aRgzneba impul suri magnituri vel is saSual ebiT, Sedegad, impul suri deformaciis aRgznebis adgil i ReroSi maqsimal urad iqna miaxl ovebul i tal Ragamtaris muSa torecTan, ris gamoc minimumamde dayvaneba dispersiul i movl eniT gamowveuli damaxinj ebebi. am ideis realizeba SesaZl ebel ia magnitur-impul suri diagnostikuri daniSnul ebis danadgarSi, roml is pirdapiri daniSnul ebaa

piezoel eqtrul i dartyiTi aCqarebis gamzomi gardamsaxis saku-Tari sixSireebis gansazRvra [57].

2. aCqarebis gamzomi gardamsaxebis Tavisufal i rxevebis oscil ogramirebis damuSavebis meTodika da gardamsaxis ampl itu-dur-sixSirul i maxasiaTebli s speqtrul i meTodiT gansazRvra, rac iZl eva srul informacias gardamsaxis struqturis da saku-Tari sixSireebis Sesaxeb [58,59].

3. diagnostikuri daniSnul ebis magnitur-impul suri danadgari, sadac komutatoris rol s asrul ebs reversiul ad CarTvadi dinistori, romel ic gamoirCeva xanmedegobiT, muSaobis stabil urobiT da iZl eva unipolarul i impul suri denis miRebis saSual ebas.

praqtikul i Rirebul eba.

warmodgnil i meTodika saSual ebas iZl eva magnitur-impul suri diagnostikuri danadgaris teqnologiur kvanZSi _ induktorSi miviRoT Zal zed xanmokle da mZl avri impul si, Tu danadgarSi komutatorad gamoviyenebT reversiul ad CarTvad dinistors. rCd ramodenime aseul i kil oamperi denis komutirebis saSual ebas iZl eva erTeul mikrowamebSi.

naxevargamtarul i xel sawyoebiT komutaciis dadebiTi gamocdil eba arsebobs stu-Si. Cvens mier damzadda magnitur-impul suri sadiagnostiko danadgari, romel ic Seicavs TH-3000 tipis oTx mimdevrobiT SeerTebul impul sur tiristorebs, rac 9mgva simZl avris komutaciis saSual ebas iZl eva. tradiciul i komutaciis mqone tiristorebSi praqtikul ad SeuZl ebel ia didi fartis mqone dengamtari arxis Seqmna da didi simZl avreebis komutireba [20,19].

naxevargamtarul i komutatoris simZl avris mniSvnel ovani zrda SesaZl ebel ia reversiul ad CarTvadi dinistoris (rCd) saSual ebiT, romel sac ara aqvs marTvis el eqtrodi. es ukanasknel i Canacvl ebul ia mmartavi el eqtronul -xvrel uri pl azmuri feniT, romel ic iqneba kol eqtorul i p-ngadasvl is sibrtyeSi. es fena

qmnis pl azmur dengamtar arxs farTiT, romel ic tolia xel - sawyos sil iciumis firfitis farTis.

reversiul ad CarTvadi dinistorebis gamoyeneba msgavsad impul suri tiristorebiT awyobil i komutatorisa saSual ebas iZl eva induqtorSi gavataroT praqtikul ad unipolarul i impul - suri deni, rac gansakuTrebiT mniSvnel ovania piezoel eqtrul i gamzomi gardamsaxebis diagnostirebis dros, rodesac gazomvebis sizuste didad aris damokidebul i sakvl ev obieqtSi Semaval i Zal ovani zemoqmedebis xangrZl ivobaze. danadgarSi reversiul ad CarTvadi dinistoris kondensatoris ganmmuxtavad gamoyeneba komutirebul i simZl avris zrdasTan erTad saSual ebas iZl eva gaumj obesdes sadiagnostiko danadgaris metrol ogiuri maxasia- Tebl ebi [17,32].

sadisertacio samuSaos ZiriTadi Sedegebi moxsenebul ia stu-s studentTa Ria saerTaSoriso samecniero konferenciebze. **publ ikaciebi.** sadisertacio samuSaoebis Sedegebi gamoqveynebul i iqna oTx samecniero statiaSi. miRebul i maqvs saqarTvel os ori patenti (PP 5374 da PP4350).

Ddisertaciis struqtura da mocul oba. Ddisertacia Sedgeba Sesaval isa da sami Tavisagan, roml ebic gadmocemul ia 101 gverdze. Seicavs 35 naxazs, 3 cxrils da 73 dasaxel ebis literaturas.

- agresivul i garem (gazebi, siTxeebi, orTql i, mtveri, mwerebi);
- dartymsa da vibraciis gavl ena.

rogorc cnobil ia, temperaturis cvl il ebis Sedegad icv- l eba obieqtis cal keul i detal ebis geometriul i zomebi, vinai- dan l iTonebisTvis wrfivi gafarToebis koeficienti sakmaod mniSvnel ovania, amis gamo impul suri denis generatorSi adgil i aqvs kondensatorebis, komutatorsa da induqtoris SemaerTebel sadenebis meqanikur deformaciebs, el eqtrul i kontaktebis xaris- xis cvl il ebas, damiwebis winaRobis gazrdas da sxva. garda el eqtrul i winaRobisa, temperaturis cvl il ebas iwvevs el eqt- rul mowyobil obebSi gamoyenebul i masal ebis sxva Tvissebebis cvl il ebas, kerZod, diel eqtrikul i da magnituri SeRwevado- bebis Secvl a. temperaturis zrdasTan erTad, nawil obriv iSl eba zogierTi el eqtro saizol acio masal a, xdeba misi dabereba, romel sac xel s uwyobs maionizirebel i gamosxiveba, el eqtrul i da magnituri vel ebis zemoqmedeba, vibracia, dartymiTi zemoqme- deba da sxva [16].

aRniSnul i faqtorebi el eqtrul mowyobil obebSi amcirebs sakomutacio kvanZebis (el eqtrul kontaktebis) saimedoobas, ko- roziul i procesebi, romel Ta identificireba xdeba agresivul i garemos zemoqmedebiT. sinestis gamo uaresdeba el eqtrul kon- taqtebSi el eqtrogamtaroba. el eqtrul i kontaktebi ifareba Jangis feniT, izrdeba koroziis l iTonis siRmeSi gavr cel ebis siCqare. aseve el eqtrosaizol acio detal ebis zedapirSi arsebul i mikrobzarebi sinestis arsebobis pirobepSi ivseba siTxiT. gayinvis dros, dabal i temperaturis pirobepSi, es bzarebi far- Tovdeba da Zl ierdeba arsebul i defeqti.

dabereba da cveTa aris TandaTanobiTi Seuqcevadi proce- sebi, roml ebic mkveTrad auareseben el eqtrul mowyobil obebis el ementebis parametrebs. daberebis procesi mimdinareobs uwyvetad, imisdamiuxedavad, obieqti imyofeba muSa mdgomareobaSi Tu ara, maSin, cveTis procesi dakavSirebul ia mowyobil obis

funqcionirebasTan. impul sur generatorSi masal ebis cveTa da dabereba aris bunebrivi procesebi, romel Ta Tavidan acil eba SeuZl ebel ia, da SeiZl eba mxol od nawil obriv SevasustoT maTi moqmedebis Sedegi.

el eqtrul i mowyobil oba warmoadgens rTul teqnukur sistemas, roml is muSaobis saimedooba SeiZl eba uzrunvel yofil iqnas aparaturul i da informaciul i RonisZiebebiT, mimarTul i defeqtebis gamovl enisa da gamosworebisen.

teqnukuri sistemis diagnostikuri uzrunvel yofa iwyeba sistemis proeqtirebisas, grZel deba misi damzadebisas da Semdgom eqspl uataciisas, masal ebisa da teqnol ogiebis SerCeviT, saeqspl uatacio pirobebis SemuSavebiT da maTi dacviT.

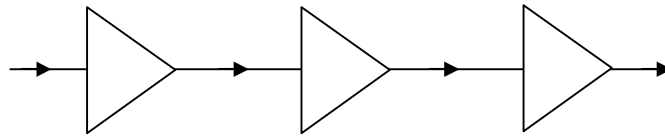
obieqtis mdgomareobis Semowmeba xdeba testuri da funqcional uri diagnostikiT. testuri diagnostika moicavs Sesaval i zemoqmedebebis erTobl iobas da Tanmimdevrobas, roml is drosac obieqtis reaqqiis anal izi saSual ebas iZl eva dadgindes obieqtis teqnukuri mdgomareoba. obieqtis funqcional uri diagnostika xorciel deba rogorc uwyvetad, aseve periodul ad, an epizodurad special uri al goriTmis mixedviT, ristvisac saWiroa obieqtis da misi gaumarTaobebis maTematikuri model ebi. rogorc wesi, maTematikuri model i aris diferencial uri da al goriTmul i gantol ebebi, empiriul i formul ebi, cxril ebi, grafikebi, roml ebi aRwren obieqtis an mis cal keul el ementebSi mimdinare procesebs.

saSual ebebs, roml ebiTac dadgindeba obieqtis teqnukuri mdgomareoba ewodeba diagnostirebis teqnukuri saSual ebebi. eseni SeiZl eba iyos aparaturul i an programul i, Sinagani an garegani, avtomatizirebul i, special izirebul i an universal uri da sxva. operatori an gamwyobi aseve SeiZl eba ganxil ul iqnes, rogorc diagnostirebis saSual eba.

diagnostirebis dros, operatori gamoavl ens ra obieqtis gaumarTaobis niSnebs, adgens misi funqcionirebis siswores da gansazRvravs gaumarTavi kvanZis Ziebis meTodikas. amisaTvis,

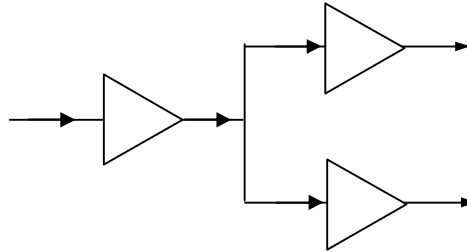
obieqtis sadiagnostiko signal i SeiZI eba mimaTul iqnes mimdev-
robiT, ganStoebul an gadarTvad wredebSi [15].

mimdevrobiTi wredi Seicavs obieqtis Semadgenel el ementebS
ise, rom erTi el ementidan gamosaval i warmoadgens Semdegi el e-
mentis Sesaval s. amis Sedegad sadiagnostiko signal i gadis
el ementebSi mimdevrobiT ukukavSirisa da ganStoebebis gareSe.

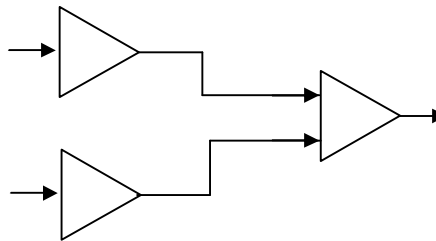
nax. 1.1

ganStoebul i wredi SeiZI eba iyos orgvari: ganSI adi (nax.1.2)

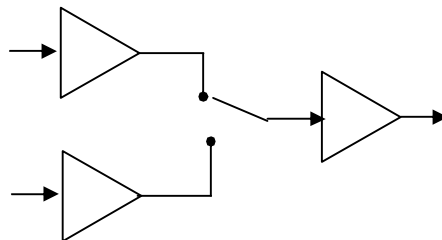
nax. 1.2

an krebadi (nax. 1.3)

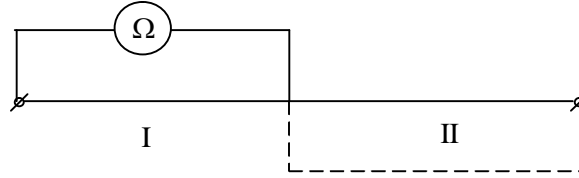
nax. 1.3

gadarTvadi wredi (nax. 1.4) Seicavs komutators, roml is sa-
Sual ebiT mocemul situaciaSi warmoiSveba signal is Sesabamisi
wredis konfiguracia.

nax. 1.4

mimdevrobiT wredSi diagnostirebis procesi SeiZl eba mniS-
vnel ovnad daCqardes Suaze gayofis meTodis gamoyenebiT (nax. 1.5)

nax. 1.5

amisaTvis, mimdevrobiT SeerTebul i el ementebis gamosaval Si
araswori signal is arsebobisas mimdevrobiTi wredi iyofa Suaze.
wredis pirvel i naxebris gamosaval Si swori signal is arse-
bobisas dazianebul i el ementi iZebneba wredis meore naxevarSi.

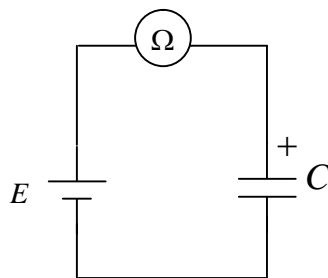
arsebobs gaumarTvi el ementebis aRmoCenis sxva meTodebic:
mkvebavi Zabvis Semowmeba, meTodi `bol odan sawyisiken~, bl o-
kebis Secvl is meTodi, gamoricxvis meTodi da sxva.

1.2. Zl ieri impul suri denis generatoris diagnostika

Zl ieri impul suri denis generatori warmoadgens el eq-
tronul mowyobil obas, romel ic Seicavs rezistorebs, kondensa-
torebs, induqtorebs da naxevargamtarul xel sawyoebis.

rezistorebSi yvel aze farTod gavrcel ebul i gaumarTaobaa
dengamtari rezistorul i fenis dazianeba (dawva), rezistorSi
gamaval i dauSvebel i denis gamo. am dros rezistorSi Cndeba
wyveta an mokl ed CarTva gamdnari masal is mier warmoqmnili
zRudariT. Sesabamisad, rezistoris parametri _ winaRoba Secv-
l il ia. generatoris maRal i Zabvis wredSi SesaZl ebel ia rezis-
torul i fenis dazianeba Tval iT SeumCnevel i garegnul i niSne-
biT, rac aris mizezi rezistoris winaRobis mniSvnel ovani cvl i-
l ebisa misi gadi debis an Semcirebis mimarTul ebiT.

kondensatorebSi yvel aze farTod gavrcel ebul i dazianebaa
mokl ed CarTva, rac SeiZl eba aRmoCinoT maRal winaRobiani
ommetriT. amisaTvis ommetri yvel aze maRal i winaRobis gazomvis
diapazoniT unda miwverTod kondensatoris momWerebs.

naX. 1.6

Tu kondensatori el eqtrol ituria unda davicvaT CarTvis pol aroba. kondensatoris gasazomi winaRoba TandaTan unda gaizardos Zal ze did mniSvnel obamde da Semdeg darCes mudmivi. kondesatoris tevadoba mowmdeba special uri LC xel awyoTi.

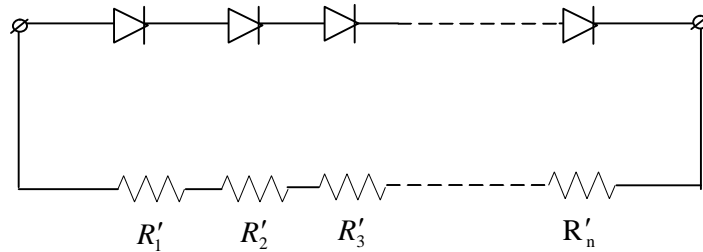
1.3. tiristorebisa da dinistorebis diagnostireba damzadebisa da eqspl uataciis stadiaze.

am xel sawyoTa praqtikul i gamoyenebisas xSirad maTi kl asi (muSa Zabva V) gansxvavebul ia (nakl ebia) im mowyobil obis nominal ur ZabvasTan V_{σ} . SedarebiT, sadac unda iyvnen gamoyenebul i. amitom saWiroa maTi wyobil is damuSaveba, sadac n raodenobis xel sawyo mimdevrobiT aris SeerTebul i.

$$n = \frac{V_{\sigma}}{V_{\sigma k}}$$

magal iTad, piezoel eqtrul i aCqarebis gamzomi gardamsaxis dinamiuri maxasiaTebul ebis ganmsazRvrel magnitur _ impul sur danadgarSi K16-05, impul suri denis generatorSi gamoyenebul ia tiristorul i komutatori, romel ic awyobil ia sami mimdevrobiT SeerTebul i me-9 kl asis impul suri tiristorebisagan TU-3000, roml is muSa Zabvaa 900v, denis maqsimal uri mniSvnel oba (dartyms deni) _ 10ka. am xel sawyoTa winaRoba (gaJonvis denis mimarT) xasiaTdeba didi ganbneviT. amitom xel sawyoTa SerCevisas winaRobis mixedviT sakmaod didi partiidanac ki ver uzrunvel yofs statikuri Zabvis Tanabar ganawil ebas xel sawyoTa Soris da maT Soris sxvaoba SeiZl eba aRwevdes xel sawyos nominal uri Zabvis 50%-s. diodebis magal iTze saWiroa Zabvis

gamaTanabrebeli i Stos Seqmna maRal vol tiani rezistorebis gamoyenebiT, roml is parametrebi irCeva pirobidan (1.1), (nax. 1.7).

nax. 1.7

$$\frac{R'_1 \cdot R_1}{R'_1 + R_1} = \frac{R'_2 \cdot R_2}{R'_2 + R_2} = \frac{R'_3 \cdot R_3}{R'_3 + R_3} = \dots = \frac{R'_n \cdot R_n}{R'_n + R_n} \quad (1.1)$$

sadac $R_1, R_2, R_3 \dots R_n$ diodebis ukuwinaRobebia, $R'_1, R'_2, R'_3 \dots R'_n$ — rezistoris winaRobebia [15].

(1.1) pirobis dakmayofil eba saWiroa, rogorc mowyobil obis damzadebis stadiaze, aseve misi eqspl uataciis periodSi, rodesac mimdinareobs izol aciis cveTisa da daberebis intensiuri procesi da xel sawyos rigis periodul i diagnostireba. damatebiTi rezistoris SerCevisas praqtikul ad $\frac{R}{R'} = 5 \div 10$.

1.4. ganmuxtavebis zogadi mimoxil va

1.4.1. ganmuxtavebis saxeebi da maT mimarT wayenebul i moTxovnebi

cnobil ia, Semdegi saxis ganmuxtavebi: vakuumuri, ionuri, l azerul i da myar diel eqtrikiani. ganmuxtavebis Tvissebebi arsebiTadaris damokidebul i, ara marto maT tipebze, aramed generatoris impul suri denebis muSa parametrebze, aseve generatoris konstruqciaze, izol aciisa da el eqtrodebis masal aze, inicirebis xerxebze da a.S. ganmuxtavebi unda akmayofil ebdnen Semdeg ZiriTad moTxovnebs:

- 1) unda ayovnebdnen garRvevs da gadafarvis muSa Zabvas. ganmuxtavi SeiZl eba gamoyenebul i iyos, rogorc komutatori, romelic garkveuli droit ayovnebs Zabvas izol aciis garRvevis gareSe, aseve gamoyenebul i SeiZl eba iyos,

როგორც ამრთველი, რომელიც ამოცნდება სხვადასხვა ამპლიტუდის მქონე იმპულსური ზაბვის ზეგავლინის კვეს.

- 2) უნდა გააცნებთ მცირე ინდუქციურობა.
- 3) ჰგონებთ ამუშავების (ამოკმედების) შესაბამისი სიზუსტე, რომელიც ასევე დამოკიდებულია პარალელურად ამრთულ განმმუხტების რაოდენობაზე.
- 4) გააცნიათ სდარებიტ მცირე ვინარობა და გარკვეული ხანმდგობა.

განვიხილოთ ზოგიერთი განმმუხტავის მოკმედა და მოვუბილიობა.

უმართვესი ვაკუუმური განმმუხტავი უარმოდგენს ცილინდრულ კამერას საიზოაციო მასალიტ დალიტონის ელექტროდებიტ. საიზოაციო მასალად გამოენებულია ფაიფური, მინა, ორგანული მინა, პოლიეთილენი, ფტოროპლასტი და ა. ს. ელექტროდების მასალად გამოენებულია ლიტონები, რომლებიც მარალ ტემპერატურაზე ორტყლდებიან.

ვაკუუმური განმმუხტავი გამოირცევა შემდეგი უპირატესობებიტ: მცირე საკუთარი ინდუქციურობიტ, დენის კარგი გატარებიტ, მზლავრი დარტყმითი ტალღების არარსებობიტ, უხმაურო მუშაობიტ. მუშა ზაბვის სეკულისას განმმუხტავები არსაუროებენ მეკანიკურ რეგულირებას. განმმუხტავის მუშა ზაბვა იცვლება 100-300v-დან 150kv-მდე, კომუტაციის დენი კი არუევის $3 \cdot 10^6$ ა.

დღი დენების კომუტაციისას, როდესაც ენგის მნიშვნელოვანი ნაწილი გამოიყოფა კამერის ელექტროდებსა და კედლებზე, ხდება მასალის აორტყლება და გავის უნევის ზრდა მოცულობასი იმ დონეზე, როდესაც განმმუხტავები ვერარაკავენ მუშა ზაბვას, ამიტომ აუცილებელია ვაკუუმური მოცულობის ამოტუმბვა.

განმმუხტავის ამუშავება გამოვლენია:

- 1) ნეიტრალი გავის გასვებიტ განმუხტვის კამერასი.
- 2) ნაპერვკლიანი ანტებიტ, რომლის დროსაც უარმოიკმნება მოკლელეტალური რადიაცია და იონიზირებული გარემო.
- 3) პლამური ნაკადიტ, რომელიც მიედინება კამერასი სხვადასხვა ტიპის ინექტორებიდან.

4) I azerul i afeTqeba, romel ic iwvevs myari sxeul ebis aorTql ebas vakuumur mocul obaSi da warmoiqmneba orTq-
I is ionizacia.

ganmuxtvis el eqtrul i simtkice ganisazRvreba Sida da gare izol aciis zedapirze ganmuxtvis ZabviT. rac Seexeba Sida vakuumur izol acias masSi ZiriTad rol s TamaSobs ara mar to izo-
I aciis zedapirul i gadafarvis Zabva vakuumSi, aramed izol aciis unari SeinarCunos an swrafad aRidginos Tavisi saizol acio Tvisebebi didi denis gavl is Semdeg, rasac Tan axl avs Zl ieri gazis gamoyofa, el eqtrodebis da kameris kedl ebis masal is aorTql eba.

vakuumuri ganmuxtvis eqsl uataciis procesma aCvena, rom Sida vakuumuri izol aciis maxasiaTebi ebi damokidebul ia komutirebadi batareis energiaze. didi denis gavl is Semdeg mkveTrad mcirdeba el eqtrul i simtkice, roml is aRdgena yovel Tvis ar xerxdeba.

gamoTqmul ia varaudi imis Sesaxeb, rom ganmuxtavma izo-
I aciuri Tvisebebi SeiZl eba dakargos maSin, rodesac I iTonis orTql i il egeba izol aciis zedapirze. ganmuxtavis el eqtrul i simtkicis Semcireba didi denebis komutaciisas gamowveul ia ara I iTonis orTql is dal eqviT kedl ebze, aramed I iTonis zedapiris mier airebis absorbciiT. am daskvnis sasargebl od metyvel ebs kerZod, I iTonis kval is ar arseboba izol aciis zedapirze ganmuxtavis xangrZl ivi eqspl uataciis Semdeg [12].

ganmuxtavebis Cveul ebrivi muSaobis reJimi damokidebul ia batareis da datvirTvis parametrebze.

ganmuxtavebze eqsperimentebi Catarebul ia, roca kondensatorul i batareis tevadoba aris 9mkf, xol o Zabva 40kv-mdea.

sankt-peterburgis politeqnikur institutSi vakuumur ganmuxtavSi gazomil ia denis ganawil eba organul i minis kedl ebze 150kv Zabvis dros. denis ganawil eba ganmuxtvis kameraSi gazomil ia rogovskis ori qamris daxmarebiT. pirvel i qamari 150mm diametriT moicavs central ur ares, el eqtrodis farTobis 20%-s.

rogovskis meore qamari 250mm diametriT moicavs el eqtrodis farTobis 50%-s. qamrebi izol irebul ia pol ieTil enis firfitiT. ganmuxtvis muSa konturSi gazomil ia denis ganawil eba 150khc sixSireze, roca batareis ganmuxtvis Zabva 70kv-ia, xol o denis ampl ituduri mniSvnel oba 900ka.

ganmmuxtavis xanmedegoba _ warmo adgens maxasiaTebel s, romel ic gansazRvravs vakuumuri ganmmuxtavis eqspl uataciis xangr-ZI ivobas, romel ic ar aRemateba 4500 ganmuxtvas.

zemoT moyvanil i ganmmuxtavebis tipebi gaTvl il ia minimum 10^3 CarTvaze. didi yuradReba eqceva iseT ganmmuxtavebs, romel - Tac SeuZl iaT didi denis gatareba, maT moqmedebas Semicirebul droSi, el eqtrodebis cveTas, romel ic dakavSirebul ia energiis batareasTan, sixSiresTan da denis ampl itudasTan, el eqtrodebis siTbotevadobas da siTbogamZl eobas muSa da impul sur reJimebSi special uri gacivebis gareSe.

ionur ganmmuxtavebSi gamoyenebul ia rkal uri, naperwkl uri an mRvivaras ganmuxtvis movl enebi. ufro farTod gamoiyeneba rkal uri ganmuxtva, roml isTvisac ganmuxtvis Sual edSi damaxasiaTebel ia Zabvis vardna da didi denebi. ganmmuxtavebi _ esaa orel eqtrdiani an samel eqtrodiani xel sawyo, roml is korpusi damzadebul ia minis an metal okeramikisagan. ionuri ganmmuxtavis saWiroparametrebis: garRvevis Zabva 75-20000v, ganmuxtvis deni 100-1000a, ganmuxtvis energia, izol acia, ganmuxtvebis dasaSvebi ricxvi 107-mde, muSaobis dro [23].

ignitronul i ganmmuxtavi Sedgeba anodisa da kaTodis el eqtrodebisagan, aseve anmTebi el eqtrodisagan. anodis minis izol atoris dazianebis Tavidan acil ebisTvis xel sawyo aparaturaSi damagrebul ia Semdegi TanmimdevrobiT: xel sawyo moTavsebul ia gankuTvnil budeSi. fl ancis xvrel ebSi Camagrebul ia WanWikebi ise, rom qanCiT ar aris daWeril i. xel sawyos samagri sal te anodTan damzadebul ia ori gasaRebiT, romel ic dakavSirebul ia eqvswaxnagas gamomyvanTan. Semdeg fl ancis simagri sTvis WanWikebs qanCiT uWeren, romel ic uzrunvel yofs saimedo

el eqtrul kontakts. xel sawyo pirvel ad CarTvisas 15wT-is ganmavl obaSi mudmivad muSaobs. Zabva anodze icvl eba 2kv-dan muSa mniSvnel obamde. wyl is temperaturaa $10^{\circ}C$, xol o gamacivebel i wyl is temperatura icvl eba $25^{\circ}C$ -dan $35^{\circ}C$ -mde.

eqspl uataciisas xel sawyo teqnukurad dacul ia, radgan misi samuSao korpusi Zabvis qveSaa. eqspl uataciis reJimis dros xel sawyos zRvrul i mniSvnel obebia: Zabva anodze 0.1_20kv, xol o anodis impul suri deni 100ka.

transportirebisas da eqspl uataciisas xel sawyo dacul ia mkveTri dartyebis, ryevebisa da rRvevebisagan. hermetul obis darRvevisas vercxl iswyl i, romel ic moTavsebul ia xel sawyos SigniT SeiZl eba daiRvaros.

didi simZl avreebis komutacia, rogorc wesi, xorciel deba airganmmuxtavi xel sawyoebiT. mniSvnel ovanwil ad maT ganviTarebaSi miRweul i warmatebis Sedegad warmoiqmna unikal uri mowyobil obebis Seqmnis teqnukuri SesaZl ebl oba, Tumca am mowyobil obebs (xel sawyoebs) gaaCniat principul i nakl ovanebebi, rac ganpirobepul ia TviT airebSi ganmuxtvis procesebis xasiaTiT. pirvel rigSi, es aris amuSavebis arastabil uroba, rac arTul ebs rTul i sistemebis sinqronizacias da eqspl uataciis mcire vada, rac dakavSirebul ia el eqtrodebis swraf daSl asTan.

garda amisa, airganmmuxtavi mowyobil obebi rTul ia eqspl uataciaSi, arasakmarisad saimedoa da metismetad mgrZnobiare gare zemoqmedebisas. daaxl oebiT 10-15wl is ganmavl obaSi Zal ovani gardamqnnel i teqniki dan, isini mTl ianad Seicval nen mZl avri naxevargamtarul i mowyobil obebiT _ tiristorebiT da tranzistorebiT. varaudoben, rom naxevargamtarul i teqniki ganviTareba agreTve daipyrobdad didi simZl avris impul sur da maRal sixSirlul teqnikasac. miuxedavad Tval saCino miRwevebisa, tiristorebisa da tranzistorebis ganviTarebaSi es mainc ar moxda principul i xasiaTis mizezebis gamo. naxevargamtarul i xel sawyoebiT didi simZl avreebis komutacia xdeba garemos gamtarobis mkveTri gazrdis gziT, romel sac sawyis mdgomareobaSi gaaCnia maRal i

winaRoba da bl okavs xel sawyoze modebul gare Zabvas. aseT garemos (ares) Cveul ebriv warmoadgens $p-n$ gadasvl is ukuSeqceul i, Zl ieri vel iT dasustebul i mocul obiTi muxti. am areSi gamtarobis mkveTri zrda xdeba maSin, roca mas avseben kargi gamtarobis mqone el eqtrul _ xvrel uri pl azmiT.

komutirebadi simZl avris kuTri sididis fundamental uri fizikuri SezRudvebi naxevargamtarul i xel sawyoebisaTvis ZiriTadad dakavSirebul ia pl azmaSi muxtis matarebl ebis SedarebiT dabal i moZraobis unarTan da koncentraciasTan, agreTve SedarebiT dabal muSa temperaturasTan, ris gamoc, gamoikveTa sakiTxi, rasac miyvarT gamtari garemos muSa mocul obis Seqmnis aucil ebl obasTan. pl azmaSi SedarebiT mcire difuziuri sigrZis mniSvnel obebi ar iZl eva mocul obis gazrdis saSual ebas el eqtrodebs Soris manZil is gazrdis xarj ze, rogorc es xdeba airganmmuxtav xel awyoebSi da, amitom komutirebadi simZl avris gazrda SeiZl eba moxdes ZiriTadad dengamtari arxis farTobis gazrdis xarj ze. Sasabamisad, komutaciis zRvrul i maxasiaTebI ebi ganisazRvrebA mdgradi mokl e pl azmuri arxebis swrafi Seqmnis SesaZl ebl obiT didi farTobis mqone diskis saxiT garemos maRal i winaRobiT. yvel aze mZl avr Tanamedrove naxevargamtarul gadamrTvel ebSi (bipol arul tranzistorSi da tiris-torSi) pl azmuri arxebi formirdeba Zl ierl egirebul i emiterul i fenebis (Sreebis) matarebl ebis inJeqciiT [25].

nax. 3.1-ze naCvenebia mZl avri tiristorebis naxevargamtarul i struqtura, romel ic Sedgeba sxvadasxva gamtarobis tipis oTxi Srisagan. es Sreebi warmoSobs sam $p-n$ tipis gadasvl as. ori gare emiteri CarTul ia gamtarobis mimarTul ebiT, xol o central uri (kol eqtorul i) bl okavs xel sawyoze modebul Zabvas. gadarTvisas mocul obiTi muxtis garemos Sevsebul ia pl azmiT. gadarTva inicirdeba impul suri denis gavl iT wredSi emiteri-baza, Txel i bazis Sreebis gaswrviv. emiterul i $n^+ - p$ gadasvl iT el eqtronebis inJeqcia l okal izdeba viwro arxSi (aseul i mikronis rigis) emiter-bazis sazRvris gaswrviv.

tiristorSi am arxis sigane drois ganmavl obaSi izrdeba CarTul i mdgomareobis gavrcel ebis gamo, magram am procesis siCqare Zal ian mcirea (0.1 _ 0.005 mm/mkwm).

tranzistorSi ki arxis sigane ar aris damokidebul i droze da mcirdeba denis sididis gazrdisas. aseTi l okal izacia praqtikul ad SeuZl ebel s xdis didi farTobis mqone dengamtari arxis Seqmnas da amitom naxevargamtarul i xel sawyoebi, roml e bic emyarebian komutaciis ZiriTad principebs, ver uweven konkurencias magal iTad, airganmuxtavebs, romel Tac SeuZl iaT simZl avris swrafi komutacia mega da giga vatis diapazonis areSi. amave dros l azerul i, amaCqarebl ebis, TermobirTvul i energetikis, radioteqnikis da l okaciuri teqnikis Tanamedrove done moiTxovs swored naxevargamtarul i xel sawyoebiT amave diapazonis simZl avreebis komutirebas, roml ebsac gaaCniaT upirate-sobebi: eqspl uataciis didi xangrZl ivoba, saimedooba, maRal i mqk da xanmedegoba, rac Zl ier mniSvnel ovania gare zemoqmedebisas.

pikowamis diapazonSi arsebul i naxevargamtarul i xel sawyoebi axdenen mxol od lvt simZl avris komutacias. am diapazonis mZl avri komutatorebis ararseboba seriozul sirTul es uqmnis sal okacio da saregistracio sistemebis axal i saxeobebis ganvitarebas.

naxevargamtarul i xel sawyoebiT didi simZl avreebis komutacia mikro, nano da piko wamis diapazonSi radikal urad Seicval a ukanasknel bol o ramdenime wel iwadSi, mas Semdeg rac iofes saxel obis fizika-teqnikis institutSi damuSavebul i iqna komutaciis ori axal i principi _ mmarTvel i pl azmuri fenisa da Seyovnebul i dartyimiTi _ saionizacio tal Ris daxmarebiT, rac saSual ebas iZl eva gazardos xel sawyos komutirebadi simZl avre mikrowamis diapazonSi erTi rigiT, xol o nanowamis diapazonSi ori-sami rigiT da pikowamis diapazonSi TiTqmis oTxi rigiT.

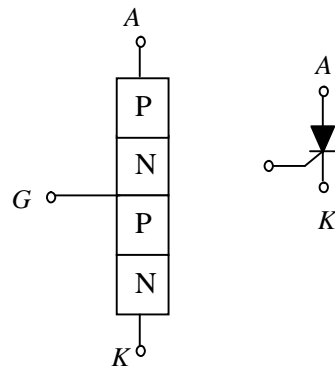
komutaciis maxasieTebli s aseTma mkveTrma gaumj obesebam bunebrivad SesaZl ebel i gaxada axal i sistemebis da mowyobil obebis Seqmna aseT xel sawyoebze dayrdnobiT.

bol o ramdenime wl is manZil ze, iofes saxel obis fizika-teqnikis institutSi Catar da intensiuri gamokvl evebi, sadac Sei-qmna ramdenime axal i tipis mZl avri naxevargamtarul i xel saw-yoebi unikal uri maxasiaTebI ebiT. kerZod, pl azmuri _ marTvis tiristori da tranzistori (mikrowamis diapazonis), dioduri, tranzistorul i da tiristorul i tipis impul suri amaCqarebl e-bi (nanowamis diapazonis). agreTve komutaciis principebze dayrd-nobiT Seyovnebul i darTymiTi _ saionizacio tal Ris daxmarebiT Seiqmna dioduri, tranzistorul i da tiristorul i tipis impul -suri amaCqarebl ebi (nano da pikowamis diapazonis) [40].

mTel i es kompl eqsi ZiriTadad Seiqmna axal i mimarTul ebisa-Tvis, romel sac uwodeben Zal ovan naxevargamtarul impul sur da maRal sixSirul el eqtronikas [31].

1.5. tiristorul i ganmmuxtavebi

tiristori _ es aris naxevargamtarul i xel sawyo, romel ic Sesrul ebul ia naxevargamtaris oTxfeniani struqturis *p-n-p-n* tipis monokristal is safuZvel ze, romel sac gaaCnia el eqtrul i ventil is Tvisebebi da arawrfivi wyvetil i vol t-amperul i maxa-siaTebel i. naxevargamtarul i xel sawyo mmarTvel i sami el eqtro-diT, romel ic Sedgeba Tanmimdevrul ad ganI agebul i oTxi *p da n* tipis sil iciumis Sreebisgan, uwodeben tiristors. naxe-vargamtarul i xel sawyo oTxfeniani struqturiT warmodgenil ia naxazze 1.8.

nax. 1.8

nax. 1.8. A _ anodi, K _ kaTodi, G _ mmarTvel i el eqtrodi.

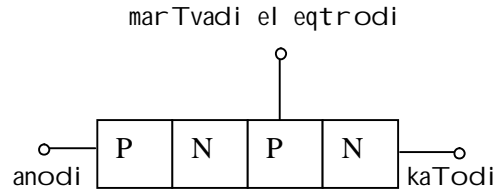
p - strukturis kidura ares, romel ic CarTul ia wyaros dadebiT pol usze uwodeben anods, xol o n - strukturis kidura ares, romel ic CarTul ia wyaros uaryofiT pol usze uwodeben kaTods. oTxpol usian $p-n-p-n$ tipis xel sawyos SeiZl eba hqondes ori mmarTvel i el eqtrodi (baza) mierTebul i Sida SreebTan. xel sawyos, mmarTvel i el eqtrodebis gareSe, uwodeben diodur tiristors (an dinistors), xol o xel sawyos erTi mmarTvel i el eqtrodiT uwodeben triodul tiristors (an tiristors) [32].

tradiciul i tiristori, romel ic warmoadgens naxevargamtarul ventil s, farTod gamoiyeneba impul suri teqniki s mowyobil obebisTvis. CarTul mdgomareobaSi maT axasiaTebT Zabvis mcire vardna, gaaCniaT denis gadatvirTvis maRal i unari da martivi bipolarul i teqnologi s gamo aqvT Sesabamisad dabal i TviTRirebul eba. misi nakl i vl indeba mokl e komutaciis da impul suri denis Zal ian didi amplitudis. es dakavSirebul ia CarTul i mdgomareobis sakmarisad nel procesebTan, romel ic vrcel deba mmarTvel i el eqtrodidan $p-n$ gadasvl is gare sazRvramde. tradiciul i tiristoris aseTi Tavisebureba ganisazRvrebami gamoyenebiT denis komutaciis mil iwamis diapazonSi. tiristoris impul suri Tvisebis gaumj obeseba miirweva mmarTvel i el eqtrodis konstrukciis gamoyenebis xarj ze, romel ic Tanabradaa ganlagebul i sil iciumis strukturis mTel farTobze. es drois Semcirebis saSual ebas iZl eva srul i CarTvisas da tiristoris sakomutacio Tvisebbis gaumj obesebisas.

sil iciumiani marTvadi ventil i warmoadgens kargad cnobil tiristorul tips. mas aqvs sami gamomyvani (anodi, kaTodi da mmarTvel i el eqtrodi) da gamoiyeneba rogorc gadamrTvel ebi. marTvadi ventil i arsebiTad warmoadgens gammarTvel s, romel sac SeuZl ia denis marTva mxol od erTi mimarTul ebiT. misi upiratesoba mZl avr (Zal ovan) tranzistorebTan SedarebiT aixsneba imiT, rom maT SeuZl iaT didi denebis marTva gare wredSi mokl e mmarTvel i signal is daxmarebiT. igi atarebs dens mmarTvel i signal is moqmedebis Sewyvetis Semdegac. Tu denis sidide nul amde

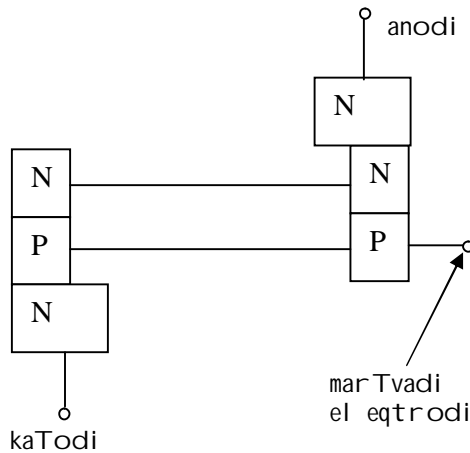
ecema, maSin is iketeba da awvdis axal mmarTvel signal s gax-
 nil mdgomareobaSi dasabrunebl ad [35].

sil iciumiani marTvadi ventili _ es aris myarsxeul ovani
 mowyobiloba, romelic damzadebulia sil iciumis difuziuri
 meTodiT. igi Sedgeba oTxi *p da n* tipis naxevargamtaris Sree-
 bisgan, romlebic ganlagebulia TanmimdevrobiT. sqema naCvenebia
 naxazze 1.9.

nax. 1.9

misi eqvivalenturi sqemaa

nax. 1.10

sil iciumiani marTvadi ventilis CarTva xdeba dadebiTi
 mmarTvel i ZabviT, xolo misi gamorTva xdeba anod-kaTods Soris
 Zabvis SencirebiT nul amde. rodesac igi CarTulia da atarebs
 dens kaTodidan anodisken, misi gamtaroba pirdapiri mimarTul e-
 biT sakmarisad didia. Tu Seicvl eba anod-kaTods Soris Zabvis
 polaroba wredSi, romlis gamtarobac mkveTrad mcirdeba, maSin
 masSi gava mxol od gajonvis mcire deni [34].

rodesac sil iciumiani marTvadi ventili gamoiyeneba mudmivi
 denis wredSi, datvirTvidan misi gamorTvis martivi meTodi

Zabvis moxsnis gareSe ar arsebobs. es probl ema gadaiWreba maSin, Tu mas paral el urad miuerTdeba CamrTvel i.

mmarTvel i pl azmuri Sris daxmarebiT komutacia sakmaod martivia. magal iTad, Tu tiristorul i tipis xel sawyoSi raime meTodiT kol eqtorul i $p-n$ gadasvl is sibrtyeSi Sei qmneba el eqtronul _ xvrel uri pl azmis erTgvarovani Sre, maSin gare Zabva am Sridan mTel farTobze erTgvarovnad gadaanacvl ebs xvrel ebs p areSi, xol o el eqtronebs n areSi. es gadamtanebi, roml ebic ZiriTadia bazuri p da n areebisTvis, adabl ebs ra gare emiterul $p-n$ gadasvl ebs potenciur barierebs, iwevs araZiriTadi gadamtanebis inJeqcias Sesabamis bazur areSi da xel sawyos gadarTavs Cveul ebrivi tiristorul i meqanizmiT. Cveul ebrivi samel eqtrodiani tiristorisgan gansxvavebiT gadarTva warmoebs erTgvarovnad da erTdroul ad xel sawyos mTel farTobze. amrigad, mmarTvel i el eqtrodis Secvl a erTgvarovani pl azmuri SriT saSual ebas iZl eva moxdeS pl azmuri dengamtari arxis formireba farTobiT, romel ic tol ia sil iciumis firfittis farTobisa. radgan, aseTi Sris Seqmna sakmaod rTul ia, amitom Seswavl il i iqna sxvadasxva meTodebi: kol eqtorul i gadasvl is impul sur-zvaviseburi garRveva, dartymiTi ionizacia zemaRal sixSirul vel Si, ionizacia sinaTl is mZl avri koherentul i da arakoherentul i impul siT. yvel a am meTodiT miRes sakmaod kargi Sedegebi, magram isini metismetad rTul i aRmoCnda teqnukuri Tval sazrisiT. yvel aze xel sayrel i aRmoCnda ew reversiul inJeqciuri marTva, roml is drosac mmarTvel i pl azmuri Sre warmoiqmneba xel sawyoze modebul i Zabvis pol arobis uecari cvl il ebiT. am meTodis gamoyenebiT Sei qmna xel sawyoebis sami axal i kl asi. gadamrTvel i xel sawyoebis or kl ass (tiristoris da tranzistoris pl azmurad marTvadi anal ogebi) uwodes Sesabamisad reversiul ad CarTvadi dinistori (rCd) da reversiul ad marTvadi tranzistori (rmt). es xel sawyoebi muSaoben mikro da submikrowamis diapazonebSi. nanowamebis diapazonisTvis damuSavebul i

iqna impul sebis Zl ieri dioduri amaCqarebel i-dreiful i diodi mkveTri aRdgeniT [53].

nebismieri daniSnul ebis magnitur-impul suri mowyobil obis erT-erT ZiriTad nawil s warmoadgens komutatori, roml is saSual ebiT maRal i Zabvis impul suri kondensatorebis batareaSi dagrovil i energia ganimuxteba induqtorze da generirdeba Zl ieri impul suri magnituri vel i. es ukanasknel i axdens ra Zal ovan zemoqmedebas el eqtrogamtar garemoze, impul surad aRagznebs sadiagnostiko obieqts da xdeba misi reaqciis registrireba. magnitur-impul suri mowyobil obis reaqciis anal iziT miRebul i diagnostikis Sedegebi mniSvel ovnad aris damokidebul i impul suri aRgznebis intensivobaze, impul sis formasa da xangrZl i ivobaze, speqtral ur simkvrivesa da sxva parametrebze.

komutatorebi efeqturi muSaobisTvis unda akmayofil ebdnen rig moTxovnebs, roml ebic xSirad winaaRmdegobrivia. upirvel es yovl isa, maT unda uzrunvel yon damuxtvis procesSi kondensatorebis batareis saimedo ganmxol oeba induqtorisagan usafrTxoebis mizniT da Semdgom, maTi saimedo SeerTeba datvirTvasTan minimal uri sigrZis sal teebiT, raTa uzrunvel yofil i iyos ganmuxtvis konturis minimal uri "parazitul i" induqciuroba. sasurveilia, rom komutatorSi ganmuxtvis pirdapiri deniani sadeni molcul i iyos ukusadeniT, e.i. komutatoris konstruqcia Sesrul ebul i iyos koaqsi al uri kabel is principi T.

sadiagnostiko obieqtze magnitur-impul suri mowyobil obis SesamCnevi zemoqmedeba SeigrZnoba, rodesac impul suri magnituri vel is induqciis pikuri mniSvel oba Seadgens 8-10 tesl as. induqciis 30-50 tesl as mniSvel obisas adgil i aqvs l iTonis zedapiris mniSvel ovan deformaciebs; 50_70 tesl as dros xdeba l iTonis zedapiris mol Roba, xol o 90_100 tesl as dros xdeba l iTonis aorTql eba. aseTi vel ebis generirebisaTvis saWiroa aseul obiT kil oamperi denebis komutireba.

teqnikuri fizikis dargisTvis gankuTvnil , teqnol ogiuri Tu gamosacdel i daniSnul ebis mZl avr magnitur-impul sur

danadgarebSi gamoyenebul ia sankt-peterburgis da xarkovis politeknur institutebSi damuSavebul i sahaero ganmuxtavebi, riazanis radioteqnikuri qarxnis ignitronebi ИРТ-1, ИРТ-2, ИРТ-3, ИРТ-4, firma „General Electric“-s ganmuxtavebi GL-7171, GL-7703, romel Tac aqvT marTvis el eqtrodi, Sesrul ebul i koaqzial uri kabel is pricipiT, SeuZl iaT aseul obiT kil oamperi denis komutireba. komutirebis Semdeg dens atareben orive mimarTul ebiT da aqvT SezRudul i resursi (10^3 - 10^4 amuSaveba). agreTve cnobil ia, ionuri (tiratronebis) da naxevradgamtariani (tiristorul i) komutatorebi [57].

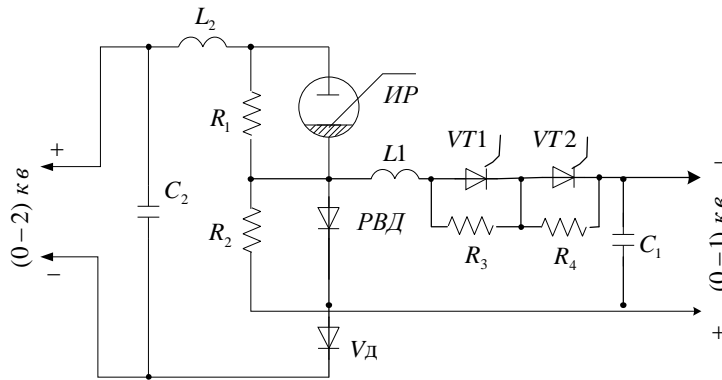
xSirad, gansakuTrebul i moTxovnebi waeyeneba induqtorSi gamaval i ganmuxtvis denis formas _ iyos is aperiodul i, mil evadi sinusoiduri, Tu Zl ier mil evadi (sinusoidis pirveli naxevartal Ris formis), es ukanasknel i an aperiodul i reJimi miiRweva ganmuxtvis konturSi damatebiTi an arawrfivi winaRobis SeyvaniT. magal iTad, tiritis an vil itis korbordul i winaRobebiT. am el ementebS aqvT rbil i volt-amperul i maxasiaTebel i, e.i. denis Semcirebisas maTi winaRoba izrdeba, rac adidebs denis mil evis siCqares. am dros denis impul si aris unipolarul i.

literaturaSi cnobil ia, unipolarul i formis impul sis formirebis sqemuri gadawyveta (kroubaris sqema), rodesac induqtori Suntirdeba damatebiTi komutatoriT (sahaero an ignitronul i ganmuxtaviT) drois im momentisTvis, rodesac deni arwevs maqsimal ur mniSvnel obas da imis magier, rom induqtoris magnitur vel Si dagrovil i energia dabrundes kondensatorebSi, xdeba misi gamoyofa siTbos saxiT Suntisa da induqtoris winaRobebSi, ris gamoc, mkveTrad izrdeba denis Semcirebis siCqare. ganmuxtvis konturis parametrebis SerCeviT miiRweva ganmuxtvis denisTvis erTeul ovani impul sis forma.

cnobil ia, agreTve magnitur-impul suri mowyobil oba tiristorul i komutatoriT, sadac naxevarsinusoiduri formis 10mkwm xangrZl ivobis erTeul ovani impul suri denis maqsimal uri mniSvnel oba Seadgens 3ka . komutatori Seicavs oTx mimdevrobiT

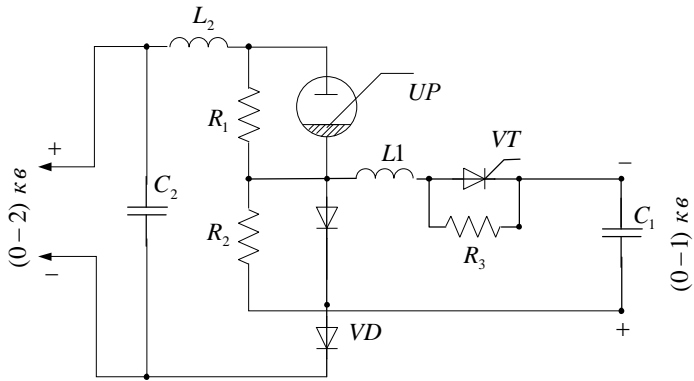
SeerTebul IX kl asis TH 3000 tipis impul sur tiristors da konstruqciul ad Sesrul ebul ia koaqsi al uri kabel is principi T. aRniSnul i tiristorebisaTvis denis cvl il ebis siCqare ar aRema- teba 800a/mkwm, amitom magnitur-impul suri mowyobil obis SesaZ- l ebl obebi SezRudul ia da generirebul i impul suri magnituri vel is induqciis pikuri mniSvnel oba Seadgens 6-8 tesl as. ufro Zl ieri impul suri magnituri vel ebis generirebisaTvis naxevar- gamtariani komutatorebiT saWiroa gamoyenebul i iqnes naxevar- gamtarul i xel sawyoebi, romel Ta gaReba xdeba impul suri tiris- torebisgan gansxvavebul i meTodiT [68].

magnitur-impul suri danadgaris saimedo eqspl uataciisTvis Zal zed mniSvnel ovania misi, rogorc el eqtrul i mowyobil obis diagnostikis meTodebisa da saSual ebebis SemuSaveba. saimedoo- bis Tval sazrisiT misi SedarebiT susti rgol ebia _ induqtori da komutatori. naxevargamtarul i komutatoris gamoyeneba mniSv- nel ovnad aumj obesebs danadgaris saimedoobas, magram kvl av aq- tiuria impul suri denis xangrZl ivobisa da pikuri mniSvnel obis gansazRvra, denisa da Zabvis cvl il ebaTa siCqaris dadgena. am mizniT magnitur-impul suri sistemebi aRWurvil ia impul suri denisa da Zabvis parametrebis gasazomi saSual ebebiT. garda amisa, metad mniSvnel ovania komutatoris reversiul ad CarTvadi dinistoris winaswari diagnostika, rac SesaZl ebel ia nax. 1.11-ze naCvenebi el eqtrul i sqemis saSual ebiT.

nax. 1.11

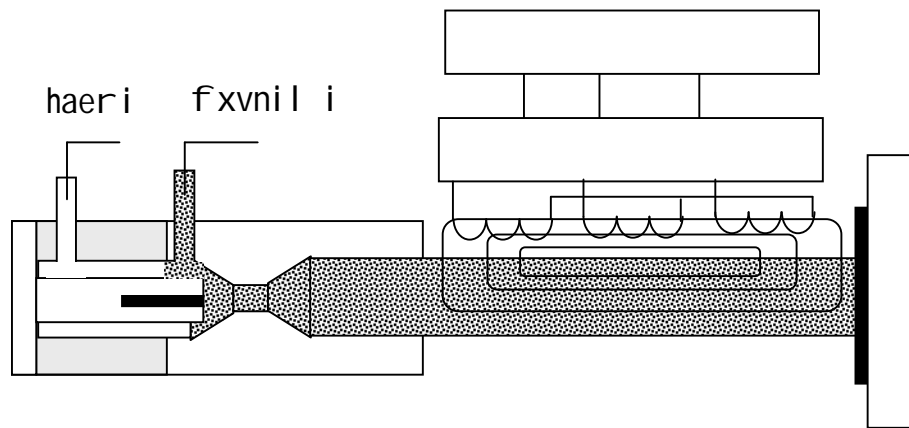
sqemaSi gaTval iswinebul ia C_2 kondensatori, rogorc kvebis wyaro regul irebadi ZabviT 0_2kv. kondensatori ganimuxteba L_2 drosel isa da UP ignitronul i ganmmuxtaviT reversiul ad CarTvad dinistorze da aformirebs am ukanasknel is datvirTvas impul suri deniT. ignitronul i ganmmuxtavis daniSnul ebaa dinistoris muSaobis pirdapiri da reversiul i reJimebis gancal keveba imavdroul ad impul suri reversiul i denis ampl itudisa da xan-grZl ivobis SenarCunebiT C_2 kondensatorze Zabvis sxvadasxva mniSvnel obisaTvis. dinistori eSveba VT tiristoris CarTviT. VD diodi gamoricxavs UP ignitronis uku anTebis C_2 kondensatoris gadamuxtvisas.

nax. 1.12

sadisertacio naSromSi moyvani l ia agreTve pl azmuri Wavl is aCqarebis meTodis damuSavebis Sedegebi, razedac miRebul ia saqarTvel os patenti GE P 2008 4350 B. AP 2006 009213.

es meTodi gamoyenebul i SeiZl eba iqnes el eqtrorkal ur pl azmatronebSi, sadac reversiul ad CarTvadi dinistoriT xdeba pl azmaze damuxtul i kondensatorebis batareis gadamuxtva, pl azmaSi denis simkvrivis mkveTri gazrda da misi Semdgomi aCqareba msrbol i magnituri vel is saSual ebiT. Sesabamisi magnitur-impul sur-pl azmuri sistemis principul i sqema naCvenebia naxazze 1.13.

nax.1.13

ეს სისტემა უზრუნველყოფს პლასტიკური მასალის დაკრძალვას და დეტონაციური ტექნოლოგიების მაგნიტურ-იმპულსური პლასტიკური ტექნოლოგიით განაცხადების ლითონის დეტალების დაფარვას მათი ცვეთადეგობის და სხვა მექანიკური ტვისების გასაუმჯობესებლად. როგორც ცნობილია, ძალიან მაღალ ტემპურულ პლასტიკურ მასალათვის კარგი ელექტროგამტარ და ამიტომ შესაძლებელია მასზე კონდენსატორის ბატარეის გადამუშავება პლასტიკური ენერჯის სიმკვრივის გაზრდა და შესაბამისად, მასში არსებული ინგრედიენტების (ნახსიის ფუნქციის) ლითონის ზედაპირზე დაჯახების სიჭარბისა და ტემპურის მკვეთრი გაზრდა, რაც ხელს უწყობს ლითონის ზედაპირზე აბრაზიული ცვეთისადმი მედეგი ტხელის ფენის წარმოქმნას [18].

2. შედგები და მათი განსჯა

Tavi II. piezoel eqtrul i aCqarebis gamzomi gardamsaxebi.

**2.1 piezoel eqtrul i gamzomi gardamsaxebis gamoyenebis are,
gamzomi gzrdamsaxebis ZiriTadi maxasiaTebl ebi.**

maRal siCqarul i, intensiuri datvirTvebisTvis gankuTvnil i teqnoლი ogiuri Tu diagnostikuri daniSnul ebis danadgarebis gamokvl evisas, imis gamo rom meqanikur Zabvebs, deformaciebs, aCqarebebs xSirad aqvT tal Ruri xasiaTi, masiurad gamoiyeneba sxvasxvasaxis maRal sixSirul i miniaturul i gamzomi gardamsaxebi, maT Soris piezoel eqtrul i gamzomi gardamsaxebi, raTa Tavidan avicil oT gamzomi gardamsaxis bazis gaswvriვ gasazomi signal is integrirebiT gamowveul i cdomil ebebi. amave dros danadgarebis dinamიური gamocdebisას მიRebul i informaciis srul fasovani დამუSavebisასTvis aucil ebel ia gamoviyenoT gamzomi gardamsaxebis დინამიური maxasiaTebl ebis srul i paketi. როგორც wesi, miniaturul i gamzomi gardamsaxebi warmoadgens maRal sixSirul i rxeviT sistemეbs და maTi დინამიური maxasiaTebl ebis gansazRvra warmoadgens rTul teqნიკურ probl emas. მისი gadawyveta standartul i დართymiTi meqანიკური stendeბiT (urnal eბი) SeuZl ebel ia, vinaidan am dros ganviTarebul i impul suri datvirTvis xangrZl ivoba მილიwameბის დიაპაზონSია და gamzomi gardamsaxis xანმოკლ e, მიკროwameბის xangrZl ivobის impul seბiT datvirTვა SesaZl ebel iamxol od uინერციო (მასის არმқone) დამრთymel i instrumentis gamoyeneბiT [60].

მილიდან მიკროteqნოლი ogიეზე gadასvl ა SesaZl ebel i gaxდა აfeTqების tal Ris ან impul suri magnიური vel is gamoyeneბiT. maT Soris დიდი upiratesoba აqvs magnიურ-impul sur teqნოლი ogias, რომ ის დანერგვას ხელი Seuwyo Zl იერი impul suri magnიური vel is generatoreბის, დიდი სიდიდის impul surი დენებისა და Zabveბის teqნიკის განviTარებამ, მრეწველობის მიერ maRal i Zabვის impul surი კონდენსატორებისა და განmmuxtvel ebis აTვიseბამ.

diagnostikuri da teqno logiuri daniSnul ebis nebismeri magnitur-impul suri sistemis moqmedeba damyarebul ia el eqtro- magnituri vel is el eqtrogamtar garemSi gavrcel ebisa da masze Zal uri zemoqmedebis movl enebze. impul suri magnituri vel i sa- Sual ebas iZl eva ganaviTaros Zal ze xanmokl e mikrowamebis diapazonis Zal uri zemoqmedeba gamosacdel obieqtze [58].

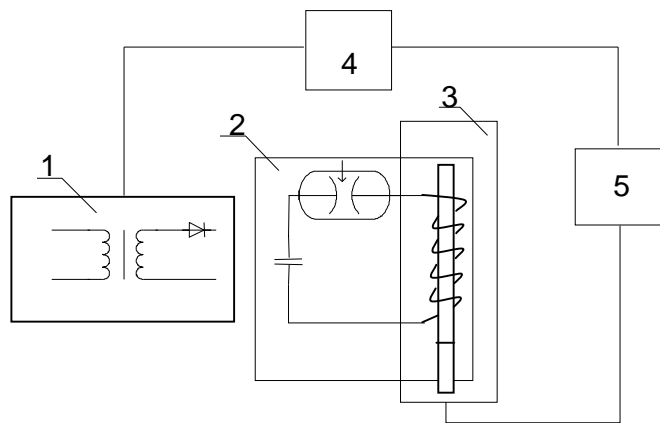
svadasxva saxis masal ebis an namzadebis dinamikuri maxasia- Tebl ebis gansazRvrisaTvis saWiroa, rom cilindrul i formis l iTonis ReroSi, romelic meqanikuri tal Ragamtaris rol s asrul ebs, aRiZvras mikrowamebis diapazonis xangrZl ivobis me- qanikuri Zabvebi, deformaciebi da aCqarebebi. amave dros, stan- dartul i meqanikur dartymaze gamosacdel i stendebi (meqanikuri qanqariani an sxva tipis urnal ebi) saSual ebas iZl eva ganviTar- des mil iwamebis diapazonis impul suri datvirTebi. arsebul meqanikur dartymaze gamosacdel stendebSi gamoyenebul ia ori myari sxel is garkveul i siCqariT dajaxebis efeqti, roml is drosac dartymaSi monawil e sxel ebis kinetikuri energia nawi- l obriv gadadis am sxel ebis impul suri deformaciis energiaSi. sxel ebSi warmoSobil i impul suri deformaciebis xangrZl ivoba da intensuroba damokidebul ia dartyms siCqareze, dartymaSi monawil e sxel ebis masaze, masal aze, sixisteze, geometriul zomebsa da konfiguraciaze. amis gamo, meqanikur dartymit sten- debSi (urnal ebi) xanmokl e impul sebis miReba SezRudul ia da Semoifargl eba mil iwamebis diapazoniT, mikrowamebis diapazonze gadasvl a maTi saSual ebiT principul ad SeuZl ebel ia.

ufro xanmokl e impul suri deformaciebi da meqanikuri Zab- vebi aRiZvrebamyar sxel ebSi maTi datvirTviT afeTqebis tal - RiT, gamowveul i asafeTqebel i nivTierebis saTanado ganl agebiTa da inicirebiT an „umaso“ damkvrel is _ impul suri magnituri vel is saSual ebiT. am dros impul suri zemoqmedebis xangrZl i- voba mikrowamebis diapazonisaa da miRweva deformaciis didi siCqareebi, rac saSual ebas iZl eva davadginoT masal ebis dinami- uri maxasiaTebl ebi (dinamiuri denadobisa da simtkicis zRvrebi).

aseve, myar sxeul Si _ meqanikur tal RagamtarSi mikrowamebis diapazonis impul suri deformaciis warmoSobisas tal Ragamtaris torcebi asrul eben moZraobas maRal i donis impul suri aCqarebebiT, rac saSual ebas iZl eva torcze damagrebul i namzadi (gamzomi gardamsaxi, naxevargamtariani diodi, tranzistori, mikro-sqema da sxva) gamokvl eul iqnes dartyamedegobasa da dartyam-dgradobaze.

rogorc avRniSneT, mil idan mikroteqnoლოგებზე გადავლ ა Sesazl ebel ia uinercio დამკვრელ ის გამოყენებით, რომლის როლი SeiZl eba Seasrul os detonაციურმა tal Ram an impul surმა magnitურმა vel მა. dReisaTvis, impul surი magnitური vel ი გამოყენება როგორც puansonian matrica Txel kedl iანი kargი el eqtrogamtarobis mqone masal isagan დამზადებულ ი detal ebis tvifვის, mownexვის, გასი ის, კალიბრების და სხვა teqnoლოგიური operაციების Sesasrul ebl ad. igi warmatebit cvl ის detonაციურ teqnoლოგიას, როდესაც აფეთქების tal Ra asrul ebs puansonian matricის როლის ამ ukanasknel s aqvs didi upiratesoba პრაქტიკული გამოყენების Tval sazრისiT.

Zl iერი impul surი magnitური vel iT meqanikur zemoqmedebas adgil i aqvs nebismier magnitურ-impul sur sistemaSi, რომლის ბლოკ-სqema naCვენებია naxazze.

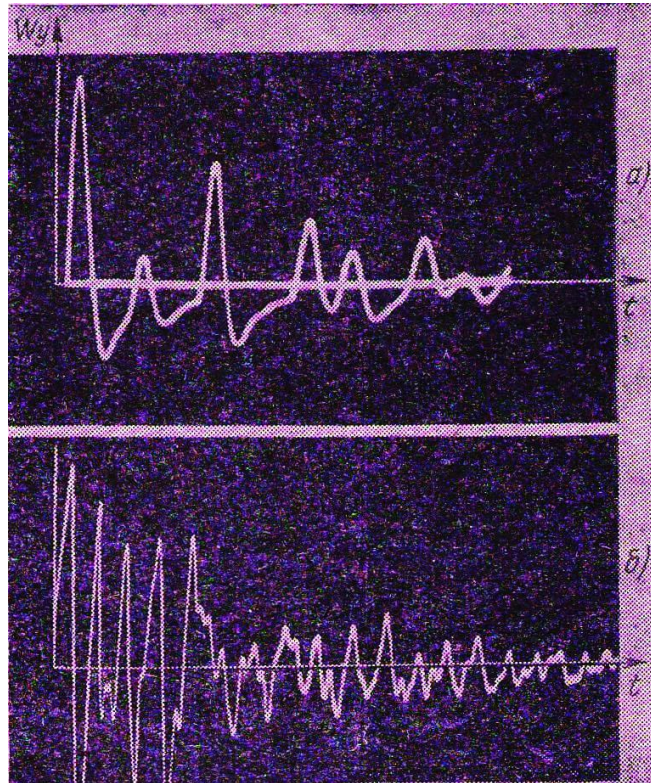

nax. 2.1

nax. 2.1-ზე naCვენებია magnitურ-impul surი sistema, რომელიც Sedგება:

1. dammuxtvel i mowyobil obisagan, romel ic waroadgens cvl adi denis gammarTvel is asamaRI ebel i transformatoriT da ventil iT;
2. impul suri denis generatorisagan, maRal i Zabvis impul suri kondensatorebis batareiT, ganmmuxtaviT da 3 teqnoI o-giuri kvanZisagan, romel ic Seicavs induqtorsa da impul -suri magnituri vel is zemoqmedebis obieqts;
4. sistemis marTvis, signal izaciis, dacvisa da bl okirebis kvanZi;
5. sainformacio-sazomi sistema, romel ic Seicavs mzom gardamsaxebs, anal ogiur-cifrul gardamsaxebs da gamoTvl iTi teqnikis saSual ebebs.

magnitur-impul suri sistema Sedgeba dammuxtavi mowyobil obisagan, romel ic waroadgens cvl adi denis gammarTvel s asamaRI ebel i transformatoriT da ventil iT, impul suri denis generatorisagan maRal i Zabvis mcire induqciurobis mqone impul suri kondensatorebis batareiT, maRal i Zabvis ganmmuxtvel iT da sistemis teqnoI o-giuri kvanZiT. es ukanasknel i moicavs induqtors da muSa Reros – sistemis meqanikur tal Ragamtars. sistema Seicavs agreTve marTvis, signal izaciis, dacvisa da bl okirebis kvanZs, sainformacio sazom kompl eqss. masSi SeiZl eba Sediodes el eqtronul -optikuri gardamqmnel i, anal ogur-cifrul i gardamqmnel i, sabeWdi mowyobil oba da gamoTvl el i manqana. gamosakvl evi obieqti, vTqvaT aCqarebis gamzomi gardamsaxi, Tavsdeba tal Ragamtaris erT-erT torcze, romel ic asrul ebs dartymit aCqarebul moZraobas, gamowveul s tal Ragamtaris meore torcze impul suri magnituri vel is zemoqmedebiT. tal Ragamtarsi warmoSobil i impul suri deformaciebi kontrol deba tenzometrul i gardamqmnel iT. impul suri denis, deformaciisa da aCqarebis gamzomi gardamsaxis reaqqiis oscil ogramebi sxvadasxa SemTxvevisaTvis naCvenebia naxazze [29].

ნახ. 2.2

ნახ. 2.2-ზე ნაჩვენებია ობიექტის აცვარების $a(t)$ და გარდამსახის რეაქციის $v(t)$ ოსცილოგრამები სხვადასხვა შემთხვევისას.

თალ რაგამტარის დავირტვის ასეთი სქემა, როდესაც იმპულსი ხანგრძლივობა ატეული მიკროვამის რიგისა მიუხედავად ია დეფორმაციის თალ რის გეომეტრიული დისპერსიის გამო. თუ მოვადენთ ცილინდრული რეროს გვერდით აგზნებას იმპულსური მანტიური ველის სასუალებით, ამ შემთხვევაში იმპულსური დეფორმაციის არგზნების ადგილი რეროში მაქსიმალურად იკნება მიახლოებულ თალ რაგამტარის მუხატორთან, რის გამოც მინიმუმამდე დაყვანება დისპერსიული მოვლენით გამოვლენილი დამახინჯებები. ამ იდეის რეალიზება შესაძლებელია მანტიურ-იმპულსური ტექნოლოგიური ან დიაგნოსტიკური დანიშნულების დანადგარში, რომლის პირდაპირი დანიშნულებაც პიეზოელექტრული დარტყმითი აცვარების გამომდინარე გარდამსახის საკუთარი სიხშირების განსაზრვრა [19].

დამუშავებულია მზლი ავრი მანტიურ _ იმპულსური სისტემა, რომლის იმპულსური დენის გენერატორში გამოყენებულია ИРТ-2 ტიპის

ignitronul i ganmuxtvel i. misi nominal uri Zabva da deni Sesa-
bamisad aris 10kv da 100ka, magram mas ar aqvs ventil uri Tviseba,
ris gamoc, denis generatori Sestrul da denis watacebis sqemiT
damatebiTi ganmuxtavis gamoyenebiT. sistemaSi gadawyvetili ia
ZiriTadi da damatebiTi ganmuxtvel ebis anTebis da el eqtronu-
li oascil ografebis gaSvebis procesebis sinqronizaciis amoca-
na. aqac, sistemis sainformacio-sazomi kompl eqsi Seicavs impul-
suri denebis, deformaciebisa da aCqarebebis gamzom gardamsaxebs,
optikur-el eqtronul gardamqmel s an anal ogur-cifrul gardam-
qmel s informaciis damuSavebis Sesabamisi sistemiT. konstruq-
ciul i masal ebis dinamiuri maxasiaTebi ebis gansazRvris dros-
tal Ragantari mzaddeba gamosakvl evi masal isagan, xdeba signal e-
bis erTdroul i registracia oscil ografebis saSual ebiT. miRe-
bul i Zabvisa da deformaciis, rogorc drois funqciebis osci-
l ogramebis damuSavebiT ganisazRvrebma masal is dinamiuri maxa-
siaTebi ebi deformaciis siCqaris mocemul i mniSvel obis dros.

piezoel eqtrul i aCqarebis gamzomi gardamsaxebs Tavisufa-
li rxevebis oscil ogramirebis damuSavebis meTodika da gardam-
saxis ampl itudur-sixSirul i maxasiaTebi is speqtrul i meTodiT
gansazRvra izl eva srul informacias gardamsaxis struqturis
da sakuTari sixSireebis Sesaxeb.

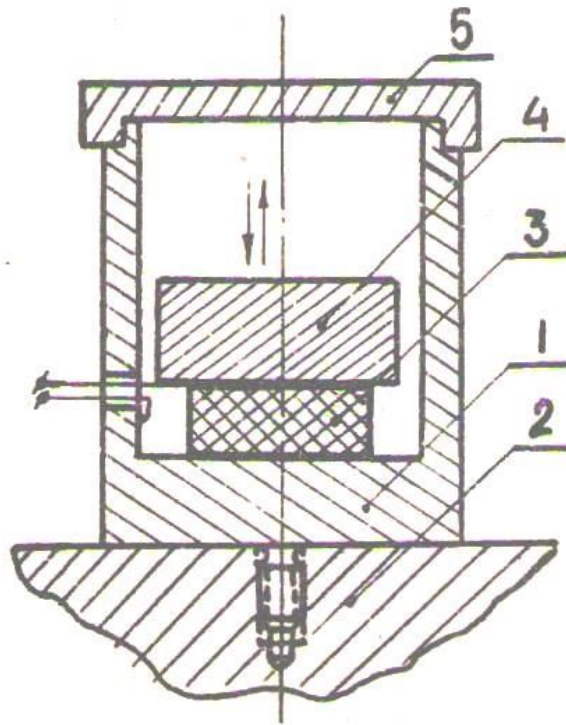
cnobil ia, rom magnitur-impul sur diagnostikur danadgarSi
energiis dagroveba xdeba kondensatorSi da am energiis ganmux-
tva ignitronul i an vakuumuri ganmuxtavis saSual ebiT induq-
torze (teqnol ogour kvanZze). miuxedavad imisa, rom es ganmux-
tavebi saSual ebas izl eva Zl ieri denebis komutirebisa da Sesa-
bamisad, teqnol ogiur kvanZSi Zl ieri impul suri magnituri ve-
lebis generirebisa, maTi saSual ebiT SeuZl ebel ia Zal ze xanmok-
le sakvl evi obieqtis aRmgznebi impul suri zemoqmedebis formi-
reba, vinaidan amuSavebis Semdeg es komutatorebi rCebian CarTul
mdgomareobaSi da atareben dens vidre ar moxdeba kondensatorSi
dagrovil i energiis srul i disipacia, induqtorSi gamaval i
denis impul ss aqvs mil evadi sinusoidis forma. am dros ki

Zal zed mniSvnel ovania, rom sadiagnostiko obieqtis, aCqarebis piezoel eqtrul i gardamsaxis aRmgznebi impul si iyos Zal ian mokl e, miaxl ovebul i del ta impul sTan, roml is speqtral uri simkvrive erTis tol ia. mcdel oba aRmgznebi impul sis damokl e-bisa (denis unipol arul i impul sis generireba) damatebiTi komutatoris gamoyenebiT, arc Tu ise efeqturia Sedegebis dabal i ganmeorebadobis an saimedobis gamo, vinaidan orive ganmuxtvel is sinqronizacia sakmaod rTul i teqnikuri probl emaa da obieqtis aRmgznebi impul sis xangrZl ivoba da sidide ar aris stabil uri. yovel ive amis gamo, ignitronul i an vakuumuri ganmuxtvel ebi nakl ebad efeqturia rogorc komutatori magnitur-impul suri diagnostikuri danadgarebisTvis.

arsebobs agreTve magnitur-impul suri danadgari, sadac komutatoris rol s asrul ebs tiristori, romel ic gamoirCeva xanmedegobiT, muSaobis stabil urobiT da iZl eva unipol arul i impul suri denis miRebis saSual ebas. magram, vinaidan impul suri tiristorebic ki SezRudul ia dasaSvebi denis cvl il ebis siCqariT, maTi saSual ebiT didi simZl avris komutireba da Sesa-bamisad, induqtorSi mZl avri unipol arul i impul sis miReba Se-uZl ebel ia [66].

magnitur-impul suri diagnostikuri danadgaris teqnol ogiur kvanZSi _ induqtorSi SesaZl ebel ia miviRoT Zal zed xanmokl e da mZl avri impul si, Tu danadgarSi komutatorad gamoviyenebT reversiul ad CarTvad dinistors. rC dinistori ramdenime aseul i kil oamperi denis komutirebis saSual ebas iZl eva erTeul mikro-wamebSi.

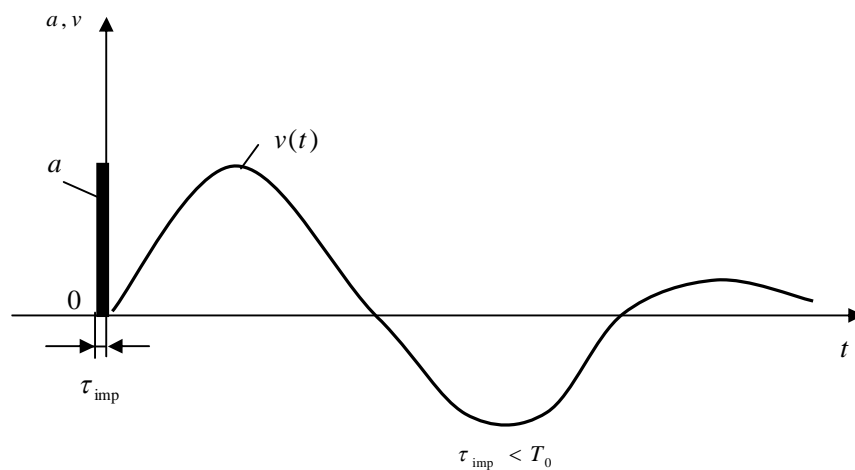
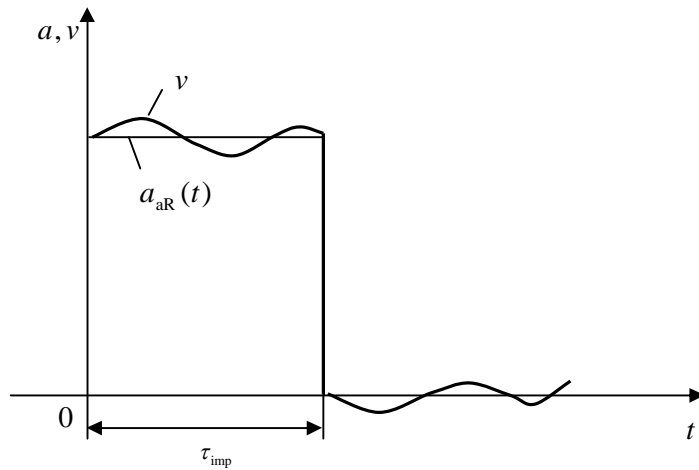
stu-Si aris sankt-peterburgis metrol ogiis institutis mier aRniSnul i masal ebis gamoyenebiT Seqmnil i dartyimiTi aCqarebis ПИ 93 seriis gamzomi gardamsaxebis gamokvl evebis mdidari gamocdil eba [73].

ნახ. 2.3

1. კორპუსისაგან; 2. გარდამსახი დამაგრებულ ია საკვლ ევ ობიექტზე
 ვებოტი ან ხრახნიტ; 3. მგრზნობიარე ელ ემენტი; 4. ლ იტონის ვრიული
 ან ოტხკუტხა ფორმის თვირტი.

ნახ. 2.3-ზე ნაწვენებია მისი კონსტრუქციული სქემა, რომელიც
 სეჯება კორპუსისაგან 1, მგრზნობიარე ელ ემენტის 3 და ვრიული ან
 ოტხკუტხა ფორმის თვირტისაგან 4 მასიტ მ, გარდამსახი დამაგრებუ-
 ლ ია საკვლ ევ ობიექტზე 2 ვებოტი ან ხრახნიტ. ნახ. 2.4-ზე ნაწვენებია
 ობიექტის აწყარების $a(t)$ (გარდამსახის a_{Rgz} ნების) და გარდამსახის
 რეაქციის $v(t)$ ოსცილ ოგრამები სხვადასხვა სემტხვეისტვის. საკვლ ევი
 ობიექტის მოზრაობის პარამეტრების დადგენა ხდება სესაბამისი ოსცი-
 ლ ოგრამის დამუშავებით.

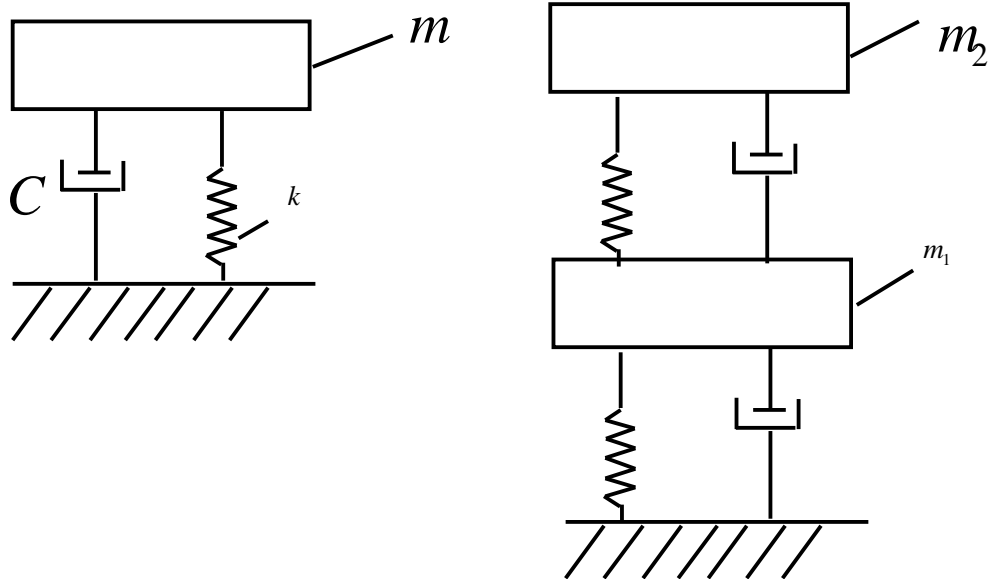
ნახ. 2.4

ნახ. 2.4-ზე ნაჩვენებია ობიექტის აჩქარების $a(t)$ და გარდამსახის რეაქციის $v(t)$ ოსცილაციური სხვადასხვა სემტხვეისთვის.

დინამიური გამოცდების დროს მიღებული ინფორმაციის სრულ-ფასოვანი დამუშავებისთვის აუცილებელია გამოყენებული გარდამსახების, მათ შორის piezoeლექტრული აჩქარების გარდამსახის დინამიკური მახასიათებელი T_a სრული სპექტრი, რაც შეიძლება მოპოვებული იქნეს ტვიტ გარდამსახების ყოველმხრივი გამოკვლევებით მათზე ხანმოკლე დარტყმითი ზემოქმედების სასაუბროები, მსგავსად ელექტრული წრედების სიხშირული მახასიათებლების კვლევისა იმპულსური მეთოდით [71].

დარტყმითი piezoeლექტრული აჩქარების გარდამსახები უარყოფითი რევიტ სისტემებს მარალი საკუთარი რევიტის სიხშირებით. მოწყობილობა შეიძლება მოდელირებული იქნეს ერთი,

ori an mraVal masian ganawil ebul parametrebiani rxeviTi sistemebiT.

max. 2.5

maTi praqtikul i gamoyenebis dros gazomvis Sedegebis damuSavebisas gazomvis maRal i sizustis uzrunvel yofisaTvis saWiroa gvqondes informacia gamzomi gardamsaxebis ampl itudur-sixSirul i maxasiaTebI ebis Sesaxeb. es informacia, msgavsad el eqtrul i wredebisa, SeiZl eba mopovebul iqnes gardamsaxze aCqarebis xanmokl e impul sis zemoqmedebiT misi mgrZnobiarobis mimarTul ebiT. gardamsaxis aRmgznebi impul ssa da Sesabamisi reaqciis registraciis da maTi Semdgomi damuSavebiT. cxadia, rom maRal sixSirul i gardamsaxis efeqturi aRgznebisatvis saWiroa aRmgznebi impul sis xangrZl ivoba nakl ebi an Tanazomadi iyos gardamsaxis sakuTari rxevebis periodTan SedarebiT.

piezoel eqtrul i aCqarebis gamzomi gardamsaxebis dinamiuri maxasiaTebI ebis kvl evisas, gansakuTrebiT maTi arawrfivobis gansazRvrisas saWiroa maTi agzneba impul suri aCqarebiT, roml is pikuri mniSvnel oba aRwevs 10^6 m/wm² xangrZl ivobiT 10mkwm.

am Tval sazrisiT aqtual uria, SeiQmnas piezoel eqtrul i aCqarebis gamzomi gardamsaxis dinamikuri maxasiaTebI ebis gamosakvl evi mowyobil oba, romel ic saSual ebas mogvcems movaxdinoT sakvl evi obieqtis srul yofil i diagnostika [70,64].

2.2. piezoel eqtrul i ganzomi gardamsaxebis parametrebis gansazRvris meTodebi da saSual ebebi

SemoTavazebul i magnitur-impul suri diagnostikuri daniSnul ebis danadgari Seicavs dammuxtav mowyobil obas, mcire induqciurobis mqone impul suri kondensatorebis batareas, induqtors, romel Sic moTavsebul ia l iTonis tal Ragamtari zed damagrebul i aCqarebis piezoel eqtrul i gardamsaxi, komutators reversiul ad CarTvadi dinistoris sqemiT. danadgari muSaobs Semdegna-irad: komutatorze impul sis miwodebisas gaiReba dinistori da xdeba kondensatorebis batareis gadacl a induqtorse. denis pirvel i naxevar tal Ris gavli is Semdeg dinistori iketeba da aRar atarebs denis ukutal Ras. induqtors moTavsebul i tal Ragamtari ganicdis impul sur meqanikur zemoqmedebas da masze damagrebul i sakvl evi obieqti aRigzneba erTjeradi unipol arul i impul siT. impul sis xangrZl ivoba stabil uria da ar aris damokidebul i gare faqtorebze. impul suri zemoqmedebis sidide da xangrZl ivoba damokidebul ia mxol od damuxtviz Zabvis sidideze da ganmuxtviz wredis parametrebze.

reversiul ad CarTvadi dinistoris gamoyeneba, msgavsad impul suri tiristorebiT awyobil i komutatorisa, saSual ebas iZl l eva induqtors gavataroT praqtikul ad unipol arul i impul suri deni, rac gansakuTrebiT mniSvnel ovania piezoel eqtrul i aCqarebis ganzomi gardamsaxebis diagnostirebis dros, rodesac gazomvebis sizuste didad aris damokidebul i sakvl ev obieqtze Sesaval i Zal ovani zemoqmedebis xangrZl ivobaze. gamosacdel i obieqtis metrol ogiuri maxasiaTebl ebi _ struqtura, sakuTari rxevebis sixSire, demfirebis koeficienti, mgrZnobiaroba, arawrfivoba ganisazRvreba mowyobil obis reaqciisa da impul suri zemoqmedebis speqtral ur simkvriveTa fardobiT. es fardoba martivdeba, rodesac impul suri zemoqmedeba Zal ze xanmokl ea da uaxl ovdeba del ta funqcias, rac niSnavs, rom gamosacdel i obieqtis gadacemis funqciisa da reaqciis speqtral uri simkvriveebi praqtikul ad Tanxvdenil i funqciebia. am dros, obieqtis reaqciis

სპექტრალური სიმკვრივე პრაქტიკულად იგივეა, რაც ობიექტის კომპლექსური სიხშირული მახასიათებელი და ობიექტის დიაგნოსტიკური კვლევების მიმართ იმპულსური ზემოქმედებაზე რეაქციის ანალიზთან.

სადიაგნოსტიკო ობიექტის, პიეზოელექტრული აწყობების გამომავალი დამახასიათებელი იმპულსური რეაქციის სპექტრალური სიმკვრივის ანალიზით შესაძლებელია დამახასიათებელი სტრუქტურის დადგენა, ამპლიტუდური-სიხშირული, საკუთარი სიხშირეების, დემფინგების, არარეზონანსული და სხვა მეტროლოგიური მახასიათებლების მართლ სისტემატის განსაზრვრა.

სადიაგნოსტიკო გამომავალი დამახასიათებელი მექანიკური რევიტი სისტემის, რომელიც არეზონანსული იმპულსური აწყობებით. დიფერენციალური განტოლება, რომელიც დაიყვანება აწყობების გამომავალი დამახასიათებელი სისტემა, იყენება

$$b_n \frac{d^n \varepsilon}{dt^n} + b_{n-1} \frac{d^{n-1} \varepsilon}{dt^{n-1}} + \dots + b_1 \frac{d\varepsilon}{dt} + b_0 \varepsilon = f(t),$$

სადაც b_n, b_{n-1}, \dots, b_0 კოეფიციენტები განსაზრვრება რევიტი სისტემის პარამეტრებით; $f(t)$ არეზონანსული ფუნქცია განსაზრვრება იმპულსური აწყობებით და რევიტი სისტემის პარამეტრებით; ε გამომავალი დამახასიათებელი რეაქცია იმპულსური ზემოქმედებაზე.

გამომავალი დამახასიათებელი რევეების სიხშირეები განსაზრვრება ამპლიტუდური-სიხშირული მახასიათებელი, რომელიც დამახასიათებელი დამახასიათებელი ფუნქციის სპექტრალური სიმკვრივის მოდული. გამომავალი დამახასიათებელი ფუნქციის სპექტრალური სიმკვრივე

$$S(j\omega) = \frac{S_\varepsilon(j\omega)}{S_f(j\omega)} = \frac{1}{b_n(j\omega)^n + b_{n-1}(j\omega)^{n-1} + \dots + b_1 j\omega + b_0},$$

სადაც $S_f(j\omega)$ და $S_\varepsilon(j\omega)$ – გამომავალი დამახასიათებელი და რეაქციის სპექტრალური სიმკვრივები შესაბამისად.

აწყობების გამომავალი დამახასიათებელი, როგორც მექანიკური რევიტი სისტემის, კომპლექსური სიხშირული მახასიათებელი შეიძლება განსაზრვრული იყოს, როგორც

$$S(j\omega) = \frac{S_\varepsilon(j\omega)}{S_a(j\omega)},$$

sadac $S_a(j\omega)$ aris gardamsaxis aRmgznebi dartyiT i aCqarebis speqtral uri simkvrive. gamzomi gardamsaxis aRgznebisas del ta an masTan miaxl oebul impul suri funqci iT, roml is speqtral uri simkvrive erTis tol ia. gardamsaxis kompl eqsuri sixSirul i maxasiaTebel i ganisazRvreba, rogorc reaquiis speqtral uri simkvrive

$$S(j\omega) = S_\varepsilon(j\omega).$$

am SemTxvevaSi gardamsaxis reaquiiaSi faqtiurad ar aris iZul ebiTi mdgenel i. gardamsaxi asrul ebs Tavisufal rxevebs nul ovani sawyisi gadaadgil ebiT da sawyisi siCqariT. rxeviTi sistemis kompl eqsuri sixSirul i maxasiaTebel i aris sistemis Tavisufal i rxevebis kompl eqsuri simkvrive. rodesac gamzomi gardamsaxis reaquiia Seicavs iZul ebiT mdgenel s, sakmarisia vico-deT dartyiT i aCqarebis impul sis xangrZl ivoba τ_0 da gardamsaxis reaquiias movacil oT Sesabamisi sawyisi ubani, maSin

$$S_1(j\omega) = \exp(-j\omega\tau_0) \cdot S(j\omega).$$

am tol obidan Cans, rom speqtral ur simkvriveebis S da S_1 aqvT erTnairi modul ebi, ase rom gardamsaxis reaquiis darCenil i nawil is speqtri warmoadgens gardamsaxis ampl itudur-sixSirul maxasiaTebel s [59,61].

meTodikis Tanaxmad reaquiis darCenil i nawil i gadayvanil i unda iqnes diskretul formaSi $\Delta t = (\tau - \tau_0)/2n$ bij iT, sadac aris gardamsaxis reaquiis xangrZl ivoba da $2n$ - amonakrebTa ricxvi.

gardamsaxis ampl itudur-sixSirul i maxasiaTebel i gamoiTv- l eba Semdegi formul iT:

$$S(2\pi f_k) = \sqrt{I_{1k}^2 + I_{2k}^2},$$

sadac

$$I_{1k} = \int_{\tau_0}^{\tau} \xi(t) \cos(2\pi f_k t) dt, \quad I_{2k} = \int_{\tau_0}^{\tau} \xi(t) \sin(2\pi f_k t) dt.$$

aq f_k sixSire Rebul obs diskretul mniSvel obebs Δf bij iT $f_{\min} - f_{\max}$ sixSirul interval Si, sadac $f_{\min} = 1/\tau$ da $f_{\max} = 1/2\Delta t$.

amgvarad, $S(2\pi f_k)$ saWi roa ganisazRvros mocemul i formu-
lidan, sadac

$$f_1 = f_{\min},$$

$$f_2 = \Delta f + f_{\min},$$

$$f_3 = 2\Delta f + f_{\min},$$

$$f_i = (i-1)\Delta f + f_{\min} = f_{\max}.$$

cxadia, (39) formulasi k icvl eba $1 < k < i$ diapazonSi da

$$i = 1 + \frac{f_{\max} - f_{\min}}{\Delta f}.$$

integral ebi I_{1k} da I_{2k} ganisazRvrebasi simpsonis cnobil i for-
mul ebiT, rac advil ad eqvemdebareba kompiuterul gamoTvl ebs.

Zal zed mniSvnel ovania, rom sadiagnostiko obieqtis piezo-
el eqtrul i dartymiti aCqarebis gamzomi gardamsaxis impul suri
aRgzneba iyos Zal ian xanmokle, miaxl oebul i del ta impul sTan,
roml is speqtral uri simkvrive erTis tolia. am dros obieqtis
reakciis speqtral uri simkvrive praqtikul ad igivea, rac obieq-
tis kompl eqsuri sixSirul i maxasiaTebel i da obieqtis diagnos-
tikuri kvleva midis mis impul sur zemoqmedebaze reaqciis ana-
lizTan.

sadiagnostiko obieqtis, piezoel eqtrul i gamzomi gardamsa-
xis Zal zed xanmokle impul sur aRgznebaze reaqciis speqtral u-
ri simkvrivis anal iziT Sesazl ebel ia garadamsaxis struqturis
dadgena, amplitudur-sixSirul i, sakuTari sixSireebis, demfire-
bis, arawrfivobis da sxva metrol ogiuri maxasiaTebel ebis maRa-
l i sizustiT gansazRvra [62].

Tavi III. naxevargamtarul i komutatorebi

3.1. tradiciul i komutaciuri procesi naxevargamtarul xel sawyoebSi

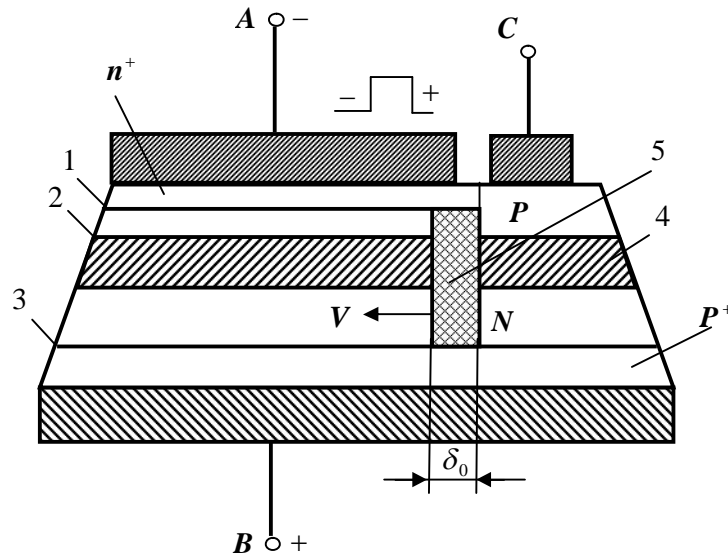
rogorc zemoT iyo aRniSnul i, didi simZl avreebis komutacia dRemde xorciel deboda airganmuxtvis xel sawyoebiT da maT ganviTarebaSi miRweul i warmatebebis Sedegad Seiqmna mraVal i unikal uri danadgari, roml ebic gamoyenebul ia teqnikuri fizikisa da teqnoI ogiebis sferoebSi. magram, airganmuxtvis xel sawyoebS aqVT maTSi mimdinare procesebidan gamomdinare, mTel i rigi uaryofiTi mxareebi: amuSavebis arastabil uroba, romel ic arTul ebs sinqronizacias rTul sistemebSi; gamoyenebis mokl e vada, ganpirobebul i el eqtrodebis swrafi daSl iT. garda amisa, airganmuxtvis xel sawyoebi nakl ebad saimedonia, rTul i eqspl uataciaSi da mgrZnobiareni gare zemoqmedebaze.

airganmuxtvis xel sawyoebis aRniSnul i uaryofiTi mxareebis gamo xdeba maTi Canacvl eba mZl avri naxevargamtariani xel sawyoebiT _ tiristorebiTa da tranzistorebiT. savaraudod, am xel sawyoebS unda moecvaT mZl avri impul suri maRal sixSirul i teqnika, magram es ar moxda mizeziT, romel sac aqvs principul i xasiaTi.

didi simZl avreebis komutacia nebismeri tipis naxevargamtariani xel sawyoTi xdeba am xel sawyos garkveul i nawil is gamtarobis mkveTri zrdiT, romel sac aqvs sawyis stadiaze Zal zed didi winaRoba da abl okirebs naxevargamtarul xel sawyoze modebul Zabvas. es nawil i warmoadgens Zl ieri el eqtrul i vel iT muxtis matarebl ebisagan mTI ianad dacl il mocul obiTi muxtis ubans (ukuwanacvl ebul i p-n gadasavl el is mocul obiTi muxtis ubani). am raionis gamtarobis mkveTri zrda SeiZl eba moxdes misi el eqtronul -xvrel uri pl azmiT Sevsebis gziT. magram, naxevargamtarul i xel sawyos xvedriTi (erTeul zedapirze mosul i) komutirebul i simZl avre SezRudul ia pl azmaSi muxtis matarebl ebis dabal i Zvradobisa da koncentraciis, agreTve, arc Tu maRal i muSa temperaturis gamo. Sedegad, mniSvnel ovani simZl avreebis

komutirebisTvis saWiroa xel sawyoSi Sei qmnas didi muSa mocu-
 l obis gamtari ubani. pl azmaSi muxtis matarebl ebis difuziuri
 sigrZis SedarebiT mcire mniSvnel obebi ar izl eva saSual ebas
 gavzardoT mocul oba el eqtrodebs Soris manZil is zrdiT, ro-
 gorc es xdeba airganmuxtvis xel sawyoebSi. rCeba erTaderTi gza
 _ dengamtari arxis ganivkveTis gazrda. amgvarad, naxevargamtaru-
 l i xel sawyos zRvrul i komutaciuri maxasiaTebI ebi damokidebu-
 l ia imaze, Tu ramdenad swrafad formirdeba didi winaRobis
 mqone ubnis adgil as didi diametris mqone mokl e mdgradi pl az-
 muri arxebi.

Tanamedrove mZl avr naxevargamtarul xel sawyoebSi (bipol a-
 rul tranzistorebsa da tiristorebSi) dengamtari arxebi form-
 irdeba emiterul i fenebidan inJeqcirebul i muxtis matarebl ebiT.
 tiristoris SemTxvevaSi, sadac oTxI fena sami p-n gadasavl v-
 l iT ori kiduri (emiterul i) gadasavl vl ebi CarTul ia gamtari
 mimarTul ebiT, xol o central uri (kol eqtorul i) axdens xel -
 sawyoze modebul i Zabvis bl okirebas.

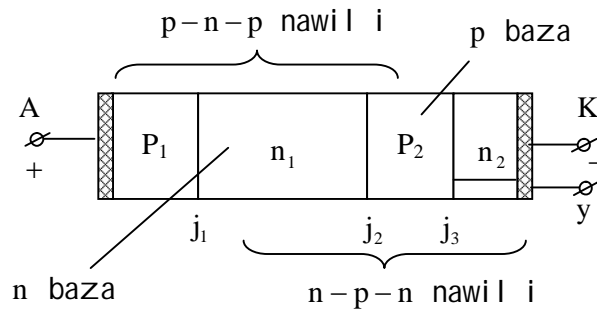

Nmax. 3.1

nax. 3.1-ze naCvenebia oTxSriani p^+Npn^+ tiristoris struqtura
 AB_ Zal ovani wredi; AC_ marTvis wredi; 1, 3 _ emiterul i $p-n$
 gadasvl ebi; 2 _ kol eqtorul i $p-n$ gadasvl a; 4 _ kol eqtoris
 mocul obiTi muxtis are; 5 _ pl azmuri arxi.

tiristoris oTxfenian p-n-p-n struqturaSi p da n ub-
 nebsi muxtis ZiriTadi matarebl ebis gansxvavebul i koncentra-
 ciis gamo, TiToeul p-n gadasvl aSi gadis difuziis deni. am
 dros warmoqmnil i mocul obiTi muxtebi qmnian vel ebs, roml ebic
 xel s uSl ian muxtebis ZiriTadi matarebl ebis Tavisufal difu-
 zias da iwveven araZiriTadi matarebl ebis denebs (dreifis
 denebs). Sedegad xel sawyoSi myardeba wonasworoba da masSi deni
 aRar gadis [65].

anodsa da kaTods Soris gareSe pirdapiri Zabvis modebiT
 ganapira emiterul i gadasvl ebi j_1 da j_3 wainacvl ebs pirdapiri
 mimarTul ebiT (marcxnidan marj vniv) da central uri kol eqtoru-
 l i gadasvl a j_2 sawinaaRmdego mimarTul ebiT

nax. 3.2 ukuwanacvl ebul i p-n gadasvl is mocul obiTi muxtis
 zona aRmoCndeba mTl ianad dacl il i muxtis matarebl ebisagan da
 bl okavs xel sawyoze modebul Zabvas.

aRniSnul i zonis gamtarobis mkveTri zrda da, Sesabamisad,
 xel sawyos gadarTva SesaZl ebel ia zonis SevsebiT kargi el eq-
 trul i gamtarobis mqone el eqtronul -xvrel uri pl azmiT.

xel sawyos gadarTvisas am gadasasvl vl is mocul obiTi
 muxtis ubani unda Seivsos pl azmiT, roml is inicireba xdeba im-
 pul suri denis gatarebiT emiter-bazis wredSi sabazo Txel i
 fenis gaswrviv. am fenis didi winaRobis gamo el eqtronebis inJeq-
 cia emiterul i p-n gadasvl iT l okal izdeba viwro arxSi emiteri-
 bazis sazRvris gaswrviv. tiristorebSi CarTvis mdgomareoba
 vrcel deba Zal zed dabal i siCqariT (0.1-0.005 mm/mkwm), tranzisto-
 rebSi ki arxis sigane ar aris damokidebul i droze. amis gamo,

aRniSnul xel sawyoebSi SeuZl ebel ia didi farTis dengamtari arxebis miReba da Sesabamisad komutaciis Cveul ebrivi principis gamoyenebiT maT ar SeuZl iaT konkurencia gauwion airganmuxtvis xel sawyoebS swrafi komutaciis pirobebSi simZl avreTa mega da gigavatian diapazonSi. Tanamedrove mZl avri magnitur-impul suri sistemebi saWiroeben naxevargamtarul komutatorebs, roml ebic SesZl eben aRniSnul diapazonSi funqcionirebas da amave dros eqnebaT naxevargamtarul i xel sawyoebis tradiciul i upiratesobebi: didi sagarantio vada, maRal i saimedoba, mdgradoba gareSe zemoqmedebepisadmi da myisieri mzaoba muSa reJimSi Sesasvl el ad.

3.2 komutatori impul sur tiristorebze

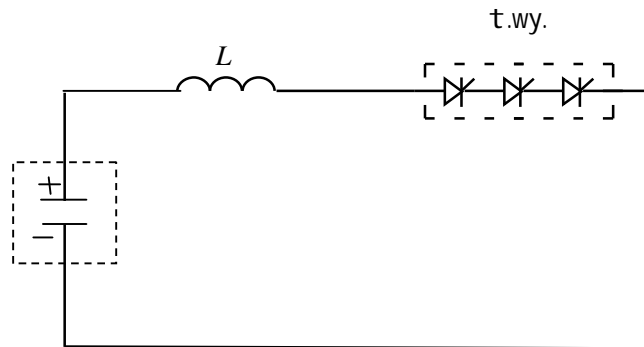
stu-Si Cvens mier damuSavda dartyimiTi aCqarebis sazomi III-93 tipis maRal sixSirul i piezoel eqtrul i gamzomi gardamsaxebis sadiagnostiko danadgari K16-05, romel ic wadmoadgens magnitur-impul sur mowyobil obas, romel ic muSa organoSi (meqanikurtal Ragamtarze) anvitarebs aCqarebis impul ss xangrZl ivobiT 10-50mkwm da pikuri mniSvnel obiT 10^3m/wm^2 -mde. am mizniT mowyobil oba Seicavs impul suri denis generators, romel Sic naxevaradgamtariani komutatoris saSual ebiT iqmneba naxevarsinusoidis formis impul suri deni 3ka pikuri mniSvnel obiT 3kv Zabvamde damuxtul i kondensatorebis batareis induqtorze ganmuxtviT [50,51].

komutatori Sesrul ebul ia koaqsi al uri kabel is principiT da cal mxares aRWurvil ia induqciuri SuntiT impul suri denis registraciisaTvis. komutatoris WiqaSi Casmul ia mimdevrobiT SeerTebul i oTxi TU-3000 tipis mecxre kl asis tiristori. komutatoris maqsimal uri Zabva SeiZl eba iyos 3600v da amgvarad, misi gamoyenebis koeficienti Seadgens

$$k = \frac{V_n}{V_m} = \frac{3000}{3600} = 0.83,$$

rac qmnis garkveul rezervas muSa Zabvis Tval sazrisiT. tiristorebi SerCeul i iyo aTi xel sawyoiani partiidan. am mizniT

tiristorebi SeerTebul i iyo mimdevrobiT nax. 3.3-ze naCvenebi sqemis mi xedvi T.

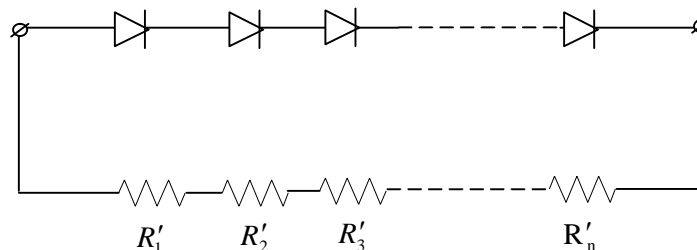
nax. 3.3

cxril Si naCvenebia wyobil ze modebul i 4500 v Zabvis ganawil eba tiristorebze.

cxril i #3.1. 4500v Zabvis ganawil eba tiristorebze

eqsperimenti	Zabva tiristorebze, V									
	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10
#1	700	200	500	350	900	250	200	600	700	100
#2	850				900			850	900	

cxril is monacemebis mi xedvi T partiidan SeirCa T1, T5, T8 da T9 tiristorebi, roml ebzec dayenebul i iqna gamaTanabrebel i rezistori da kondensatorebi naCvenebi sqemis mi xedvi T.

nax. 3.4

$$\frac{R'_1 \cdot R_1}{R'_1 + R_1} = \frac{R'_2 \cdot R_2}{R'_2 + R_2} = \frac{R'_3 \cdot R_3}{R'_3 + R_3} = \dots = \frac{R'_n \cdot R_n}{R'_n + R_n} \quad (3.1),$$

sadac $R_1, R_2, R_3, \dots, R_n$ diodebis ukuwinaRobebia, $R'_1, R'_2, R'_3, \dots, R'_n$ — rezistoris winaRobebia.

(3.1) pirobis dakmayofil eba saWi roa, rogorc mowyobil obis damzadebis stadiaze, aseve misi eqspl uataciis periodSi, rode sac mimdinareobs izol aciis cveTisa da daberebis intensiuri

procesi da xel sawyos rigis periodul i diagnostireba. damatebi-

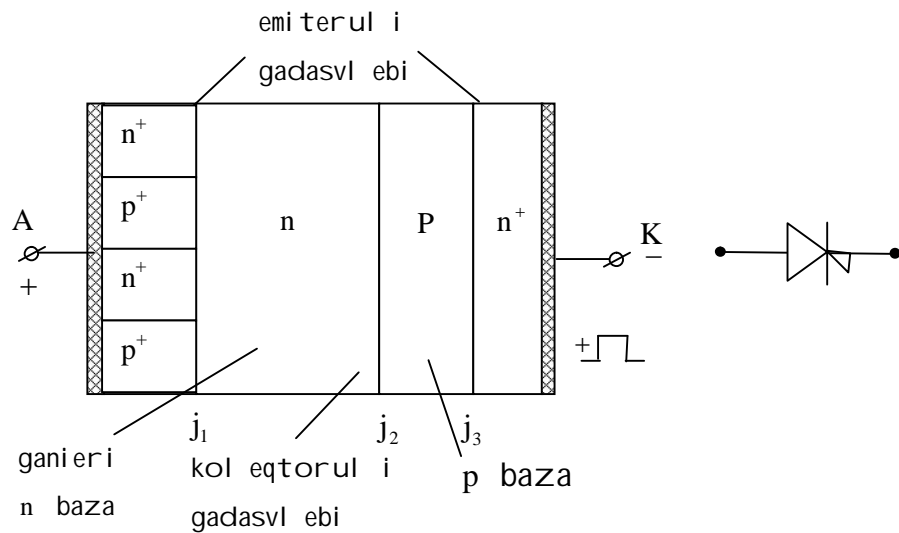
Ti rezistoris SerCevisas praqtikul ad aris $\frac{R}{R} = 5 \div 10$.

tiristorebze 3500v Zabvis ganawil ebis suraTi mocemul ia cxril Si.

CarTvis mdgomareobis gavr cel ebis dabal i siCqaris gamo, saukeTeso Zal ovan impul sur TU-3000 tiristorebSic ki sakomuta- cio denis cvl il ebis siCqare ar unda aRematebodes 800a/mkwm-s da Sedegad SeuZl ebel ia aseTi tiristorebiT aRWurvil i mikro an nanowamebis diapazonSi muSaobisTvis gankuTvnil i mZl avri magnitur-impul suri sistemebis Seqmna [48,49].

3.3. komutacia samarTavi pl azmuri feniT

samarTavi pl azmuri feniT naxevradgamtariani xel sawyoebis komutaciis principi damuSavda a.f. iofes sax. fizika-teeqnikis institutSi. am meTodis gamoyenebis dros magal iTad, tiristorSi raime xerxiT xdeba el eqtronul -xvrel uri pl azmis erTgvarovani fenis formireba kol eqtorul i p-n gadasasvl el is sibrtyeSi.

nax. 3.5

xel sawyoSi *n* da *p* zonebis, yvel a *p* da *n* struqtura Zl ier (zRvrul ad) aris l egirebul i da aRiniSneba *p*⁺ da *n*⁺ _ iT.

xel sawyoze modebul i Zabva mocemul i pol arobiT aRniSnul i sibrtyidan erTgvarovnad gadaadgil eben xvrel ebs p ubanSi da el eqtronebs _ n ubanSi. muxtis es matarebl ebi, roml ebic ZiriTadebia p da n ubnebisaTvis, amcireben ra ganapira (emiterul i) p-n gadasvl ebis potencial ur barriers, axdenen muxtebis araZiriTadi matarebl ebis inJeqcias Sesabamis bazisur ubnebSi. tiristoris samarTavi el eqtrodi Caenacvl eba erTgvarovani (mTel i sibrtyis gaswvri) pl azmuri feniT. Sedegad formirdeba pl azmuri dengamtari arxi, roml is ganivkveTis farTi tol ia siliciumis firfitis farTis. cnobil ia, pl azmuri dengamtari arxis formirebis sxvadasxva meTodi: a) kol eqtorul i p-n gadasasvl el is impul suri zvaviseburi garRveva. b) dartyimiTi ionizacia mZl avr zemaRal sixSirul (mzs) vel Si. g) mZl avri impul suri kogerentul i da arakogerentul i sinaTI iT ionizacia. gansakuTrebiT moxerxebul i da efeqturi aRmoCnda e.w. reversiul -inJeqciuri marTva, roml is drosac marTavi pl azmuri fena iqmneba xel sawyoze modebul i Zabvis pol arobis xanmokl e cvl il ebiT. am meTodis safuZvel ze SeiQmna ori tipis xel sawyo: reversiul ad-CarTvadi dinistori da reversiul ad-marTvadi tranzistori [1].

xel sawyoze xanmokl e ukuZabvis modebisas (reversirebisas), tranzistorul i el ementis $n^+ - p$ emiterul i gadasvl a inacvl ebs ukumimarTul ebiT da gairRveva, xol o p-n dioduri Semadgenel i inacvl ebs pirdapiri mimarTul ebiT da el ementSi gadis impul suri deni. xdeba pl azmis inJeqcia n sivrceSi.

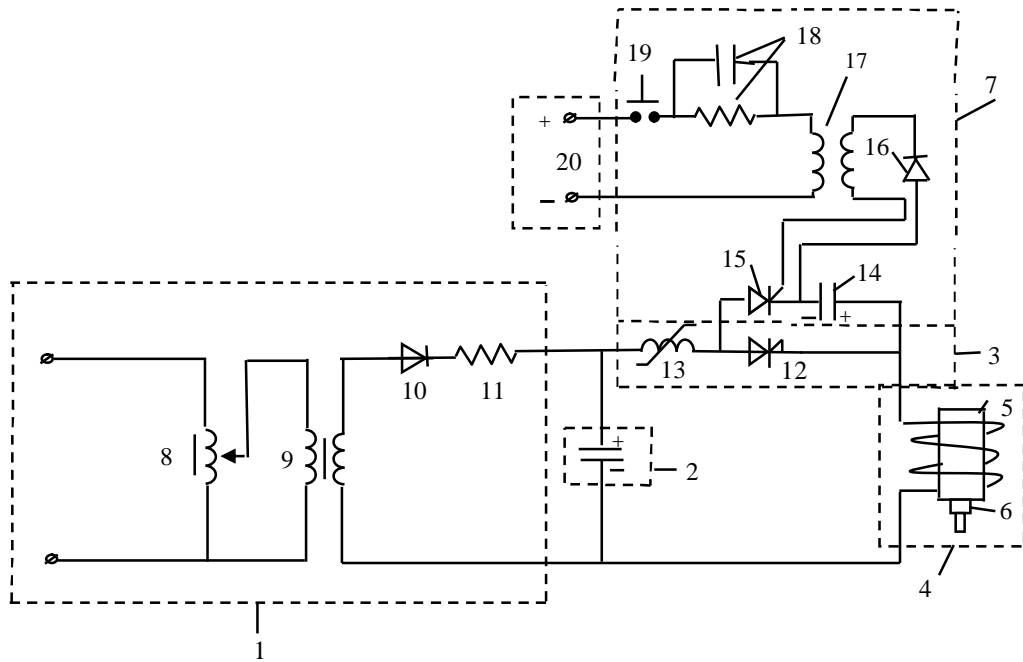
impul suri denis damTavrebisas xdeba xel sawyoze modebul i Zabvis xel axal i cvl il eba _ pirdapiri mimarTul ebis Zabvis modeba. am dros pl azmidan el eqtronebi da xvrel ebi inacvl eben n da p bazebSi, xdeba muxtis araZiriTadi matarebl ebis inJeqcia emiterul i fenidan da xel sawyos CarTva erTdroul ad mTel farTze. amis Sedegia xel sawyoTi didi simZl avris komutirebis SesaZl ebl oba [47].

3.4. rversiul ad CarTvadi dinistori

rogorc avRniSneT, stu-Si Cvens mier damuSavebul ia darty-
miTi aCqarebis sazomi ПИ-93 tipis maRal sixSirul i piezoel eqt-
rul i gamzomi gardamsaxebis sadiagnostiko danadgari K16-05,
romel ic miekuTvneba magnitur-impul sur mowyobil obebs, da
SeiZl eba gamoyenebul iqnes aCqarebis piezoel eqtrul i gardamqm-
nel ebis kontrol isa da diagnostikisaTvis, maTi sakuTari rxeve-
bis sixSiris dasadgenad Zl ieri impul suri magnituri vel is ze-
moqmedebiT sakvl ev obieqtze dartyimiTi aCqarebis aRgznebis
gziT. SemoTavazebul i diagnostikuri magnitur-impul suri danad-
garis teqniki Sedegia gamomaval i darTymiTi impul sis stabi-
l urobis amaRl eba, misi xangrZl ivobis Sencireba da ampl itudis
gazrda, razedac miRebul i gvaqvs saqarTvel os patenti P 5374.

teqniki Sedegi miRweva imiT, rom warmodgenil i magnitur-
impul suri danadgari Seicavs dammuxtav mowyobil obas, mierTe-
bul s kondensatorebis batareasTan, induqtors, komutators da
marTvis mowyobil obas; kondensatoris batarea komutatoris gav-
l iT mierTebul ia marTvis bl okTan da induqtorTan; induqtori
aRWurvil ia tal RasatariT, romel ic Sesrul ebul ia l iTonis Re-
ros saxiT; komutatoris sakomutacio el ementad gamoyenebul ia
reversiul ad CarTvadi dinistori.

SemoTavazebul i magnitur-impul suri danadgari Seicavs dam-
muxtav mowyobil obas 1, kondensatorebis batareas 2, komutators
3, induqtors 4 masSi moTavsebul i l iTonis tal RasatariT 5,
romel zec amagreben sakvl ev obiqts 6 (aCqarebis piezoel eqtrul
gardamqmnel s), marTvis mowyobil obas 7; dammuxtavi mowyobil oba
1 Seicavs avtotransformators 8, amwev transformators 9, gam-
marTvel diods 10 da bal astur rezistors 11; komutatori 3 Sei-
cavs reversiul ad-CarTvad dinistors 12 da drosel s 13; marTvis
mowyobil oba 7 Seicavs kondensators 14, marTvad tiristors 15,
diods 16, impul sur transformators 17, RC-wreds 18, gamSveb
Ril aks 19. marTvis bl okis kveba xorciel deba mudmivi denis
wyarodan 20.

nax. 3.6. magnitur-impul suri danadgaris principul i el eqtrul i sqema

magnitur-impul suri danadgari muSaobs Semdegnairad:

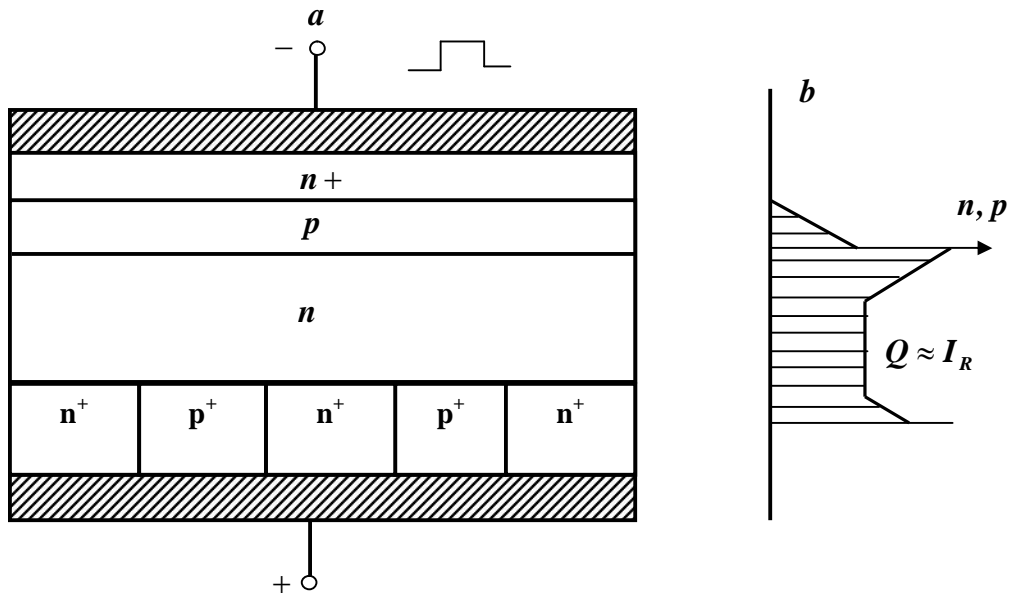
avtotransformatori 8 irTveba cvl adi denis qsel Si, xol o komutatoris marTvis mowyobil oba 7 - mudmivi denis wredSi. avtotransformatoris 8 da amvevi transformatoris 9 meSveobiT gammarTvel i diodis 10 da bal asturi rezistoris 11 gavliT xdeba kondensatorebis batateis 2 damuxtva sasurvel Zabvamde. gamSveb Ril akze 19 daWerisas impul suri transformatoris 17 pirvel ad gragnil Si gavi is RC-wredis 18 kondensatoris damuxtv deni. am transformatoris meoreul gragnil Si aRiZvrea impul suri deni, romel sac diodis 16 meSveobiT eZl eva unipol arul i forma. es deni aRebs marTvad tiristors 15. xdeba kondensatoris 14 ganmuxtva reversiul ad CarTvad dinistorze 12 da am ukanasknel is gaReba.

komutatoris 3 gaRebis Semdeg xdeba kondensatorebis batateis 2 ganmuxtva induqtorze 4, romel Sic gavi is mZl avri erTjeradi unipol arul i xanmokl e denis impul si. es impul si Sesabamisi impul suri magnituri vel is saSual ebiT I iTonis tal RasatarSi 5 aRZravs dartymit aCqarebas, romel ic vrcel deba ra

tal RasatarSi 5, aRagznebs masze damagrebul sakvl ev obieqts 6 (aCqarebis piezoel eqtrul gardamqmnel s). drosel i 13 zRudavs kondensatorebis batareidan 2 kondensatorisaken 14 gamaval dens reversiul ad CarTvadi dinistoris 12 gaRebamde [19].

amrigad, SemoTavazebul i magnitur-impul suri danadgari iZ- l eva induqtorSi xanmokl e, mZI avri erTjeradi unipolarul i impul suri denis miRebis saSual ebas, roml is xangrZl ivoba da ampl ituda stabil uria da ar aris damokidebul i gare faqtorebze.

konstruqciul ad reversiul ad CarTvadi dinistori Sedgeba urTierTmonacvl e ramodenime aTeul i aTasi tiristorul i da tranzistorul i el ementebisagan damaxasiaTebel i zomiT, romel ic nakl ebia, vidre xel sawyos ganieri n bazis sisqe. am el ementebis aqvT saerTo central uri (kol eqtorul i) gadasasvl el i, romel ic abl okirebs xel sawyoze modebul Zabvas mocemul i poliarobiT. am el ementebis saerTo aqvT agreTve zeda $n^+ - p$ emiterul i gadasasvl el i, romel ic warmoqmnil ia zRvrul ad Zl ier legirebul i n^+ feniT da sakmaod Zl ier legirebul i (10^{18}sm^{-3}) p feniT. xel sawyoze modebul i Zabvis poliarobis xanmokl e Secvl isas (reversirebisas) tranzistorul i el ementebis dabal Zabvani $n^+ - p$ emiteri waenacvl eba Caketvis mimarTul ebiT da gairRveva, xol o $p - n^+$ dioduri mdgenel i - pirdapiri mimarTul ebiT. el ementSi miedineba impul suri gamSvi deni, romel sac Tan sdevs pl azmis Sefrqveva n sferoSi, romel ic saerToa tranzistorul i da maT gverdiT ganlagebul i tiristorul i el ementebisTvis.

ნახ. 3.7. rCd-ს ნახევარგამტარული სტრუქტურა (a) და პლ აზმის

სემოზარვის გაქრენტვისას (b).

პლ აზმის სვეტი ფორმა ნახ. 3.7-ის სიბრტყეში აქვს ტრეპეციას ფორმა, რომლის ქვედა ფუძეა ტრანზისტორის ემენტის ზომის, ხოლო ზედა ფუძე – დაახლოებით n ბაზის სისქის. ვინაიდან ტრანზისტორის ემენტის სიგანე ნაკლებია ამ სისქეზე, კოლექტორთან პლ აზმური სვეტი ერთმანეთს გადაფარავს და უარყოფითი მუხარავი პლ აზმური ფენა იმპულსური გამოსხივების დენის სემდეგ ხდება ხელსაყოფიერად დაბალი დაბრუნების პოლარობის განმეორებითი სეკენსი. ამ დროს ელექტრონი და ხვრელი კოლექტორის მიმდებარე პლ აზმური ფენიდან უაჩივლად n და p ბაზებში შესაბამისად, იშვებენ მუხარავი არაქრენტადი მატარებლებს სეფრეკევის (ინექციის) ემენტის ფენიდან და ხელსაყოფიერად ტრანსპორტირდებიან მტელი ზედაპირის გასვრის. იგულისხმება, რომ გადაიტეხება მხოლოდ ტრანზისტორის ემენტის. ვინაიდან ტრანზისტორის ემენტის სიგანე გაცილებით ნაკლებია n ბაზის სისქეზე და მასში მატარებლებს დიფუზიური სიგრძეზე, ამ ემენტის n ბაზის სეივება პლ აზმით და მონაწილეობენ დენის გატარებაში, ე.ი. ხდება მუხარავი სრულიად გამოყენება [4].

გამოსხივების და ზრტიადი დენის გზის ტანხვდენიობის გამო, აუცილებელია ხდება ზალაგების და მარტივების დენის ურეების

ganmxol oeba gamSvi denis gavl is dros, rac xorciel deba gaj e-rebadi gul aris mqone drosel iT nax. 3.16-is mixedviT.

mZI avri reversiul ad CarTvadi dinistoris SemTxvevaSi, ro-desac dinistori bl okavs ramodenime kil ovolt Zabvas da komutacias ukeTebis aseul obiT kil oamper dens erTeul mikrowamebis ganmavl obaSi, gamSvi denis impul sis xangrZI ivoba Seadgens ramdenime mikrowams. xel sawyoSi denis simkvrive Seadgens $0.5-2 \cdot 10^4$ a/sm², el eqtrul i vel is daZabul oba n bazaSi Seadgens $E \approx 10^2 - 10^3$ v/sm, xol o matarebl ebis saSual o koncentracia ar aRemateba 10^{15} sm⁻³. amave dros, Zal ovani denis gatarebisas 20-30 mikrowamis ganmavl obaSi pl azmis koncentracia ar aWarbebs 10^{16} sm⁻³.

gaSvebis procesis bol os tiristorul da tranzistorul el ementebSi formirebul ia pl azmuri fenebi. Semdgom, ganmamxol oebel i drosel is gul ara iJRinTeba da drosel i kargavs Zal ovani da marTvis wredebis ganmamxol oebli is funqcias. wana-cvl eba xel sawyoze kvl av icvl is niSans da iwyeba tiristorul i el ementebis CarTva [44].

3.5. dinistorul i komutatoris parametrebi

reversiul ad CarTvadi dinistorul i komutatori msgavsad Cveul ebrivi dinistorul i komutatorisa, konstruqciul i zomebis garda, xasiaTdeba mTel i rigi parametrebiT: nominal uri Zabva, mimdevrobiT SeerTebul i dinistorebis raodenoba, denis maqsimal uri mniSvnel oba, denis cvl il ebis maqsimal uri dasaSvebi siCqare, Zabvis cvl il ebis siCqare, gamSvi denis impul sis pikuri mniSvnel oba, impul sis forma da xangrZI ivoba, komutatoris induqciuroba, tevadoba da tal Ruri winaRoba.

komutatoris maqsimal uri Zabva ganisazRvrebava V_m gamoyenebis obieqtis teqno logiuri daniSnul ebidan, romel ic gansazRvravs gansamuxti kondensatorebis batareaSi dagrovil energias W . aqedan

$$V_m = \sqrt{\frac{2W}{C}},$$

sadac C kondensatorebis batareis tevadobaa.

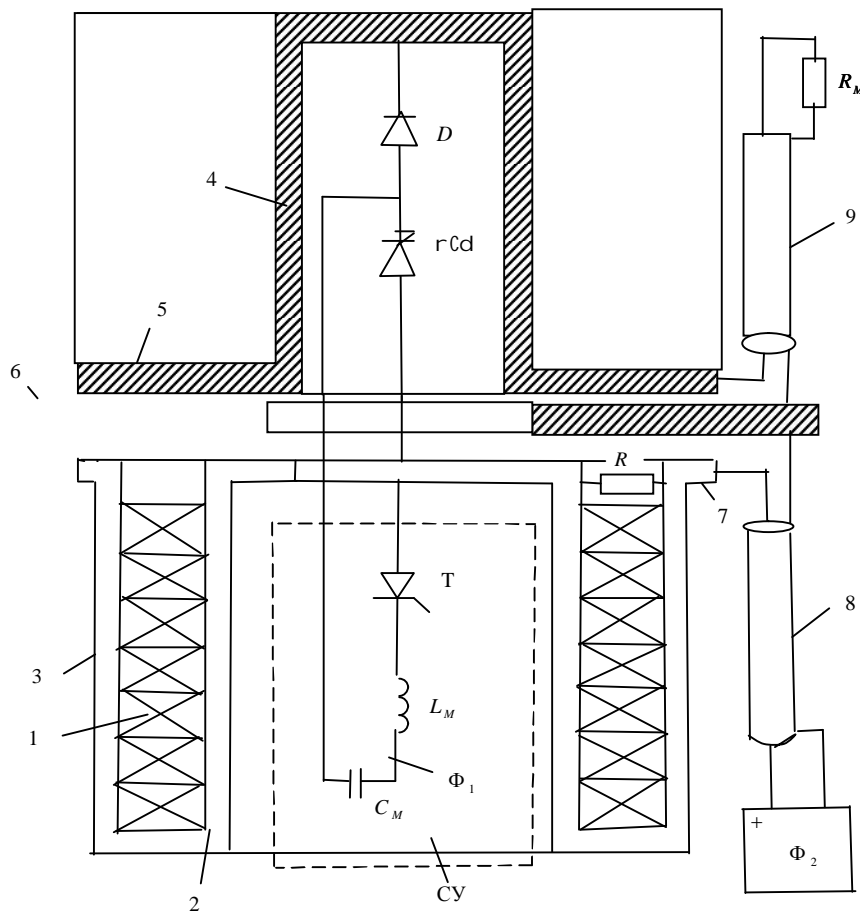
meores mxriv, komutatoris nominal uri Zabva unda akmayofi-
l ebdes pirobas

$$V_m = knV_d,$$

sadac n – mimdevrobiT SeerTebul i dinistorebis raodenoba, $k =$
 $0.8 - 0.95$ maragis koeficienti, V_d – dinistoris nominal uri Zabva.

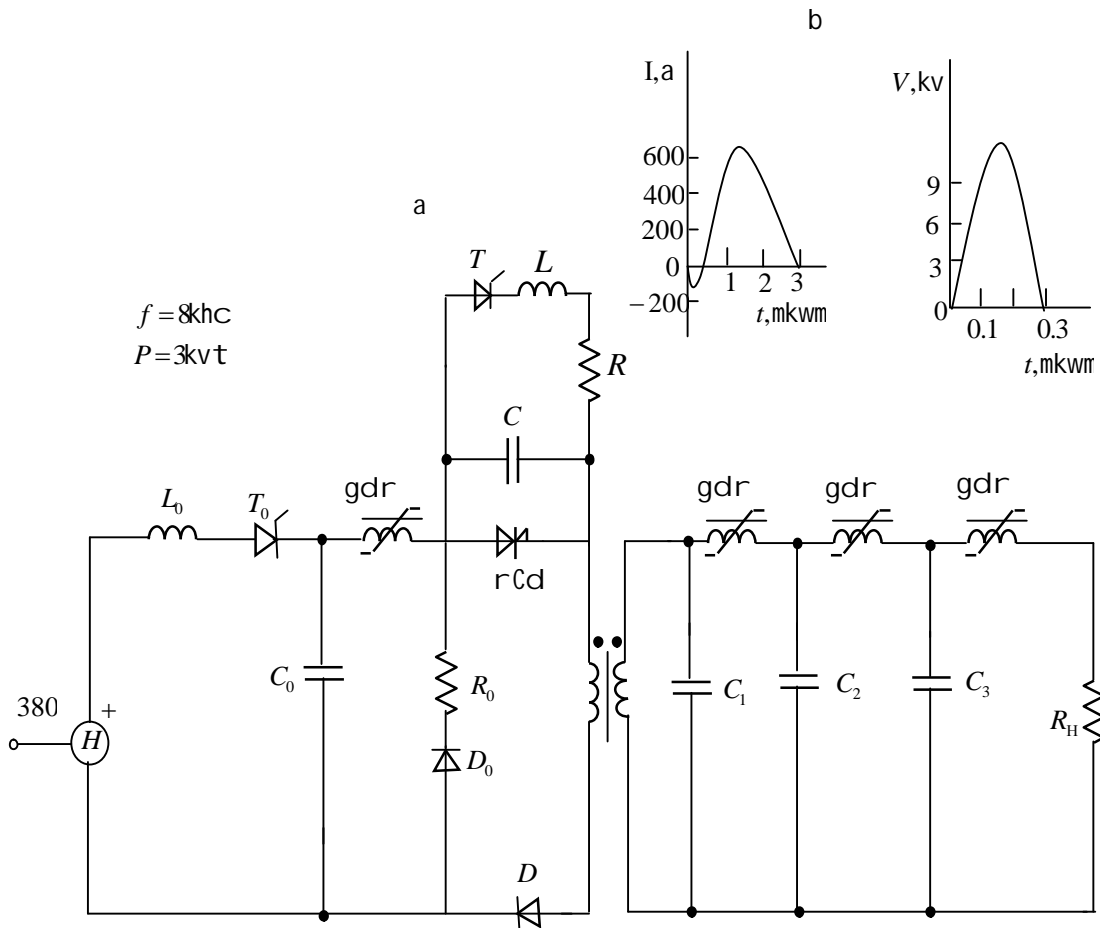
praqtikul i mosazrebedan gamomdinare dinistorul i komut-
atorisTvis miviRoT, rom maragis koeficienti $k = 0.9$.

komutatoris induqciurobis, tevadobisa da tal Ruri wina-
Robis dasadgenaT ganvixil oT naxazz 3.8-ze naCvenebi konst-
ruqcia, romel Sic real izebul ia koaxsial uri kabel is mowyobis
principi [5].

nax. 3.8. mZl avri rC dinistoriani komutatoris konstrukcia.

1. drosel is gul ara; 2. spil enZis mil i; 3. koaqsal uri dengam-
 tari; 4, 7 _denmomxsnel i; 8, 9 _koaqsial uri kabel ebi. drosel is
 gul ara 1 Seqmnil ia permal oisgan, romel ic Camocmul ia spil en-
 Zis mil ze 2, da garemocul ia uku koaqsial uri sadeniT 4. maRal i
 Zabvis bl oki, masTan mimdevrobiT CarTul i rCd da diodi D,
 aseve maTac aqvT ukusadeni 4, romel ic Sesrul ebul ia koaqsia-
 l urad ganl agebul i l atunis detal ebisgan. marTvis sistema gan-
 l agebul ia 2 mil is SigniT, R_H datvirTvasa da Φ_2 maformireb-
 l is mierTeba xdeba koaqsial uri kabel ebiT 8, 9, roml ebic mag-
 rdebian dengamtarebis perimetrze. periodul reJimSi aseT komu-
 tators SeuZl ia 300ka denis gadarTva 100mkwm marTkuTxa impul-
 sis xangrZl ivobisas da 7,5kv Zabvisas, xol o xel sawyos ormxrivi
 wyl iT gacivebisas 100hc sixSireze akomutirebs 50ka dens 30mkwm
 marTkuTxa impul sis xangrZl ivobisas.

nax. 3.9

nax. 3.9-ze naCvenebia maRal sixSirul i rC dinistoriani generato-
ris sqema (a); gamomaval i da Semaval i impul sis forma (b).

n raodenobis, b sisqis dinistorob abebis wyoba gansazRvravs
komutatorSi gamaval i denis pirdapiri sadenis sigrZes $l = nb$,
roml is ganivkveTi aris dinistoris l iTonis sakontaqto firfi-
tis farTi diametriT d_1 . rogorc naxazidan Cans komutatori Cas-
mul ia spil enZis mil Si Siga diametriT d_2 . es ukanasknel i warm-
adgens komutatoris denisaTvis ukusadens. amgvarad, komutatoris
induqciuroba iqneba

$$L = \frac{\mu_0}{2\pi} \ln \frac{d_2}{d_1} nb.$$

dinistoris erTi abis tevadoba iqneba

$$C_1 = \frac{\varepsilon_0 2\pi b}{\ln \frac{d_2}{d_1}}$$

xol o mimdevrobiT SeerTebul i n dinistoris tevadoba

$$C = \frac{C_1}{n} = \frac{\varepsilon_0 2\pi b}{n \ln \frac{d_2}{d_1}}.$$

komutatoris tal Ruri winaRoba

$$Z = \sqrt{\frac{L}{C}} = \frac{n \ln \frac{d_2}{d_1}}{2\pi} \sqrt{\frac{\mu_0}{\varepsilon_0}}.$$

gamovTval oT aRniSnul i parametrebi, komutatorisaTvis, sadac

$n=5$, $d_1=50\text{mm}$, $d_2=60\text{mm}$, $b=15\text{mm}$.

gaangariSebul i si di deebi:

$$L = \frac{\mu_0}{2\pi} \ln \frac{d_2}{d_1} nb = \frac{4\pi \cdot 10^{-7}}{2\pi} \ln \frac{60 \cdot 10^{-3}}{50 \cdot 10^{-3}} \cdot 5 \cdot 15 \cdot 10^{-3} = 30 \cdot 10^{-10} \text{ hn.}$$

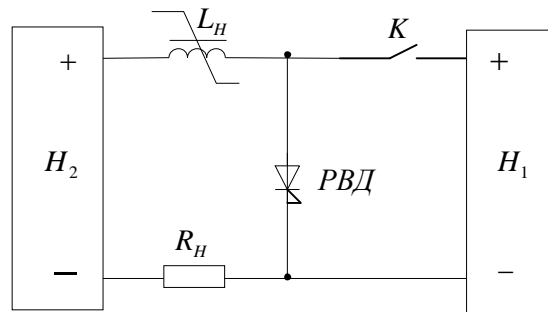
$$C_1 = \frac{\varepsilon_0 2\pi b}{\ln \frac{d_2}{d_1}} = \frac{8.85 \cdot 10^{-12}}{\ln \frac{60 \cdot 10^{-3}}{50 \cdot 10^{-3}}} \cdot 2\pi \cdot 15 \cdot 10^{-3} = 416.8 \cdot 10^{-14} \text{ f.}$$

$$C = \frac{C_1}{n} = \frac{\varepsilon_0 2\pi b}{n \ln \frac{d_2}{d_1}} = \frac{416.8 \cdot 10^{-14}}{5} = 83.4 \cdot 10^{-14} \text{ f.}$$

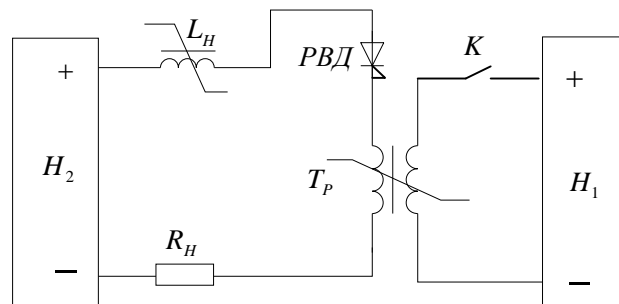
$$Z = \sqrt{\frac{L}{C}} = \frac{n \ln \frac{d_2}{d_1}}{2\pi} \sqrt{\frac{\mu_0}{\varepsilon_0}} = \sqrt{\frac{30 \cdot 10^{-10}}{83.4 \cdot 10^{-14}}} = 0.4 \cdot 10^2 = 40 \text{ omi.}$$

rogorc zemoT avRniSneT, magnitur-impul suri diagnostiku-ri danadgaris teqnol ogiur kvanZSi _ induqtorSi SesaZI ebel ia miviRoT Zal zed xanmokl e da mZI avri impul si, Tu danadgarSi komutatorad gamoviyenebT reversiul ad CarTvad dinistors. rC dinistori iZI eva ramdenime aseul i kil oamperi denis komutirebis saSual ebas erTeul mikrowamebSi [6].

76mm diametris reversiul ad CarTvadi *KPD-25-170* tipis dinistori saSual ebas iZI eva 200ka pikuri mniSvnel obis 30mkwm xangrZI ivobis monoimpul suri denis komutirebis $\frac{di}{dt} = 30 \text{ ka/mkwm}$ denis cvl il ebis siCqariT. amisaTvis, saWi roa dinistorSi ukumarTul ebiT 2 mkwm xangrZI ivobis 1 ka maqsimal uri mniSvnel obis impul suri denis gatareba.

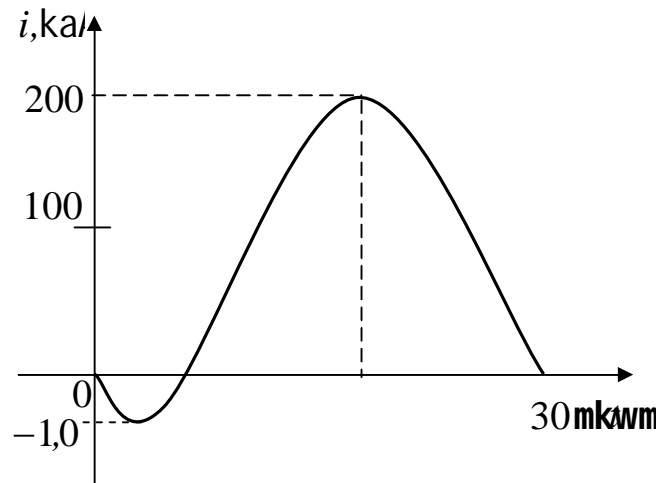
a)

b)

nax. 3.10

ნახ. 3.10-ზე ნაჩვენებია ზღვრიანი იმპულსური დენის გენერატორის ორი ვარიანტი, სადაც კომუტატორად გამოყენებულია რევერსიული ად-კარტვადი დინისტორი. დინისტორის დატვირთვის შესაძლებელია თანდათანობრივად ინდუქტორი, რომელიც შესაძლებელია იყოს მაგნიტური-იმპულსური სისტემის ტექნოლოგიური კვანძი. მათ შორის განსხვავება მდგომარეობს დინისტორისა და მისი მართვის განმარტების ხერხებში. ამ მიზნისათვის ა) ვარიანტში გამოყენებულია არაწრფივი დროსელი, ხოლო ბ) ვარიანტში იმპულსური ტრანსფორმირება გაკრეპვადი გულარიტი (პიკტრანსფორმირება). ორივე ვარიანტში გამოყენებულია იმპულსური დენის გენერატორის დამგროვებელი H_2 კონდენსატორების ბატარეის სახით, კონდენსატორი H_1 და კომუტატორული დინისტორი უკუდენის გასატარებლად.

ნახ. 3.11

ნახ. 3.11-ზე ნაჩვენებია დინისტორის გამავალი იმპულსური დენის ოსცილოგრამა, რომელიც სასაუბროდ ეხმარება იმპულსური დენის დადგინების დინისტორის დატვირთვის დენის პარამეტრების დადგენაში.

cxril i #3.2. reversiul ad CarTvadi-dinistorebis ZiriTadi
parametrebi

tipebi	ukuZabva V_{DRM}	ukudeni I_{DRM}	pirdapiri deni I_{TM}
	v	ma	ka
<i>PBD123 – 16</i>	3000	15	16
<i>PBD123 – 22</i>	2000	15	22
<i>PBD143 – 40</i>	3000	50	40
<i>PBD143 – 55</i>	3000	50	55
<i>PBD153 – 50</i>	3000	70	50
<i>PBD153 – 80</i>	3000	70	80
<i>PBD163 – 120</i>	3000	100	120
<i>PBD163 – 200</i>	2000	100	200
<i>PBD173 – 200</i>	3000	150	200
<i>PBD193 – 500</i>	500	300	500

cxril Si mocemul ia reversiul ad CarTvadi dinistorebis ZiriTadi parametrebi. aseve moyvanil ia rCd axial i Taobis gamocdis Sedegebi sil iciumis firfitis sxvadasxva diametriT.

cxril i #3.3. rCd axial i Taobis gamocdis Sedegebi sil iciumis firfitis sxvadasxva diametriT

diametri rCd, mm	zRvrul i deni I_{pm}, ka	muSa deni I_{pm}, ka
63	250	200
63	150	120
76	380	305
76	240	180
100	540*	500

cxril Si SedarebisTvis naCvene bia reversiul ad CarTvadi dinistorebis pirvel i Taobis el ementebis (76mm diametriT) gamocdebis Sedegebi, romel ic gamoyenebul ia komutatorebSi. naTl ad Cans, rom sakomutacio unari reversiul ad CarTvadi dinistorebis axial i TaobisTvis mniSvnel ovnad aRemateba rC dinistorebis pirvel i Taobis SesaZl ebl obebs da metia imave diametris tiristoris sakomutacio SesaZl ebl obebze [7].

axal i reversiul ad CarTvadi dinistorebi damzadebul ia ori variantiT: standartul i l iTon-keramikul i korpusiT da ukorpused, romel sac gaaCnia zemoqmedebisgan damcavi periferiis are (nax. 3.12).

nax. 3.12 komutaciis axial principebze dayrdnobiT Seqmnil i xel sawyoebi.

dinistori korpusiT gamoiyeneba monoimpul sur reJimSi, romel ic gul isx mobs naxevar gamtari xel sawyoebis iZul ebiT gacivebas da gamagril ebl ebi gamoyenebas dinistoris orive mxares. ukorpusedo dinistorebi SeerTebul ia mimdevrobiT maRal vol tiani wyobiT, romel ic ganTavsebul ia erT kompaqtur korpused. aseTi wyobis eqspl uatacia SeiZl eba mxol od monoimpul sur reJimSi.

komutatoris muSa Zabva Cveul ebriv aRemateba reversiul ad CarTvadi dinistoris mabl okirebel erTeul ovan Zabvas ($U_{BO} \leq 2400v$), amitom komutatorSi gamoyenebul ia reversiul ad CarTvadi dinistoris ramdenime el ementi, roml ebic erTmaneTTan SeerTebul ia mimdevrobiT. el ementebis ricxvi wyobaSi damokidebul ia

komutatoris muSa Zabvaze, amitom naxevargamtarul i komutato-
rebis damuSavebis teqniki probi ema, upirvel es yovl isa, mdgo-
mareobs rC dinistorebis ramdenime mimdevrobiTi optimal uri
wyobis konstruirebaSi. Catarebul ia mTel i rigi special uri ga-
mokvl evebi (iseTi, rogoricaa optimal uri masal ebis SerCeva rC
dinistoris kargi kontaqtetebis uzrunvel sayofad), roml ebic sa-
Sual ebas iZl eva uzrunvel yos dabal i da stabil uri garda-
maval i el eqtrul i da siTburi winaRobebi rC dinistorebs
Soris, rac iZl eva xangrZl iv garantias da komutatoris muSao-
bis saimedobas. damuSavebul ia, special uri kompiuterul i Ser-
Cevis meTodika reversiul ad CarTvadi dinistorebis mimdevro-
biTi gawyobisTvis. amasTan el ementebSi special urad kontrol-
deba gaJonvis denebi da mabl okirebel i vol t-amperul i maxasia-
TebI is stabil uroba. am meTodikam saSual eba misca gamoericxaT
Zavbis gamyofebi, roml ebic aTanabreben statikur Zabvas wyobis
TiToeul el ementze da maSasadame, gaamartiva komutatoris kons-
truqcia, daaxl oebiT 1.5-j er Seamcira misi gabaritebi da Rire-
bul eba. nax. 3.12-ze naCvenebia komutatoris tipebi, roml is
daniSnul ebaa xangrZl ivi muSaoba monoimpul sur reJimSi. es myar-
sxoul ovani ventil i akomutirebs 300ka impul sur dens, romel ic
grZel deba 0.5mkwm da gamoiyeneba I azerul mowyobil obaSi. misi
korpusi Seicavs rCd-s 76mm diametris el ements da mabl okirebel
2.4kv Zabvis mowyobil obas. aseTi konstruqciisas miiRweva Zal ian
maRal i kuTri komutirebadi simZl avris maCvenebel i komutatoris
erTeul ovan farTobze. igi tol ia 2.5×10^6 vt/sm².

maT safuZvel ze damuSavda axal i Taobis reversiul ad CarT-
vadi dinistorebi da komutatorebi, romel Ta saSual ebiTac
miiRweva kuTri komutirebadi simZl avris rekordul i maCvenebel i
komutatoris erTeul ovan farTobze. komutatorebi muSaoben
rogorc monoimpul sur, aseve sixSirul reJimSi da gamoiyenebian
farTo diapazonis impul sur energetikaSi [10].

3.6. rCd-s CarTvis procesis ganxil va

aRweril i fizikuri procesebis Sesabamisad, gaJRenTvis procesi xasiaTdeba pl azmis ormagi inJeqciis xarj ze, maRal omian bazur n SreSi. ganvixil oT es procesi dawvril ebiT.

Sesasvl el ze gamSvi denis el eqtrodebis geometriul i SeTa-vsebiT da rCd muSaobisTvis principial urad aucil ebel ia Zal o-van marTvis wredSi aRiZras gamSvi impul suri deni. ZiriTadad, es procesi xorciel deba gaj erebul i drosel is gul aras dros. mZI avri rC dinistorisTvis, roml ebic bl okaven maRal Zabvas atareben aseul obiT kil oamper komutaciis dens (denis simkvrive $0.5-2 \cdot 10^4 \text{a/sm}^2$) mikrowamis diapazonSi, gaSvebis procesis xangrZI i-voba aris 1-2mkwm. am dros n- bazis are SedarebiT ar aris didi ($E \sim 10^2-10^3 \text{v/sm}$), xol o saSual o koncentracia ar aWarbebs 10^{15}sm^3 . ZiriTadi ganmuxtvis denis gasvl is dros oscil ogramebidan gamomdinare pl azmis saSual o koncentracia 23-30mkwm ganmavl obaSi ver aswrebs gazrdas 10^{16}sm^3 -mde. amasTan erTad, xel sawyoSi Seyvanil i muxtebis raodenoba maRal ia: gaSvebis dros muxtebi aRwevs 10^{-4}kul /sm^2 , xol o Semdeg etapze komutirebul i denis si-dide izrdeba 1-2 rigiT. es metyvel ebs pl azmis arastacional uri ganawil ebis mkveTr araerTgvarovnebase, romel ic mimarTul ia kaTodidan anodisken. naTI ad Cans, rom koncentrirebul i muxtis ZiriTadi nawil i mimarTul ia kol eqtorul i gadasvl is Txel i fenebisa da anoduri emiterisken. am Sefasebebidan gamomdina-reobs, rom mikrowamis diapazonisTvis n bazis sisqis ganvl adoba modul aciis ZiriTad meqanizmSi warmoadgens bipol arul dreifs, romel ic ar arRvevs mocul obis neutral urobas. amasTan erTad, dreifis el eqtronebis da n- bazaSi xvrel ebis siCqarem SeiZl eba miaRwios 10^6sm/wm , anu gamosvl is dro moTavsebul ia aTeul obiT nanowamis diapazonSi. amitom n- bazis dreiful Sual edSi rekombinacia Tval aCinoa, romel ic SegviZl ia ise miviRoT mxedvel obaSi, rogorc gadamtanebis sicocxl is dro, romel ic Seadgens aTeul obiT mikrowams. aseTi daSvebebiT gantol eba,

romel ic gansazRvrvs pl azmis bipol arul dreifis, SeiZl eba gamoisaxos Semdegnairad:

$$\frac{\partial P}{\partial t} = -\frac{bN_d J_{(t)}}{q[(b+1)P + bN_d]^2} \cdot \frac{\partial P}{\partial x} ,$$

sadac $P_{(x,t)}$ - aris gadaWarbebul i pl azmis koncentracia; N_d - aris l egirebul i n-bazis koncentracia; $b = \frac{\mu_n}{\mu_p}$ - aris damokidebul eba el eqtronebsa da xvrel ebs Soris sust vel ebSi; $J_{(t)}$ - aris denis simkvrive, romel ic gaedineba pl azmaSi.

pl azmur SreebSi, sadac denis gadamtanebis koncentracia maRal ia, emiteris areSi denis gadatanis process aqvs difuziuri xasiaTi. ZiriTad zemoqmedebas rCd-s procesis gadarTvisas, p-bazaSi asrul ebs arastacional uri difuzia, radganac zustad is gansazRvrvs kaToduri Semdgenis n⁺-p-n tranzistorul i gadasavlel is, Sesabamisad, tiristorul i struqturis regenirebul i ukukavSiris intensivobasac. p - bazaSi inJeqciuri procesi, SeiZl eba aRweril iyos tranzistoris difuziur TeoriaSi.

difuziuri procesebi n - bazaSi moqmedenen maTi gamtarobis modul aciebSi da ama Tu im xarisxSi zegavl enas axdenen Zabvaze. Tumca, mikrowamis xangrZl ivobis impul sebiTvis am difuziuri Sreebis sisqe mcirea dreiful i interval is sigrZesTan Sedarebit. miaxl oebiT dinamikaSi isini SeiZl eba aRweril iqnas srul i damuxtviz terminebit, xolo difuziis modul aciis procesi mcire sacavebi ganvl adobis dros maRal omur fenebSi SeiZl eba Sefasebul i iyos dreiful i sigrZis efeqturi interval is Semoyvanis gziT:

$$\omega_{ef} = \omega_n - 2\delta L_{(t)} ,$$

romel ic mcirdeba drois gavl asTan erTad:

$$\delta L_{(t)} \cong \sqrt{Dt_{ef}} ,$$

sadac $t_{ef} = (t^{-1} + \tau_p^{-1})^{-1}$ _ aris difuziuri pl azmuri fenis gafarToebis efeqturi dro; t _ aris mimdinare dro. τ_p _ aris denis Warbi

gadamtanebis sicocxl is dro; D_{aris} ambipol arul i difuziis koeficienti.

Sefasebebi gviCvenebs, rom r_C dinistoris impedansi (srul i winaRoba), ZI ieri gaSvebis dros SesamCnevad mcirea Sida wredebis impendansTan SedarebiT, da gardamaval i reJimebis gamoTvl a SeiZI eba Catardes denis generatoris reJimisaTvis, romel ic moewodeba Sida wredidan.

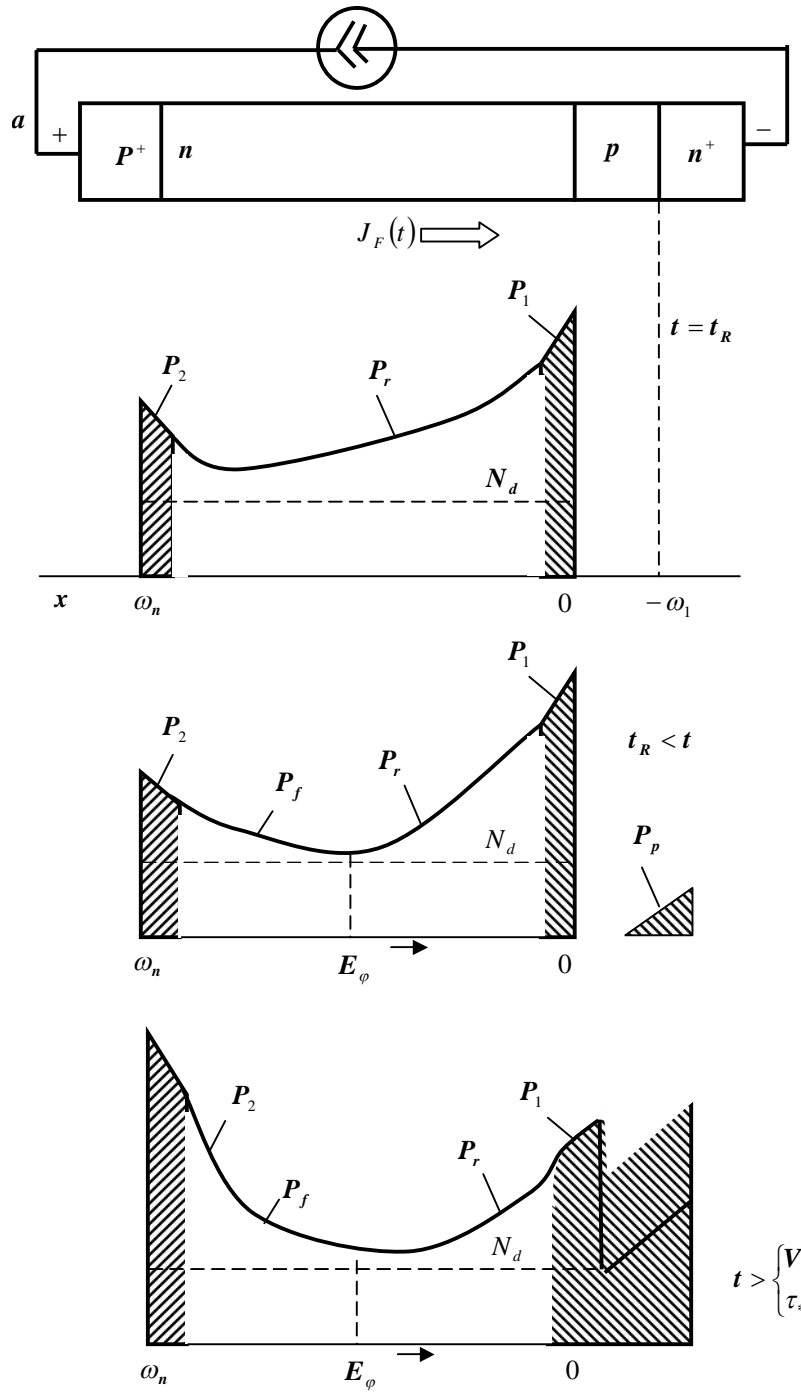
sawyis mdgomareobaSi diodi CarTul ia uku mimarTul ebiT da bl okavs U_0 sawyis Zabvas central uri $p-n$ gadasvl is struqturis mocul obiTi muxtis SriT. am Sris muxti Q damokidebul ia U_0 sawyis Zabvaze da Seadgens donorebis srul i muxtis nawil ebs $Q_n = qN_d \omega_n$, roml is sidide aris $0,1$ mkkul / sm^2 .

gaJRenTvis procesSi wanacvl ebis Zabvis modebis Semdeg $t=0$ momentSi n - bazis sakuTari el eqtronebis gadanacvl ebisas p - Sris mimarTul ebiT, xdeba mocul obiTi muxtis Sris ganmuxtva. gaJRenTvis srul i muxti $Q_R \gg Q_{O3}$ da ganmuxtvis dro $t_c \ll t_R$. xvrel ebis inJeqcia iwyeba $t \gg t_c \sim 0$ dros diodis p - emiteris areSi, sadac Tavidan warmoiqmneba pl azmis P_1 Txel i Sre denis gadamtanebis maRal i koncentraciit. p -emiteris sazRvarze el eqtronul i deni ar arsebobs, xol o parcial uri vel is el eqtronul i komponenti gawonasworebul ia Semxvedri difuziit. vel is arseboba n -bazaSi iwvevs xvrel ebis dayovnebas difuziuri pl azmuri Sridan n^+ -emiteris (P_2 Sris) mimarTul ebiT. garkveul i drois Semdeg n^+ -emiteris midamoSi warmoiqmneba meore difuziuri Sre P_2 .

gaJRenTvis procesis dasrul ebisas tranzistorul elementSi formirdeba pl azmuri Sreebis ganawil eba. Sreebis aseTive ganawil eba warmoiSveba axl os ganl agebul tiristorul elementebzec, naxazi 3.13. amitom ganmamxol oebel i drosel is gul ara gaj erdeba da drosel i Sewyvets dayofas Zal ovan da mmarTvel wredSi. wanacvl ebis Zabva xel sawyoze kvl av icvl is

mimarTul ebas da iwyeba tiristorul i el ementebis CarTvis procesi. pol arobis wanacvl ebis Zabvis $U_F > 0$ modebis momentSi CamrTavi tiristorul i el ementebis n -bazaSi arsebobs gaJRenTvis Q_R muxti. es muxti ganawil ebul ia P_1 da P_2 difuziuri Sreebis da P_r dreiful i bipol arul i tal Ris gaswvriV Zl ieri I_F denis impul sis gatarebisas, P_2 Sre ivseba pl azmiT P_1 da P_r SreebSi gadanawil ebul i savel e el eqtronebis maragis da tiristoris p^+ -emiteris xvrel ebis inJeqciis xarj ze. P_1 -Sre xvrel ebs gascems reversiul ad CarTvadi dinistoris p -bazaSi, rac iwvevs n^+ -emiteris el eqtronebis Semxvedr inJeqcias. gaSvebis sawyis periodSi P_1 kol eqtorul pl azmur SreSi muxtebis ba l ansi yovel Tvis uaryofiTia da mxol od mas Semdeg xdeba dadebiTi, ramdenadac ganviTardeba inJeqcia tranzistorSi kaTodze. es warmoadgens principul sakiTxs reversiul ad CarTvadi dinistoris CarTvis procesis mdgradobisTvis, ramdenadac gaRaribebul P_1 Sres Tan axl avs kol eqtorul i gadasvl is wanacvl eba Camketi mimarTul ebiT da xel sawyoze Zabvis mkveTri zrda. CarTvis Semdegi procesi kontrol deba Cveul ebrivi tiristorul i meqanizmiT. amitom didi denebis erTgvარი komutaciisTvis saWiroa gaJRenTvis sakmarisad maRali done, raTa P_1 mmarTvel i pl azmuri Sre da p -baza warmoqmnas erTad. aseve, gamdidrebul i pl azmuri rezervuari warmoadgens el eqtronebis efeqtur wyaros. aseTi rezervuaris rol s diodSi asrul ebs kaToduri emiteri. amitom CarTvis am reJims ganxil aven rogorc kvazidiodur reJims [11].

bipol arul i dreiful i tal Ris yofaqceva Seqcevadia I_t denis mimarTul ebis mimarT. roca $t > t_R$ anoduri denis cvl il ebis as ukumimarTul ebidan ($I_R < 0$) pirdapiri mimarTul ebisken ($I_R > 0$) sawyisi reversiul i tal Ris (P_r) profil is yvel a wertil is CaTvli iT iwyebs moZraobas sapirispiro mimarTul ebiT.

ნახ. 3.13. რკდ-ის ტირისტორის ელემენტების კარტვის პროცესი.

a_ ზალივანი კონტურის ეკვივალენტური სქემა $t > t_R$; b_ პლამური

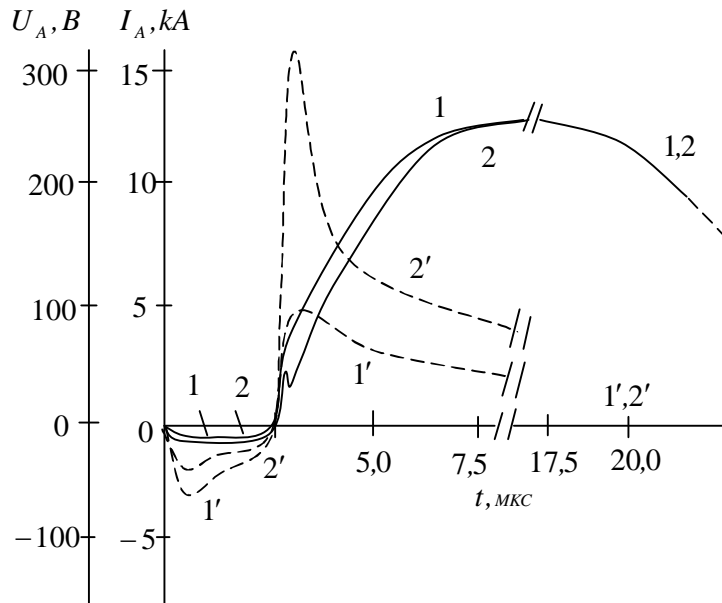
სრების პროცესების დინამიკა სხვადასხვა ეტაპებზე.

რევერსიული კარტვადი დინისტორის გაქრენტვის ხანგრძლივობა

ცხელ ებრევირ არამათება $2 \cdot 10^{-6}$ მმ, განმამხოლი ობელი დროსელი

proceſis xangrZI ivobisas miReba Zal ian didi gabaritebi, roca I_R gaJRenTvis denis simkvrive aris 100a/sm^2 , $Q_R = 2 \cdot 10^{-4}\text{kul}$. Tu CavTvl iT diodis emitters ideal urad, maSin $\left(\frac{dI_F}{dt}\right)_{kp} = 5,7 \cdot 10^2 \text{ a/smwm}$.

Tu xel sawyos muSa farTobia 20sm^2 , maSin $\left(\frac{dI_F}{dt}\right)_{kp} \approx 1 \cdot 10^5 \text{ a/mkwm}$.

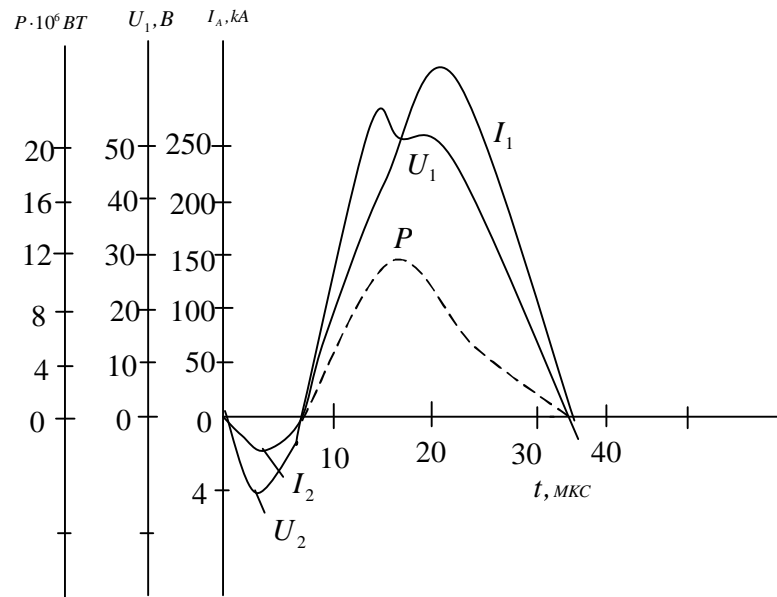
nax. 3.14. denis (1, 2) da Zabvis ($1'$, $2'$) oscil ogramebi rCd-s komutaciisas.

$$1, 1' - Q_R = 120 \text{ mkkul /sm}^2; \quad 2, 2' - Q_R = 60 \text{ mkkul /sm}^2$$

nax. 3.12-ze naCvenebia rC dinistoris muSa farTobis 4sm^2 -is gadarTvis oscil ogramebi. tranzistorul i el ementis n^+ -tipis emiteri warmodgenilia gadafarvis badis saxiT, roml is zol is sigane 50mkm -ia, manZil i zol ebs Soris (tranzistorul i el ementebis sigane) Seadgens 200mkm -s. siliciumis kuTri winaRoba $\rho_n = 100\text{omism}$, n -bazis sisqe ki tol ia 200mkm . saerTo p -bazis sisqe, romelic miRebul ia borisa da al uminis erToblivi difuziit, maTi koncentraciebi ki Sesabamisad aris $2 \cdot 10^{18}$ da $1 \cdot 10^{16} \text{ sm}^{-3}$, Seadgens 60mkwm -s. sawyis ubanze $\frac{dI_F}{dt} = 2 \cdot 10^3 \text{ a/mkwm} \cdot \text{sm}^2$, xol o l mrudisTvis $Q_R = 120 \text{ mk.kul /sm}^2$ da

$\left(\frac{dI_F}{dt}\right)_{kp} = 3,5 \cdot 10^3 \text{ a/mkwm} \cdot \text{sm}^2$, es monacemebi sakmaod didia, vidre eqsperimentSi da rCd-s CarTva kvazidiodur reJimSi. Q_R -is Semci-rebisas 60 mkkul /sm² –mde (mrudi 2) $\left(\frac{dI_F}{dt}\right) = 1,8 \cdot 10^3 \text{ a/mkwm} \cdot \text{sm}^2$, kva-zidioduri reJimi irRveva.

rodesac Seyovnebis xangrZl ivoba izrdeba 1.5-2mkwm-mde, praq-tikul ad yvel a xel sawyo mwyobridan gamodis 2-3ka denis komuta-ciisas, amis gamo iwyeba Zl ieri l okal izaciis procesi. nax. 3.13-ze naCvenebia xel sawyoSi mimdinare komutaciis procesis osci-l ograma naxevargamtarul i struqturis konstruqciaze dayrdno-bit, roml is farTobi aris 20 sm², xol o muSa Zabva ki 1.5kv. xel - sawyo muSaobs kvazidiodur reJimSi ($Q_R \approx 8 \cdot 10^{-3} \text{ kul}$) da axdens Zal ian didi denis (~270ka) komutacias frontis zrdis siCqarIT $\frac{dI}{dt} > 75 \text{ ka/mkwm}$.

nax. 3.15. denis komutaciis oscil ograma mZl avri rCd-Ti.

I_1, I_2 - Sesabamisad aris deni Zal ovan wredSi da gaJRenTvis wredSi; U_1, U_2 - Sesabamisad aris narCeni Zabva da gaJRenTvis Zabva; P - aris xel sawyoSi danakargebis simZl avre.

ნარჩენი ზაბვას გააჩნია უმნიშვნელო რხევა წინა ფრონტზე და კვავისტაციონარული მდგომარეობა მყარდება დაახლოებით 4მკვმ, რაც მეთვე ებს დინისტორის ერთგანზომილებიან ჩართვის ხასიათზე, როდესაც ცვეული ებრევი ტირისტორების ეს პროცესი დაიკავებდა 100-150მკვმ. ამიტომ შეიძლება წინა ფრონტის კომუტაციური დანაკარგების უგულვებელი ყოფილიყო კვავისტაციონარული რეჟიმთან შედარებით. ამ დანაკარგების სიმცირე და მათი ტანაბარი განაწილება მთელი ჩართვის გასწვრივ განაპირობებს რევერსიულად ჩართვადი დინისტორის უნიკალურ საკომუტაციო მაქსიმალურ სარსანიშნავია, კიდევ ერთი უმნიშვნელოვანი თავისებურება – დინისტორის მუშაობისას კვავიდოდურ რეჟიმში გაჩენილი წინა დენის შევყვებისას ჩართვის პროცესის ხანგრძლივობა ნული სტოლია. ეს უზრუნველყოფს მიმდევრობით და პარალელურად შეერთების ნებისმიერი რაოდენობის ხელსაწყოების მკაცრ სინქრონულ ჩართვას ერთი დინისტორის მუშაობის დროს, ანუ სასაუბრო ებას იძლევა შეიქმნას პრაქტიკულად შეუზღუდავი სიმძლავრის იმპულსების გენერატორები.

რევერსიულად ჩართვადი დინისტორის დანარჩენი მაქსიმალური ებიტანაფარდობა მუშა ზაბვას, გამორთვის დროსა და ნარჩენი ზაბვას სტაციონარული ჩართული მდგომარეობაში, $\frac{dU}{dt}$ – მედეგობა, პარამეტრების ტემპატორული დამოკიდებულებები, დაახლოებით ანალიტიკურია ცვეული ებრევი მძლავრი ტირისტორების მაქსიმალური ებისა [24,33].

დანაკარგების მცირე აბსოლუტური და კუთრი სიდიდეები რკ დინისტორის ჩართვისას სასაუბრო ებას იძლევა უმნიშვნელოვანი აამარილის სიხშირული ვარიაციული რევერსიული გენერაციის რეჟიმში მუშაობისას. ტირისტორული ტიპის ხელსაწყოების ვარიაციული მუშაობის სიმძლავრე შეზღუდულია ყველაზე ნელი გარდამავალი პროცესის ხანგრძლივობით და კარგების სიდიდით ნახევარგამტარული სტრუქტურაში. t_B გამორთვის დრო პრინციპში შეიძლება იყოს მცირე (მიკროვამის რიგის), ამიტომ ხელსაწყოზე მუშა ზაბვა შედარებით მცირეა (300_600V), ხოლო ვარიაციული სიხშირე მოთავსებულია მეგაჰერცის დიაპაზონში. დანაკარგები ნახევარგამტარული სტრუქტურაში შედგება ორი კომპონენტისაგან: ჩართვისას და გამორთვისას საკომუტაციო დანაკარგების და

kvazistatikuri danakargebisgan, romel ic warmoiqmneba denis pirdapiri mimarTul ebis gavli isas. Cveul ebriv tiristorSi aTeul kil oherc sixSireze Warbobs sakomutacio danakargebi da swored isini zRudaven sixSirul zRvars 10-15khc doneze. reversiul ad CarTvad dinistoris CarTvisas sakomutacio danakargebi Zal ian mcirea, xol o gamorTvisas danakargebi praqtikul ad ar arsebobs ukumimarTul ebis denis Sewyvetis gamo, romel ic warmoiqmneba swrafmoqmedi diodis mimdevrobiTi CarTvisas.

naxevargamtarul i diodis aRdgenis process misi gadrTvisas pirdapiri wanacvl ebidan arapirdapirze, garkveul pirobebSi Tan axl avs masze Zabvis mkveTi zrda. es procesi Sedgeba ori etapigan. pirvel etapze diodis bazaSi inJeqcirebul i gadamtanebis koncentracia pirdapiri denis gavli isas mniSvnel ovnad aRemateba wonasworul s. am etapze (maRal i ukugamtarobis faza) Zabva diodze mcirea, xol o deni SezRudul ia datvirTvis winaRobiT. meore etapze ki xdeba mocul obiTi muxtis areebis warmoqmna gadasvl ebTan, da am etapis dasasrul s, yvel a gare Zabva daibl okeba diodis mier. Zabvis aRdgenis procesi SeiZl eba iyos Zal ian swrafi, Tu bazaSi arsebobs Zl ieri damamuxruWebel i vel i, romel ic warmoqmnil ia minarevebis koncentraciis gradientiT. aseTi diodebi _ diodebi dagrovil i muxtiT qmnananowamis Zabvis nextomebis impul sebs. am diodebis muSa Zabva SedarebiT mcirea (aTeul i vol ti), radgan minarevebis koncentraciis didi gradientis misaRebad aucil ebel ia l egirebis maRal i done. maRal - vol tian diodebSi erTgvarovani l egirebul i baziT Zabvis aRdgenis procesi Cveul ebriv pirobebSi principul ad ver uzrunvel yofs maRal swrafmoqmedebas, radganac $p-n$ gadasvl is mocul obiTi gafarToeba aRdgenisas muxruWdeba el eqtronul -xvrel uri pl azmiT, romel ic avsebs bazis kvazineitral ur nawil s. aseTi procesebis xangrZl ivobis dro moTavsebul ia mikro da submikrowamis diapazonSi.

maRal vol tian diodebSi aRdgenis procesi mimdinareobs Zal ian swrafad. aseTi diodebs uwodes dreiful i diodi swrafi

aRdgeniT (dds). aRmoCnda, rom nanowamis diapazonis maRal vol - tiani diodis aRdgenisaTvis aucil ebel ia mabl okirebel i $p-n$ gadasvl is pl azmuri Sre iyos sakmaod Txel i. aseTi Sris Sesaqm- nel ad aucil ebel ia gaJRenTvis denis impul si iyos Zal ian mcire, amitom TandaTanobiT xdeba mocul obiTi muxtis gafarToeba, romel ic warmoiqmneba denis gaJonvis adgil as, da masze vardeba muSa ZabvasTan SedarebiT nakl ebi Zabva. aseTi fenis warmosaqmne- l ad aucil ebel ia, rom gaJRenTvis I_F pirdapiri denis impul si iyos Zal ian viwro.

dreiful i diodis swrafi aRdgenis gaj erebis procesi pirdapiri mimarTul ebis denis impul siT arafriT gansxvavdeba reversiul ad CarTvad dinistorSi mmartvel i pl azmuri Sris Seq- mnis procesisagan. uku mimarTul ebis ZabviT swrafi aRdgeniT procesi diodze iwyeba mxol od mas Semdeg, rodesac bazidan xdeba yvel a araZiriTadi matarebl ebis srul i gaqroba. am mo- mentamde xel sawyoze mimdinareobs Zabvis TandaTanobiTi zrda.

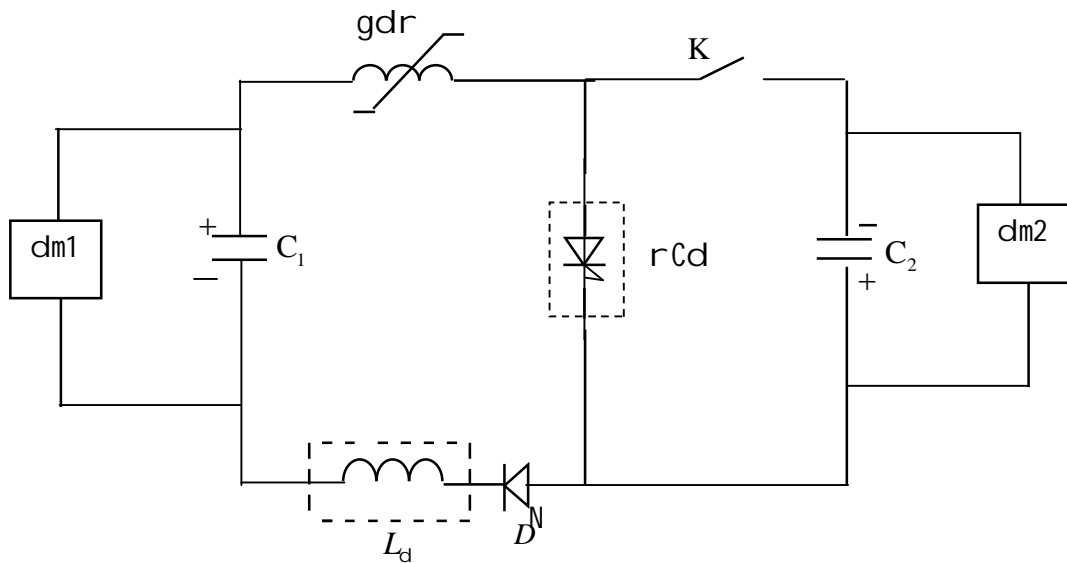
denis cvl il ebisas dreiful i diodis swrafi aRdgenisa da gaJRenTvis fizikuri procesebis anal izi mimdinareobs etapobri- vad. dreiful i diodi swrafi aRdgeniT gamoiyeneba, rogorc gamosaval i impul sis amaCqarebel i, romel ic Cveul ebriv izrdeba sakmaod nel a, wrfivi an sinusoiduri kanoniT. procesebi drei- ful diodSi swrafi aRdgeniT xasiaTdeba swrafi aRdgenis momen- tamde integral uri parametrebiT: gaJRenTvisas dagrovil i srul i muxtiT, am muxtis nawil iT, romel ic Tavmoyril ia difuziur pl azmur SreSi da am fenis sisqe aris $L \cong \sqrt{Dt_F}$. es parametrebi ar aris damokidebul i denis impul sis konkretul formaze. swra- fad aRdgenis procesi ganisazRvreba am procesis dasawyisSi denis myisieri mniSvnel obiT.

3.7. komutatoris marTva

ganvixil oT rC dinistorebiani komutatoris marTvis sakiTxe- bi stu-Si damuSavebul i K16-08 tipis magnitur-impul suri danad- garis magal iTze, romel ic garkveul i modernizaciis Semdeg

Seizl eba gamoyenebul i iqnes maRal sixSirul i piezoel eqtrul i aCqarebis gamzomi gardamsaxis diagnostirebisTvis. kerZod, masSi ignitronul i ganmuxtavi UPT-2 marTvis sistemiT unda Canacvl des rC dinistorebis wyobil iT Sesabamisi marTvis sistemiT. moder- nizebul i K16-08 danadgari Seicavs impul suri mcire induqciuro- bis mqone kondensatorebis batareas (ori ИК-25-12y4 tipis konden- satori saerTo tevadobiT 24 mkf), dammuxtav mowyobil obas, muSa organos _ induqtors da marTvis sistemas. danadgari muSa Zabva aris 10kv, impul suri denis pikuri mniSvel oba aris 100ka impul sis xangrZl ivobiT 10mkwm. 2kv-iani rC dinistorebis gamoye- nebisas, maTi raodenoba komutatoris wyobil Si iqneba 5. komu- tatorSi gaTval iswinebul ia momkveTi diodi ДЧ-2000-226, roml is muSa farTobi aris 20sm². impul sur reJimSi aseTma komutatorma SeiZl eba gadarTos L100ka deni 10kv Zabvisas, roca impul sis xangrZl ivoba aris 10mkwm. [19].

nax. 3.16-ze naCvenebia modernizebul i magnitur-impul suri da- nadgari sqema rC dinistorebiani komutatoriT.

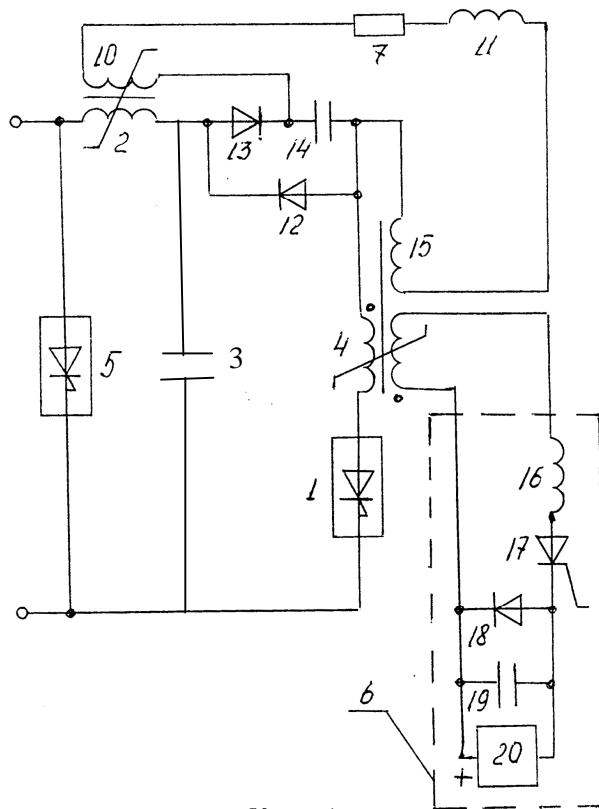

nax. 3.16

aq C₁ kondensatorebis batareaa, L_d induqtori _ muSa organo. modernizaciis Sedegad danadgars daemata D mokveTis diodi, reversiul ad CarTvadi dinistorebis wyobil i, gaJRenTvadi

drosel i (gdr) da damatebiTi kondensatorebis batatea C_2 . dm_1 da dm_2 _ kondensatorebis dasamuxti mowyobil obebi. rodesac K gasaRebi gaxsnil ia damuxtul i damatebiTi kondensatorebis batatea C gaTiSul ia. ZiriTadi kondensatorebis batatea agreTve gaTiSul ia L_d induqtorisgan komutatoriT rCd da drosel iT gdr. K gasaRebis CaketviT damatebiTi kondensatorebis batatea aRmoCndeba mierTebul i komutatoris momWerebTan, ganimuxteba maszed sawinaaRmdego mimarTul ebiT da gaCndeba dinistorebis gamSvi deni, romelic maTSi Camoayal ibebs mmartvel pl azmur fenas. am dros drosel i aris gauJRenTav mdgomareobaSi da aCe-rebs denis zrdas C_1 batareidan C_2 batareisken. drosel ze modebul ia C_1 -is Zabva mTI ianad. es drosel i isea gaTvl il i, rom misi gauJRenTva iwyeba dinistoris gamSvi denis formirebis Semdeg, e.i. K gasaRebis amoqmedebidan 1-2mkwm Semdeg. drosel is gauJRenTvis Semdeg rC dinistorebze, romlebSic ukve Camoyal ibebul ia mmartvel i pl azmuri fena, kvl av miewodeba C_1 batareis srul i Zabva. komutatori gadairTveba da masSi induqtoriT gavl is kondensatorebis ganmuxtvis mZI avri impul suri deni. [20,21].

unda aRiniSnos, rom K gasaRebi gaTvl il i unda iyos C_1 da C_2 kondensatorebis j amur Zabvaze, Tumca misi komutirebul i deni SeiZl eba ramdenime rigiT nakl ebi iyos komutatoris denTan Se-darebiT. K gasaRebi gamodis komutatorze ufro maRal i Zabvis mowyobil oba, rac garkveul sirTul eebS qmnis komutatoris da-muSavebisa da eqspl uataciis procesSi. danadgaris muSaobis saimedobaze mniSvnel ovan gavl enas axdens agreTve gaj erebadi drosel is magnituri mdgomareobis stabil izacia. amitom ganvixi-l oT sqema, romelic Seicavs 1 rCd -s bl oks, 2 arawrfiv el ements

ნახ. 3.17

გაქრთვადი გული არი _ დროს ის სახი, 3 მეორე კონდენსატორს, 4 ამარი ებელ ტრანსფორმირი გაქრთვადი გული არი, 5 რკ დინისტორის მეორე ბი ოქს, 6 გასვების ბი ოქს, 7 რეზისტორს, 8 შესავლი ელ მომწერს, 9 გამოსავლი ელ მომწერს, 10 განმამაგნიტებელი დროს ის გრანილ ს, 11 ინდუქციური ელ ემენტს, 12 მეორე დიოდს, 13 პირველი დიოდს, 14 პირველი კონდენსატორს, 15 ამარი ებელი ტრანსფორმირის განმამაგნიტების გრანილ ს, გამსვები ბი ოქს: 16 ინდუქციური ელ ემენტს, 17 ტირისტორს, 18 დიოდს, 19 კონდენსატორს, 20 დამუქტველი მოწყობილობას.

განვიხილოთ მოცემული სქემის მუშაობის პრინცი: გამსვები ბი ოქს 6-სი დამუქტი მოწყობილობა 20-დან მცირე ზაზვად დამუქტილი კონდენსატორი 19 განიმუქტება 17 ტირისტორის ჩართვისას. განიმუქტვის დენი ინდუქციური ელ ემენტის 16 გავლით მარწვევს ამარი ებელი ტრანსფორმირის 4 პირველად გრანილ ს, ამიტომ 4 ტრანსფორმირის მეორად გრანილზე ვარმოიშობა ზაზვის მოკლე იმპულსი, რომლის ამპლიტუდა სიდიდით არემატება ზაზვას მეორე

kondensatorze 3, romel ic sididiT tol ia Zabvisa Sesasvl el ze. xdeba kondesatoris 3 damatebiTi damuxtva meore diodiT 12, transformatoris meoradi gragnil iT 4 da rCd 1 pirvel i bl okiT. damuxtul kondensator 3-ze arsebul i deni warmoadgens rCd 1-is marTvis dens. transformatori 4-is gul aras gaJRenTvisas rCd 1 akomutirebs swrafad mzard denis impul ss kondensatorze 3, roml is gadamuxtva xdeba transformatori 4-is meoradi gragnil iT, pirvel i diodiT 13 da pirvel i kondensatori 14-iT. garkveul i drois Semdeg kondensatorze 3 xdeba Zabvis pol arobis Secvl a, iJRinTeba drosel i 2-is gul ara da misi induqciuroba mkveTrad mcirdeba da kondensatori 3 ganmeorebiT gadaimuxteba da gaiReba rCd 5. deni kondensatorze, romel ic gavl is rCd 5-Si da gaaRebs mas, warmoadgens mmarTvis dens. bl oki rCd 5 akomutirebs mZI avr gamosasvl el i denis impul ss, romel ic aformirebs gare wreds. komutaciis procesis Semdeg rezistori 7-iT, induqciuri el ementi 11-iT da ganmagnitebis gragnil ebiT 10 da 15-iT xdeba kondensatori 14-is ganmuxtva, aseve drosel i 2-is gul ara da transformatori 4 iwyeben ganmagnitebas magnituri mdgomareobis stabil izaciisTvis da Semdgomi komutaciis procesisaTvis.

mocemul i sqemis mixedviT meore kondensatori 3, meore diodi 12, rCd meore bl oki 5 da amamaRI ebel i transformatori gaJRenTvadi gul ar iT 4 arsebiTad amcirebs denis ampl itudas maformirebel gamSveb bl okSi, rogorc rCd gamSvebi bl oki 1 Sedgeba mciresimZI avriani dinistorebisagan, romel ebsac gaaCniaT mcire muSa farTobi da mcire marTvis deni. garda amisa, rezistori, induqciuri el ementi, drosel is da amamaRI ebel i transformatoris ganmagnitebis gragnil ebi astabil ureben drosel is magnitur da amamaRI ebel i transformatoris gul arebis mdgomareobas komutaciis procesis dasrul ebis Semdeg uku ganmagnitebis xarj ze. gamSvebi bl okis el ementebis gavl iT denis ampl itudis Semcireba da drosel is magnituri mdgomareobis da amamaRI ebel i transformatoris stabil izacia iZI eva mowyobi- l obis saimedobas (xanmedegobas).

moce mul sqemaze SemoTavazebul i mowyobil obis muSa Zabva aris 10kv, kondensatorebis 3 da 14 tevadobebi Sesabamisad tol ia 0.2mkf. da 20mkf. 1 da 5 bl okebSi gamoyenebul i rCd muSa Zabva aris 2kv. mciresimZl avris bl oki rCd 1 Sedgeba xuTi mimdevrobiT SeerTebul i mowyobil obisgan, romel Ta muSa farTobia 4sm², xol o mZl avri bl oki rCd 5 Sedgeba xuTi mimdevrobiT SeerTebul i mowyobil obisgan muSa farTobiT 20sm². drosel is 2 da transformatoris 4 gul arebi damzadebul ia wriul -l enturi magnituduri wredisgan zomiT 90*40*20mm. transformatoris 4 transformaciis koeficientia 15 (pirvel ad gragnil ze erTi xvia, xol o merad gragnil ze 15). rezistoris winaRoba 7-30omi, induqciuri el ementebis 11 da 16 induqciurobebi Sesabamisad aris 100mkhn da 0.5mkhn. kondensatoris 19 tevadoba aris 5mkf. diodebis 12, 13 da 18 tipebi _ ДИ 132-50-12, rezistoris tipi 17-ТБ 151-50-12. dammuxtvel i mowyobil oba 20 Seicavs amamaRl ebel qsel ur transformators, diodur gammarTvel s, denis SemzRudvel rezistors da gamosavl el Zabvas 1kv. [49,50].

3. დასკვნა

Cატარებულ ი გამოკვლევებში საფუძველზე მიღებულია შემდეგი

შედეგები:

1. ზღერის იმპულსური მანტიური ველი ვარმოდგენის ტექნიკური დიაგნოსტიკის ზალზედ ეფექტურ სასუალ ებას.
2. მანტიურ-იმპულსური დანადგარის, როგორც იმპულსური ენერგეტიკული მოწყობილობის უმნიშვნელოვანეს კვანძის ვარმოდგენის კომუტატორი, რომელსაც ვაყენებთ საკმაოდ მკაცრი და ვინაობა რმდეგობრივი მოთხოვნები. ერთის მხრივ, ის უნდა იყოს საიმედო, ხანმედეგი და ეკონომიურად ეფექტური, ანუ არც ისე ზვირი და მეორეს მხრივ, სავიროა რომ მან უზრუნველყოს დიდი იმპულსური სიმაღლე ავრების კომუტირება დიდი დენებისა და მარალი ზაბების დროს.
3. აირგანმუქტვის ხელსაყოფებს აკვტ პრინციპული ნაკლი ოვანებები, რომლებიც განპირობებულა აირსი განმუქტვის პროცესის მიმდინარეობის თავისებურებით და ზრუდავენ ხელსაყოფს გამოყენებას ზემარალი იმპულსური სიმაღლე ავრების კომუტირებისას. ეს უპირველეს ყოვლისა, არის ამოწმების არასტაბილური ობიექტი, რაც აზნელ ებს რტული სისტემების სინქრონიზაციას და დაბალი ხანმედეგობა, რაც განპირობებულა განმუქტვის პროცესის რკალიური სტადიით გამოწვეული ელექტროდების ერიზიით, რომელიც ზრუდავს სიმაღლე ავრის შემდგომ ზრდას.
4. ნახევარგამტარული კომუტატორები ვარმანებით ცვლიანი აირგანმუქტვით კომუტატორებს, ვინაიდან მათ ავარებენ ხანმედეგობით და მუსაობის სტაბილური ობიექტი. ის, რომ სესაღი ებელია მათი მიმდევრობით და პარალელურად სერთება, იღი ევა მათი გამოყენების სასუალ ებას დენებისა და ზაბების ფართო დიაპაზონსი, რათა ვარმანებით გადავყვიტოთ იმპულსური ენერგეტიკის აკტუალური პრობლემები.
5. რიგმა კატარებულმა გამოკვლევებმა (ისეთი როგორცაა ოპტიმალური მასალების სერცევა რკდ-ს კარგი კონტაქტების უზრუნველყოფად), სასუალ ება მოგვცა უზრუნველყოფა დაბალი და სტაბილური გარდამავალი ელექტრული და სიტბური ვინაობები რკდ-ს სორის,

rac iZl eva xangrZl iv garantias da komutatoris muSaobis saimedoobas.

6. axal i Taobis reversiul ad CarTvadi dinistorebis saSual ebiT miiRweva kuTri komutirebadi simZl avris rekordul i maCvene-bel i komutatoris erTeul ovan farTobze. komutatorebi mu-Saoben rogorc monoimpul sur, aseve sixSirul reJimSi da gamoiyenebian farTo diapazonis impul sur energetikaSi.
7. rCd-is gamoyeneba msgavsad impul suri tiristorebiT awyobil i komutatorisa saSual ebas iZl eva induqtorSi gavataroT praq-tikul ad unipol arul i impul suri deni, rac gansakuTrebiT mniSvnel ovania piezoel eqtrul i aCqarebis gamzomi gardamsa-xebis diagnostirebis dros, rodesac gazomvebis sizuste di-dad aris damokidebul i sakvl ev obieqtze Semaval i Zal ovani zemoqmedebis xangrZl ivobaze.
8. danadgarSi rCd-s komutatorad gamoyeneba komutirebul i simZ-l avris zrdasTan erTad saSual ebas iZl eva gaumj obesdes sadiagnostiko danadgaris metrol ogiuri maxasiaTebl ebi. ga-mosacdel i obieqtis metrol ogiuri maxasiaTebl ebi _ struq-tura, sakuTari rxevebis sixSire, demfirebis koeficienti, mgrZnobiaroba, arawrfivoba, ganisazRvreba mowyobil obis re-aqciisa da impul suri zemoqmedebis speqtral ur simkvriveTa fardobiT. es fardoba martivdeba, rodesac impul suri zemoq-medeba Zal ze xanmokl ea da uaxl ovdeba del ta funqcias, rac niSnavs, rom gamosacdel i obieqtis gadacemis funqciisa da reaqqiis speqtral uri simkvriveebi praqtikul ad Tanxvdenil i funqciebia.
9. reversiul ad CarTvadi dinistori impul sur energetikaSi war-moadgens maRal efeqtur komutators, romel ic xasiaTdeba di-di saimedoobiT da xanmedegobiT, rac saSual ebas iZl eva praq-tikul ad unipol arul i Zl ieri impul suri denebis generire-bis, rodesac xel sawyos muSa farTi maqsimal uradaa gamoyene-bul i.

10. reversiul ad CarTvadi dinistorebis gamoyeneba magnitur-impul sur diagnostikur an teqnol ogiur danadgarebSi saSual ebas iZl eva didi sididis denebis komutaci iT moxdes Zl i-eri da xanmokl e impul suri magnituri vel ebis generireba da Sesabamisad maRal efeqturi teqnol ogiuri procesebis ganxor-ciel eba.
11. reversiul ad CarTvadi dinistorebis komutatorad gamoyeneba magnitur-impul sur diagnostikur danadgarebSi saSual ebas iZl eva Sei qmnas Zl ieri unipol arul i impul suri denis gene-ratori, romel ic warmoadgens magnitur-impul suri sadiagnos-tiko danadgaris ZiriTad nawil s.
12. kabel is bunikis mosawnexi magnitur-impul suri danadgaris mo-dernizacia, masSi ignitronul i ganmuxtavis reversiul ad Ca-rTvadi dinistorul i komutatoriT Canacvl eba iZl eva piezo-el eqtrul i aCqarebis gamzomi gardamsaxis diagnostirebis ef-eqtur saSual ebas.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Труды международной научно-технической конференции. Магнитно-импульсная обработка материалов, пути совершенствования и развития (МИОМ-2007), Самара 2007, стр. 274.
2. Немсадзе Ш.А., Долаберидзе Г.Э. Импульсный метод определения собственных частот ударных измерительных преобразователей ускорения. Метрология, №10, 1981, стр. 32-35.
3. Немсадзе Ш.А., Торонджадзе А.Г. Магнитно-импульсная установка. А.С. №877855.
4. Тучкевич В.М., Грехов И.В. Новые принципы коммутаций больших мощностей полупроводниковыми приборами. Л.: Наука, 1988, стр.115.
5. Grekhov I.V., Korotkov S.V., Stepaniants A.L., Khristyak D.V., Voronkov V.B., Aristov Y.V. High-Power Semiconductor-Based Nano and Subnanosecond Pulse Generator With a Low Delay Time. IEEE TRANSACTIONS ON PLASMA SCIENCE, VOL.33, NO.4, AUGUST 2005. p.1240-1244.
6. Грехов И.В., Коротков С.В., Яковчук Н.С. Исследование реверсивно включаемых динисторов в сильноточных импульсных режимах. Электротехника, №3, 1986, стр. 44-46.
7. Дашук П.Н., Зайенц С.Л., Комельков В.С., Кучинский Г.С., Николаевская Н.Н., Шкуропат П.И., Шнеерсон Г.А. ТЕХНИКА БОЛЬШИХ ИМПУЛЬСНЫХ ТОКОВ И МАГНИТНЫХ ПОЛЕЙ . Атомиздат Москва 1970. стр. 107-267.
8. Власов В.Ф. Электронные и ионные приборы, 3 изд., М., 1960; Хлебников Н. Н., Электронные приборы, М., 1966.
9. Готовцев А. А. Справочник металлиста Т. 1. www.nglib.ru.
10. Безуглов В.Г., Беляев С.А., Галахов И.В., Гаранин С.Г., Григорович С.В., Золотовский В.И., Кинзибаев М.И., Копелович Е.А., Логутенко С.Л., Мартыненко В.А., Муругов В.М., Осин В.А., Пегоев И.Н., Флат Ф.А., Фролов О.В., Хапугин А.А., Чибиркин В.В., Чибиркин Г.Д., Чумаков Г.Д. Новое Поколение Мощных Полупроводниковых Коммутаторов Для Применений Импульсной Энергетики.
11. Тучкевич В.М., Грехов И.В. Новые Принципы Коммутации Больших Мощностей Полупроводниковыми Приборами. Ленинград, «Наука», Ленинградское отделение, 1988. стр. 3-114.
12. Кацнельсон Б.В., Калугин А.М., Ларионов А.С., Электровакуумные электронные и газоразрядные приборы, М., Радио и связь, 1985. [http:// ru.wikipedia.org](http://ru.wikipedia.org).

13. Справочная книга радиолюбителя-конструктора. Книга 2. Под ред. Чистякова Н.И. М., Радио и связь, 1993. стр.157. [http:// ru. wikipedia. org](http://ru.wikipedia.org).
14. Генис А.А., Горнштейн И.Л., Пугач А.Б. Пшиборы тлеющего разряда. Киев, Техника, 1970. [http:// ru. wikipedia. org](http://ru.wikipedia.org).
15. Лабунцов В.А. Кремниевые управляемые вентили-тиристоры, 1964. стр. 360. [www. nglib. ru](http://www.nglib.ru).
16. museliani T., qobalia m. el eqtromowyobil obata teqniki diagnostika. sagamomceml o saxli i `teqniki universiteti". Tbilisi.- 2009 w. - 333 gv.
17. nemsadze S. a., giuashvili m. a. piezoel eqtruli sazomi gardamsaxebis magnitur-impul suri danadgariT diagnostikis sakiT-xebi. saerTasoriso samecniero konferenciis moxsenebebis krebuli. quTaisi 2010 weli.
18. nemsadze S., naWyebia S., merabishvili p., geleniZe m., toronjaze a., geleniZe g., toronjaze d., giuashvili m. plazmuri Wavlis aCqarebis meTodi. saqarTvelos patenti GE P 2008 4350 B. AP 2006 009213.
19. nemsadze S., toronjaze a., toronjaze g., giuashvili m. magnitur-impul suri danadgari. saqarTvelos patenti GE P 2012 5374 B. AP 2009 11420.
20. nemsadze S. a., giuashvili m. a. magnitur-impul suri, teqnologiuri da gamosacdeli sistemebi reversiul ad-CarTvadi dinistorebiT. saqarTvelos teqniki universitetis Sromebi. #1(475). Tbilisi, 2010 weli.
21. Nemsadze Sh., Giuashvili M. ON DIAGNOSTICS OF PIEZOCERAMIC MEASURING TRANSDUCER. First International Conference for Students and Young Scientists on Materials Processing Science. Programme and Book of Manuscripts. Tbilisi, 10-13 October 2010.
22. Шнеерсон Г.А. Поля и переходные процессы в аппаратуре с верхесильных токов. –Л: Энергоиздат, 1981, стр. 199.
23. Шнеерсон Г.А., Колтунов О.С., Кривошеев С.И., Адамьян Ю.Э., Березкин А.Н., Дёгтев Д.А., Непашев А.П., Парфентьев А.А., Титков В.В. Возможность получения импульсных мегагаусных магнитных полей в неразрушаемых квазивесилловых магнитах. Магнитно-импульсная обработке материалов. Сб. Материалов междунаучно-технической конференций МИОМ-2007. Самара 2007г.

24. Горбатюк А.В., Грехов И.В., Коротков С.В. и др. / О новой возможности быстрой коммутаций больших мощностей силовыми полупроводниковыми приборами//ЖТФ. - 1982. - Т. 52, №7. - С. 1369-1374.
25. Горбатюк И.В., Грехов И.В., Коротков С.В. и др. / О новой возможности быстрой коммутаций больших мощностей приборами тиристорного типа// Письма в ЖТФ. - 1982. - Т. 8, №11. - С. 685-688.
26. Горбатюк И.В., Грехов И.В., Коротков С.В. и др. / Мощный переключатель микросекундного диапазона-реверсивно включаемый динистор// ЖТФ. - 1983. - Т. 53, № 9. - С. 1882-1826.
27. Горбатюк А.В., Грехов И.В., Коротков С.В. и др.// Двухступенчатый импульсный запуск мощных динисторных переключателей// Электротехника. - 1984. - №11. - С. 42-45.
28. Грехов И.В., Костина Л.С., Коротков С.В. // Мощный реверсивно включаемый динистор субмегагерцового диапазона// Письма в ЖТФ. 1985. Т. 11. №10.
29. Сырников Э.В. К анализу ключевого генератора гармонических колебаний на управляемых вентилях// Техника средств связи. Сер. ТРС. 1979. Вып. 5.
30. Брылевский В.И., Грехов И.В., Кардо-Сысоев А.Ф., Чашников И.Г./ Мощный высоковольтный быстродействующий коммутатор./ - ПТЭ, 1982, №3, с. 96-99.
31. Панютин Е.А., Чашников И.Г. О распределении плотности тока по области первоначального включения тиристоров в режиме с высоким быстродействием. - Радиотехника и электроника, 1978, №4, т. 23, с. 883-886.
32. Брылевский В.И., Кардо-Сысоев А.Ф., Левинштейн М.Е., Чашников И.Г./Механизм локализации тока в процессе включения субмикросекундных модуляторных тиристоров. - Письма в ЖТФ, 1982, Т. 8, №21, с. 1288-1292.
33. Грехов И.В., Чашников И.Г. О влиянии краевых эффектов на распределение тока в мощных полупроводниковых приборах. - Письма в ЖТФ, 1977, т. 3, вып. 24, с. 1343-1345.
34. Ахмедова М.М., Кардо-Сысоев А.Ф., Чашников И.Г., Шуман В.Б. /Исследование однородности включения тиристоров во время формирования фронта. - Физика и техника полупроводников, 1975, т. 9, вып. 4, с. 817.

35. Грехов И.В., Кардо-Сысоев А.Ф., Крикленко А.В. Управление мощными полупроводниковыми переключателями с помощью СВЧ-излучения.– ФТП, 1982, № 9, т. 16, с. 1572-1579.
36. Белов А.Ф., Воле В.М., Воронков В.Б., Грехов И.В. /К вопросу о переключении тиристорov эффектом dU/dt . – Радиотехника и электроника, 1971, №9, т. 16, с. 1736-1738.
37. Волле В.М., Воронков В.Б., Грехов И.В. и др./Мощный наносекундный тиристорный переключатель, коммутируемый импульсом света. – ЖТФ, 1981, т. 51, вып. 2, с. 373-379.
38. Fletcher N.H. Some aspects of design of power transistors. – Proc. IEEE, 1955, vol. 43, №5, p. 551.
39. Brewster I.B., Sherbondy G.F. Complete characteriretion studes verify RBDT-RSR reliability. – ED puls Power modulator Sump. 13th, Buffalo (№4) 1978 Conf. record, p. 252-258.
40. Сырников Э.В. К анализу ключевого генератора гармонических колебаний на управляемых вентилях // Техника средств связи. Сер. ТРС. 1979. Вып. 5.
41. Ramezani E., Spahn E., Bruderer G. <<A novel high current rate SCR for pulse power applications>>// Proceeding of 11th IEEE International Pulsed Power Conference, (1997) 1016-1021.
42. Ibuka S., Osada T., Jingushi K. et al. <<Pulsed power generator utilizing fast Sithyristors for environmental applications>>, //Proceeding of 12th IEEE International Conference (1999).
43. Okamura K., Shimumara H., Kobayashi N., Watanabe K. <<Development of a semiconductor switch for high power copper varop lasers>>, // Proceeding of 11th IEEE International Pulsed Power Conference, (1997).
44. Chumakov G.D., Galakhov I.V., Gudov S.N. et al. „Switching of High-Power Gurrent Pulses up to 250kA and Submillisecond Duration using New Silicon Devices-Reverse Switched Dinistors” Proceeding of 10th IEEE International Pulsed Power Conference, (1995) 1103-1108.
45. Savage M.E. „Final Results From the High-Current, High-Action Closing Switch Test Program at Sandia National Laboratories” Proceeding of 12th IEEE International Conference (1999) 1238-1241.
46. Beznasyuk N.N., Galakhov I.V., Garanin S.G. et al. “The four-channel laser facility LUCH-a module of the ISKRA-6 facility”// Proceeding of XXVII European Conference on Laser Interaction with Matter ECLIM-2002 (2002).

47. Geifman E.M., Grekhov I.V., Korotkov S.V. et al. "Design and Experimental Investigation of Asymmetric Reverse-Switched Dynistors."// Proceedings off 45 Power Converters& Intelligent Motion (PCIM 02), May 14-16, 2002.
48. Тучкевич В.М., Грехов И.В. „Новые принципы коммутации больши мощностей полупроводниковыми приборами", Л., "Наука", 1988г.
49. Грехов И.В., Коротков С.В. Основные принципы построения мощных импульсных и высокочастотных генераторов на основе реверсивно включаемых динисторов. Электротехника, 1991, №11, с. 27, рис. 3.
50. Грехов И.В., Коротков С.В. Основные принципы построения мощных импульсных и высокочастотных генераторов на основе реверсивно включаемых динисторов. Электротехника, 1991, №11, с. 28.
51. Grekhov I.V., Korotkov S.V., Stepaniants A.L., Khristyak D.V., Voronkov V.B., Aristov Y.V. High-Power Semiconductor-Based Nano and Subnanosecond Pulse Generator With a Low Delay Time.//IEEE TRANSACTIONS ON PLASMA SCIENCE, 2005. VOL.33, AUGUST NO.4, p.1240-1244.
52. Сидоров В.А., Ошовская Е.В., Ченцов Н.А., Проскуряков С.В. Определение рационального времени диагностирования. //УДК 669.02/ 09. 658.58.
53. Немсадзе Ш.А., Долаберидзе Г.Э. Анализ процессов в системе механический волновод-преобразователь ускорения при ударном движении. «ИЗМЕРИТЕЛЬНАЯ ТЕХНИКА», 1978. №1, стр.60-61.
54. Nemsadze Sh., Dolaberidze G. Pulse method of determination of natural frequencies of impact measuring acceleration transducers. Metrologia. 1981, No 10, p.32-35.
55. Sidorov V.A., Oshovskaya E.V., Chentsov N.A., Proskuryakov S.V. Determination of rational time of diagnostics. UDC 669.02/09.658.58.
56. Nemsadze Sh., Dolaberidze G. Analysis of the processes in the system of mechanical waveguide-acceleration transducer at impact motion. "Izmeritel'naya tekhnika", 1978. No 1, p.60-61.
57. Немсадзе Ш.А., Торонджадзе А.Г.Установка для магнитно-импульсных испытаний. Научые труды ГПИ, 1981, 8(240), с.34-37.
58. Немсадзе Ш.А., Долаберидзе Г.Э. Установка для градуировки пьезоэлектрических измерительных преобразователей ускорения по деформации основания. Научн. Тр. ГПИ, 1974, N1(165), с.78-80.
59. Немсадзе Ш.А., Долаберидзе Г.Э. Установка для определения собственной частоты закрепленного пьезоэлектрического измерительного преобразователя ускорения. Научн. Тр. ГПИ, 1974, N1(165), с.81-83.

60. Немсадзе Ш.А., Долаберидзе Г.Э. Определение коэффициента влияния деформации на пьезоэлектрические измерительные преобразователи ускорения. Измерительная техника, 1974, N5, с. 29-30.
61. Немсадзе Ш.А., Долаберидзе Г.Э. Стенд для определения собственных частот датчика ускорения. Авт.свид. N447574, кл. G01h. От 02.12.1972/1974. БИ N39.
62. Немсадзе Ш.А., Долаберидзе Г.Э. Методика определения собственных частот ударных измерительных преобразователей ускорения. Сообщения АН Грузии, 1975, т.80, N3, с.689-92.
63. Немсадзе Ш.А. Определение ударного ускорения, возбуждаемого импульсным магнитным полем. Научн.тр. ГПИ, 1977, N5 (196), с. 23-25.
64. Немсадзе Ш.А., Немсадзе С.Г., Торонджадзе А.Г. Стенд для определения динамических характеристик преобразователей ускорений. Авт. свид. N694816 кл. G01p 21/00. От 3.05.1978. 1979, БИ N40.
65. Немсадзе Ш.А., Торонджадзе А.Г., Пирцхалаишвили А.Н., Багдинов К.А. Установка для магнитно-импульсных исследований. Научн.тр. ГПИ, 1981, N8 (240), с. 34-37.
66. merabiSvil i p.T., nemsaze S.a., wiwvivaZe n.v. teqno logiuri da niSnul ebis mZl avri magnitur-impul suri danadgarebis kvl eva da damuSaveba. stu-s Sromebi, 1997, №3(414), gv. 48-53.
67. nemsaze S.a. magnitur-impul suri teqno logiit el eqtro-rkal u ri pl azmatronis kaTodis damuSavebis Sesaxeb. mecniereba da teqno logiebi, 2002, №10-12, gv.91-93.
68. Немсадзе Ш.А., Торонджадзе А.Г. Магнитно-импульсная установка. Авт.свид. N877855, кл.3И21Д 26/14. От 19.12.1979.
69. Немсадзе Ш.А., Долаберидзе Г.Э., Немсадзе С.Г. Устройство для ударных испытаний. Авт.свид. N769380, кл. G01p 21/00. От 26.12.1977. 1980, БИ N37.
70. Немсадзе Ш.А., Долаберидзе Г.Э., Сабахтаришвили В.Б. Ударный стенд для определения динамических характеристик датчиков ускорений. Авт. свид. N492817, кл. G01p 21/00. От 17.06.1974. 1975, БИ N43.
71. Немсадзе Ш.А., Долаберидзе Г.Э., Сабахтаришвили В.Б. Стенд для определения динамических характеристик измерительных преобразователей ускорений. Авт. свид. N493734, кл. G01p 15/00. От 16.09.1974. 1975, БИ N44.
72. Немсадзе Ш.А., Торонджадзе А.Г. Определение оптимальной частоты магнитно-импульсной установки. Электричество, 1981, N8, с.48.

73. Немсадзе Ш.А. Источник больших импульсных токов для динамических испытаний пьезоэлектрических измерительных преобразователей. *Georgian Engineering News*, 2003, No.1, p. 170-73.